

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Βιώσιμη Ανάπτυξη
Κατεύθυνση: Τοπική Ανάπτυξη

Διπλωματική Εργασία

**Συγκριτική οικονομική και κοινωνική ανάλυση αστικού και αγροτικού χώρου
στην επαρχία Τριγωνίδας του Νομού Αιτωλοακαρνανίας**

Φοιτήτρια: Σωτηροπούλου Σπυριδούλα
ΑΜ:23106

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής
ΜΗΤΟΥΛΑ Ρ., Λέκτορας
ΒΑΜΒΑΚΑΡΗ Μ., Λέκτορας

ΑΘΗΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

1. Εισαγωγή	4
2. Από τον οικισμό στην πόλη	4
3. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των πόλεων	6
4. Συνθήκες διαμόρφωσης της ελληνικής πόλης	10
5. Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για την φυσιογνωμία και την προστασία της ελληνικής πόλης	13
6. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πόλη	16
7. Οι σημερινοί προβληματισμοί και οι τάσεις για την αστική ανάπτυξη	19
8. Η παγκοσμιοποίηση και η πόλη	22
9. Συμπεράσματα	23
Βιβλιογραφία Κεφαλαίου	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο -ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

1. Εισαγωγή	27
2. Ταξινόμηση αγροτικού χώρου	27
3. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του ελληνικού αγροτικού χώρου	29
4. Μετασχηματισμοί στον ευρωπαϊκό και τον ελληνικό αγροτικό χώρο	33
5. Αναπτυξιακές πολιτικές για τον αγροτικό χώρο	35
6. Συμπεράσματα	38
Βιβλιογραφία Κεφαλαίου	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1. Εισαγωγή	42
2. Ιστορική διαδρομή	42
3. Προσδιορισμός και παρουσίαση δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης	48
4. Δείκτες οικονομικής βιωσιμότητας	50
5. Δείκτες κοινωνικής βιωσιμότητας	52

6. Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης αγροτικού χώρου.....	55
7. Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης αστικού χώρου	58
8. Κριτική αξιολόγηση των επιλεγόμενων δεικτών	60
9. Μελέτη περιπτώσεων εφαρμογής δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης	63
10. Συμπεράσματα	66
Βιβλιογραφία Κεφαλαίου	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1. Προσδιορισμός αστικού-αγροτικού χώρου	70
2. Χαρακτηριστικά αστικού-αγροτικού πληθυσμού στην Ελλάδα.....	72
3. Εμπειρική προσέγγιση της σύγκρισης αστικού-αγροτικού χώρου	73
4. Συμπεράσματα	85
Βιβλιογραφία Κεφαλαίου	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

1. Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	89
1.1. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	89
1.2. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	90
1.3. Υποδομές	91
1.4. Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές	92
2. Νομός Αιτωλοακαρνανίας	94
2.1. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	94
2.2. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	96
2.3. Υποδομές	97
2.4. Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές	98
3. Αγρίνιο	99
3.1. Η φυσιογνωμία της πόλης	99
3.2. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	101
3.3. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	102
3.4. Υποδομές	102
3.5. Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές	103
4. Δήμος Παναιτωλικού	104
4.1. Η φυσιογνωμία του δήμου	104
4.2. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	104

4.3. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	106
4.4. Υποδομές	106
4.5. Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές	107
5. Συμπεράσματα	107
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	108

ΜΕΡΟΣ Β': ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6° - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΤΡΙΧΩΝΙΔΑΣ

1. Μεθοδολογία της έρευνας.....	109
2. Αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής.....	112
3. Συμπεράσματα περιγραφικής στατιστικής	134
4. Αποτελέσματα test χ^2	136
5. Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης (FACTOR ANALYSIS)	150
6. Συμπεράσματα ανάλυσης δεικτών οι οποίοι σχετίζονται με οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά στον αστικό και αγροτικό χώρο.....	159
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	160

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7° - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χωρική διαφοροποίηση αστικού και αγροτικού χώρου, με βάση πληθυσμιακά και γεωμορφολογικά κριτήρια, αποτελεί ενδιαφέρον πεδίο έρευνας για την εξέταση της επίδρασή της στην τοπική οικονομία και κοινωνία. Το παραπάνω δεδομένο σε συνδυασμό με τις πρόσφατες αλλαγές στην τεχνολογία, τις μεταφορές και τη διάδοση της πληροφορίας, επέδρασαν σημαντικά στο προφίλ των αστικών και των αγροτικών περιοχών και διαμόρφωσαν νέες συνθήκες επικοινωνίας και παραγωγικότητας των κατοίκων.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, στόχος της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών μιας πόλης, που ταυτίζεται με τον αστικό χώρο, και ενός όμορου μικρού δήμου που εκπροσωπεί τον αγροτικό χώρο, έτσι ώστε να καταγραφεί, μέσω σύγκρισης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τη στατιστική επεξεργασία ερωτηματολογίων που έγιναν στα πλαίσια επιτόπιας έρευνας στην περιοχή μελέτης, η ύπαρξη τυχόν διαφοροποιήσεων στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων. Με βάση τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία καθώς και τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας που έγινε στην περιοχή διατυπώνονται προτάσεις για τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί για την βιώσιμη ανάπτυξη των εξεταζόμενων περιοχών.

Αναφορικά με την δομή της εργασίας, αντικείμενο του πρώτου κεφαλαίου είναι ο εννοιολογικός προσδιορισμός του αστικού χώρου, όπως διαμορφώνεται ανά το χρόνο κατά το πέρασμα από τον οικισμό στη σημερινή πόλη. Η παράθεση των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των πόλεων και η παρουσίαση του τρόπου διαβίωσης των κατοίκων σε συνδυασμό με τις συνθήκες διαμόρφωσης της πόλης στο πέρασμα των χρόνων αποτυπώνουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Μέσω της παράθεσης του ευρωπαϊκού και του ελληνικού θεσμικού πλαισίου επιχειρείται να αποδοθεί το προφίλ του αστικού χώρου σήμερα, ενώ γίνεται επίσης αναφορά στην επίδραση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης στη φυσιογνωμία της πόλης καθώς και στις αλλαγές που απαιτούνται για να τη διατηρήσει.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον αγροτικό χώρο ο οποίος ταξινομείται με βάση πληθυσμιακά και γεωμορφολογικά κριτήρια από διεθνείς και εθνικούς οργανισμούς. Τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των κατοίκων του ελληνικού αγροτικού χώρου αποδίδουν τη δυναμική του και αποτελούν βασικά κριτήρια εφαρμογής των αναπτυξιακών προγραμμάτων. Οι μετασχηματισμοί που έχουν επέλθει, τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία, έχουν διαφοροποιήσει την παραγωγική και κοινωνική βάση του αγροτικού χώρου και απαιτούν την αποδοχή, την ανταπόκριση καθώς και την ενεργότερη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Για να γίνει συγκριτική παρουσίαση των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των δυο περιοχών μελέτης, επιλέγονται δείκτες, οι οποίοι περιγράφονται στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας. Στο κεφάλαιο αυτό αρχικά γίνεται ιστορική αναδρομή για την ανάγκη χρήσης των δεικτών μέτρησης της οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας μιας περιοχής, ενώ αναφέρονται επιλεγμένοι δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης αστικού και αγροτικού χώρου, οι οποίοι αποδίδουν τα βασικά τους χαρακτηριστικά. Επίσης, γίνεται κριτική αξιολόγηση των επιλεγμένων δεικτών που χρησιμοποιούνται, έτσι ώστε να αιτιολογηθεί η αναγκαιότητα χρήσης τους και τα χαρακτηριστικά τα οποία καλούνται να αποδώσουν. Τέλος, παρουσιάζονται επιλεγμένες μελέτες περιπτώσεων εφαρμογής δεικτών στον διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο που αποδίδουν την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα των περιοχών αυτών.

Η διερεύνηση της ύπαρξης ή όχι διαφοροποίησης ανάμεσα σε επιλεγμένα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του αστικού και του αγροτικού χώρου, εμπλουτίζεται από την εμπειρική προσέγγιση, που γίνεται μέσω της παράθεσης ανάλογων μελετών που έγιναν στο διεθνή χώρο. Τα δεδομένα αυτά, σε συνδυασμό με την οριοθέτηση του αστικού και του αγροτικού χώρου με βάση πληθυσμιακά κριτήρια, αναφέρονται στο τέταρτο κεφάλαιο έτσι ώστε να αποδώσουν την διεθνή πραγματικότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται με βάση τις μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών.

Βασικό κίνητρο για την συγγραφή της εργασίας είναι η διερεύνηση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της πόλης, που εκπροσωπεί τον αστικό χώρο και του αγροτικού δήμου που εκπροσωπεί τον αγροτικό χώρο. Στα πλαίσια αυτά, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η περιοχή μελέτης ως προς τη γεωγραφική, την οικονομική και την κοινωνική της φυσιογνωμία, με σκοπό να αποδοθεί η υπάρχουσα κατάσταση, όπως αυτή αποδίδεται μέσα από τον τρόπο ζωής των κατοίκων και επισημαίνεται η τυχόν ύπαρξη σημαντικών διαφορών στο επίπεδο διαβίωσης, την απασχόληση και τις υπηρεσίες, όπως αυτή καταγράφεται από επίσημες στατιστικές έρευνες.

Αντικείμενο του έκτου κεφαλαίου αποτελεί η παρουσίαση της μεθοδολογίας της εργασίας η οποία έχει σκοπό να αποδώσει, κατά το μέγιστο δυνατό βαθμό, επιλεγμένα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της περιοχής μελέτης μέσω της συλλογής ερωτηματολογίων. Ξεκινώντας από την περιγραφική στατιστική, γίνεται σύγκριση βασικών οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των δυο περιοχών, ενώ με το test χ^2 ερευνάται η ύπαρξη συσχετίσεων για να αποδοθεί πληρέστερα η εικόνα της περιοχής. Με την παραγοντική ανάλυση επιδιώκεται ο προσδιορισμός των βασικών παραγόντων που αποδίδουν το οικονομικό και κοινωνικό προφίλ των κατοίκων των περιοχών μελέτης και παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς που θα καθορίσουν το μέλλον της.

Η διατύπωση των συμπερασμάτων στο έβδομο κεφάλαιο στοχεύει στην ανάδειξη των βασικότερων μειονεκτημάτων και πλεονεκτημάτων του οικονομικού και κοινωνικού προφίλ της κάθε περιοχής, έτσι ώστε, να επισημανθεί αν τελικά θα προκύψει μελλοντικά ενσωμάτωση του αγροτικού χώρου στη μεγάλη όμορη πόλη τόσο χωρική όσο και κοινωνική. Ο εξεταζόμενος αστικός χώρος αποτελεί το βασικό οικονομικό κέντρο της περιοχής και αναπτύσσεται διαρκώς σε βάρος των οικονομικά ασθενέστερων γειτονικών αγροτικών περιοχών. Βασικό ερώτημα είναι αν ο μικρός αγροτικός δήμος θα καταφέρει να διατηρήσει τη φυσιογνωμία και αυτονομία του τόσο διοικητικά όσο και λειτουργικά, έτσι ώστε να συνεχίσει να αποτελεί σημείο αναφοράς στα εφαρμοζόμενα αναπτυξιακά σχέδια στην ευρύτερη περιοχή.

Τέλος, ακολουθεί η παρουσίαση της βιβλιογραφίας της διπλωματικής εργασίας καθώς επίσης και το παράρτημα, το οποίο περιλαμβάνει, το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε κατά την επιτόπια έρευνα στην περιοχή της μελέτης, τους πίνακες των συσχετίσεων και τα αποτελέσματα της ανάλυσης παραγόντων για τη μελέτη των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

1. Εισαγωγή

Σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο ο μισός περίπου πληθυσμός της γης, τα τρία τέταρτα του οποίου βρίσκονται σε αναπτυγμένες χώρες, διαμένει σε αστικές περιοχές. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο ξεκίνημα του 20^{ου} αιώνα υπήρχαν μόλις 16 πόλεις στον κόσμο με πληθυσμό τουλάχιστον ένα εκατομμύριο κατοίκους, ενώ σήμερα περισσότερες από 400 πόλεις έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από ένα εκατομμύριο κατοίκους (Cohen,2004). Η μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη τα τελευταία 35 χρόνια σημειώθηκε στις αστικές περιοχές, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την αύξηση του ΑΕΠ των αναπτυσσόμενων χωρών, εξαιτίας της ανάπτυξης της βιομηχανίας και των υπηρεσιών σε αυτές, ενώ τα Ηνωμένα Έθνη προβλέπουν ότι η αύξηση του πληθυσμού για το προσεχές μέλλον θα σημειωθεί στις αστικές κυρίως περιοχές των αναπτυσσόμενων χωρών, επιβαρύνοντας τις κοινωνικές και οικονομικές τους συνθήκες (Satterthwaite,2003).

Σήμερα, ο αστικός χώρος ταυτίζεται τόσο πληθυσμιακά όσο και χωρικά με την πόλη και τις λειτουργίες της. Η παγκοσμιοποίηση και η επιθυμία να γίνουν οι πόλεις ανταγωνιστικότερες σε παγκόσμιο επίπεδο αποτέλεσαν τις κινητήριες δυνάμεις των αστικών οικονομιών σε πολλά μέρη του κόσμου. Η αύξηση της κινητικότητας (mobility) του κεφαλαίου και του εργατικού δυναμικού, η επανάσταση στο χώρο των τηλεπικοινωνιών και οι πολιτικές αλλαγές έχουν μεταβάλλει τη φυσιογνωμία και την ταχύτητα ανάπτυξης της αστικής οικονομίας εκτός και εντός των πόλεων, κάνοντας απαραίτητη την ανάγκη διερεύνησης των χαρακτηριστικών του αστικού χώρου.

2. Από τον οικισμό στην πόλη

Βασικό κριτήριο για τη μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων σε μια περιοχή και τη δημιουργία οικισμού ήταν τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά. Ο οικισμός (settlement), ως χώρος εγκατάστασης ανθρώπων, είναι ένας κατασκευασμένος τεχνητός χώρος που, σύμφωνα με την αρχαιολογία, αποτελεί συγκεκριμένη μονάδα που προσδιορίζεται πολιτιστικά στα πλαίσια μιας ιστορικής περιόδου, ενώ σύμφωνα με την πολεοδομία υπερβαίνει μορφολογικά τη μονάδα και

αρχίζει από δυο κατοικίες (Λαγόπουλος,2004). Σύμφωνα με τον Αραβαντινό (1997), ο οικισμός είναι ένα σύνολο κατοικιών που βρίσκονται σε σχετικά μικρή απόσταση μεταξύ τους, έτσι ώστε να δημιουργούν μεταξύ τους χωρικές και λειτουργικές σχέσεις, ενώ σχετίζεται με την έννοια της οικογένειας που στεγάζεται στις κατοικίες. Η δημιουργία του οικισμού προέκυψε εξαιτίας των οικονομικών, πνευματικών, ψυχοσωματικών και θρησκευτικών αναγκών των ανθρώπων, ενώ η χωροθέτησή του βασίστηκε σε κλιματολογικά, περιβαλλοντικά, φυσικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Σήμερα στη διαμόρφωση των οικισμών επιδρούν οικονομικοί, αναπτυξιακοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες. Σταδιακά αρκετοί οικισμοί εξελίχθηκαν σε πόλεις, δηλαδή σε κέντρα υπηρεσιών, θρησκευτικής λατρείας, οχύρωσης, εκπαίδευσης, δικαιοσύνης, εμπορίου, από τα οποία πολλά χαρακτηρίζονται για την υψηλή ποιότητά τους.

Η δημιουργία αστικών οικισμών αποτελεί ένα οικονομικό φαινόμενο που προέκυψε από την αύξηση της παραγωγικότητας του πρωτογενή τομέα, λόγω της βελτίωσης των καλλιεργητικών τεχνικών και της δημιουργίας πλεονάσματος (Μπίθας,2001). Κάθε πόλη (city) είναι οικισμός, αλλά δεν ισχύει το αντίστροφο αφού για να θεωρείται ένας οικισμός πόλη πρέπει να ξεπερνά έναν ορισμένο αριθμό κατοίκων. Εξαιτίας της πληθυσμιακής και λειτουργικής αναβάθμισης του πληθυσμού ως προέκταση του οικισμού προκύπτει το χωριό και μεταγενέστερα η πόλη. Η πόλη είναι ιδιαίτερη μορφή χωρικής συγκέντρωσης που εμφανίζεται πέρα από ένα ευρύτατο φάσμα χωρικών συγκεντρώσεων που ονομάζονται «οικισμοί»(Λαγόπουλος,2004).

Η ιστορική εξέλιξή της ως μετασχηματισμός του γεωργικού οικισμού συνδέεται με την παρουσία ή όχι τριτογενή τομέα (εμπόριο, πληροφορίες, υπηρεσίες), την κοινωνική διαστρωμάτωση και το πληθυσμιακό μέγεθος. Η πόλη ξεκίνησε ως μια συγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων μεγαλύτερη από την ύπαιθρο. Με το πέρασμα των χρόνων τα στοιχεία αυτά αυξήθηκαν σε βάρος των φυσικών διεργασιών και οικοσυστημάτων, με αποτέλεσμα σήμερα οι πόλεις να χαρακτηρίζονται από μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμού και τη διεξαγωγή οικονομικών, πολιτιστικών, εκπαιδευτικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Τα αστικά συστήματα συνεισφέρουν στην επιδίωξη των οικονομικών και κοινωνικών στόχων των κατοίκων τους, ενώ δημιουργούν νέες επιθυμίες στα

πλαίσια των κοινωνικών διαδικασιών, λόγω της ύπαρξης οικονομιών κλίμακας. Η σημερινή παγκόσμια οικονομική και κοινωνική εξέλιξη βασίζεται εν πολλοίς στο ρόλο των πόλεων ως προωθητικών δυνάμεων για την ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών. Βασικό στοιχείο που προσδιορίζει τη λειτουργία της πόλης είναι ότι διαχέει την πρωτοκαθεδρία της στην ύπαιθρο, δημιουργώντας σχέση αλληλεξάρτησης μαζί της μέσω της ανάπτυξης οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δεσμών.

Υπάρχουν τρεις γεωγραφικοί τύποι πόλεων: α) ο οριοθετημένος αστικός χώρος που καθορίζεται ιστορικά, β) η πόλη που επεκτείνεται συνεχώς γεωγραφικά ενσωματώνοντας ανεξάρτητους μικρότερους οικισμούς και θύλακες γεωργικών εκτάσεων (αυτής της μορφής είναι οι μητροπολιτικές περιοχές των ΗΠΑ), γ) οι πόλεις που προέρχονται από τη γεωγραφική ενοποίηση ανεξάρτητων πόλεων, όπως συμβαίνει με την «Μεγαλόπολη» των ΗΠΑ που δημιουργείται από τον άξονα Βοστώνης-Νέας Υόρκης- Φιλαδέλφειας-Βαλτιμόρης –Ουάσιγκτον (Λαγόπουλος,2004).

Στην Ελλάδα η διαφορά της πόλης από τις άλλες βαθμίδες οικισμών βασίζεται σε πληθυσμιακά κριτήρια. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, ένας οικισμός θεωρείται ως πόλη εάν έχει περισσότερους από 2000 κατοίκους, ενώ έως 2000 κατοίκους ονομάζεται χωριό. Βασικό, επίσης, κριτήριο για την ταξινόμησή του είναι η πυκνότητα του πληθυσμού, αφού ένας οικισμός με μικρό πληθυσμό και μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα ή αναπτυγμένες εμπορικές λειτουργίες στο εσωτερικό του προβιβάζεται σε πόλη (Αραβαντινός,1997). Ορισμένοι μεγάλοι αγροτικοί οικισμοί αν και έχουν μεγάλο πληθυσμό παραμένουν χωριά καθώς απουσιάζουν από αυτές χαρακτηριστικές αστικές ιδιότητες και λειτουργίες.

3. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των πόλεων

Η σημερινή παγκόσμια οικονομική και κοινωνική εξέλιξη βασίζεται κυρίως στις πόλεις λόγω της εξουσίας που απέκτησαν από τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές διεργασίες τους. Η πόλη πρέπει να εξυπηρετεί 4 βασικές λειτουργίες που σχετίζονται με την κατοικία, την εργασία, την αναψυχή και την κυκλοφορία των κατοίκων της (Αραβαντινός,1997). Η πόλη εξαιτίας των λειτουργιών της παρουσιάζει αυξημένη αποτελεσματικότητα στην πραγματοποίηση

των ατομικών και κοινωνικών επιδιώξεων των κατοίκων της, δημιουργώντας νέα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα, ενώ επιβιώνει όταν σχετίζεται με τον ευρύτερο χώρο στον οποίο χωροταξικά ανήκει, λειτουργώντας ως στρατηγικός κόμβος των γύρω οικισμών. Μέσω της "εξουσίας" αυτής η πόλη διαχέεται στην ύπαιθρο αναπτύσσοντας μια έντονη σχέση αλληλεξάρτησης μαζί της.

Με βάση τα οικονομικά δεδομένα κατά το Μεσαίωνα η πόλη μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινότητα εμπορών η οποία εξελίχθηκε σε βιομηχανικό πόλο κατά την περίοδο του καπιταλισμού, ενώ σήμερα θεωρείται ως χώρος της πληροφορίας, των υπηρεσιών και της διοίκησης. Οι πόλεις παρουσιάζουν συγκεκριμένες διαφορές ως προς τις οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες που προσφέρουν στους κατοίκους τους που μπορεί να είναι χωρικές (spatial) ή κοινωνικές. Πολλές φορές οι οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις είναι εντονότερες μέσα στην ίδια την πόλη παρά μεταξύ των πόλεων, με αποτέλεσμα η κατάσταση αυτή να ζημιώνει την ελκυστικότητα, την ανταγωνιστικότητα, την κοινωνική περιεκτικότητα και την ασφάλεια που προσφέρουν.

Τα αστικά κέντρα στην εποχή μας αυξάνονται σε πληθυσμό, σε έκταση και σε οικονομική δραστηριότητα, ενώ εξελίσσονται σε παραγωγικές μονάδες αγαθών και υπηρεσιών. Βασικό στοιχείο για τη μακροχρόνια επιβίωσή τους είναι η οικονομική τους λειτουργία. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι κυρίως στα αστικά κέντρα εγκαθίστανται επιχειρήσεις λόγω ποιοτικής και ποσοτικής επάρκειας του υπάρχοντος εργατικού δυναμικού, παροχής ευέλικτων μεταφορικών και συγκοινωνιακών συστημάτων, καθώς και ύπαρξης χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Το δεδομένο αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι πόλεις να συνδεθούν με τη βιομηχανική λειτουργία, την εμπορική δραστηριότητα, την παροχή υπηρεσιών και την ηλεκτρονική οικονομία, λειτουργώντας ως πόλοι οικονομικής και πολιτισμικής εξέλιξης κυριαρχώντας στον μη αστικό χώρο ως εμπορικά ή βιομηχανικά κέντρα. Επίσης, οι πόλεις βάσει των υπηρεσιών που παρέχουν, εξελίσσονται σε κέντρα λήψης αποφάσεων και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου των κατοίκων μέσω της παρεχόμενης εκπαίδευσης που λειτουργεί επικουρικά στην αναπτυξιακή διαδικασία που έχει ως κυρίαρχο τον άνθρωπο.

Μέσω των κοινωνικών της παροχών η πόλη καλύπτει βασικές ανθρώπινες ανάγκες, ενώ με τις υπηρεσίες της συντελεί στη διευκόλυνση της ζωής των

κατοίκων. Σχετικά με την παραγωγική διάρθρωση των πόλεων αναφέρεται ότι ο πρωτογενής τομέας εμφανίζεται ιδιαίτερα σημαντικός στις μικρότερες πληθυσμιακά πόλεις, ο δευτερογενής τομέας είναι ανεπτυγμένος σε πόλεις που βρίσκονται επί του κεντρικού οδικού άξονα εξαιτίας της ανάγκης για άμεση διάθεση των προϊόντων και ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής και διάθεσης, ενώ ο τριτογενής τομέας εμφανίζεται διογκωμένος σε πόλεις που είτε αποτελούν το διοικητικό κέντρο της περιοχής τους, είτε είναι τουριστικοί προορισμοί.

Αναφορικά με την απασχόληση οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες εμφανίζονται εξαρτημένες από το μέγεθος των πόλεων σε αντίθεση με την απασχόληση του πρωτογενή τομέα, ενώ καταγράφονται διαφοροποιήσεις στην απασχόληση λόγω τοπικών ιδιομορφιών (τουρισμός, βιομηχανία).

Τα τελευταία χρόνια η ανάπτυξη της τεχνολογίας προσέφερε διευκολύνσεις στον τρόπο επικοινωνίας και μετακινήσεων επιδρώντας θετικά στην κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων. Ωστόσο, οι διευκολύνσεις αυτές συνέτειναν στην αύξηση του φαινομένου της αστικοποίησης λόγω της συγκέντρωσης του πληθυσμού σε πόλεις και μεγαλουπόλεις, με αποτέλεσμα την πληθυσμιακή αποψίλωση των αγροτικών περιοχών. Το φαινόμενο της αστικοποίησης προκαλεί οικιστικά και κοινωνικά προβλήματα στις πόλεις υποβαθμίζοντας την ποιότητα ζωής και τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων. Μια από τις αιτίες της μεγέθυνσης των αστικών περιοχών είναι η πληθυσμιακή αύξηση με αποτέλεσμα οι μεγάλες πόλεις μέσα από διαδικασίες να απορροφούν πληθυσμό από την ύπαιθρο αφού τα άτομα καταφεύγουν στα αστικά κέντρα για να βρουν απασχόληση λόγω προβλημάτων στον αγροτικό τομέα, αλλά και λόγω επιθυμίας για υψηλού επιπέδου υπηρεσίες, ανάγκης για μόρφωση και κοινωνική «ανωνυμία» και συμμετοχής σε κοινωνικά δρώμενα.

Παρά τη θετική συνεισφορά της πόλης στην οικονομία και την κοινωνία κατεγράφησαν και αρνητικές επιδράσεις εξαιτίας της μεγάλης αστικής πυκνότητας και της αύξησης του μεγέθους της. Οι αρνητικές επιδράσεις από την ανάπτυξη των πόλεων επικεντρώνονται στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον και έχουν διογκωθεί τα τελευταία χρόνια. Η πλειονότητα των προβλημάτων εντοπίζεται στον αστικό χώρο και αφορούν την ατμοσφαιρική ρύπανση, τα απόβλητα, την κυκλοφοριακή συμφόρηση, την εγκληματικότητα, την άναρχη δόμηση, την

κοινωνική αλλοτρίωση, προβάλλοντας ως επιτακτική ανάγκη την ανακοπή της περαιτέρω αστικής μεγέθυνσης. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν σχετίζονται μόνο με την υπερκατανάλωση ενέργειας αλλά και με την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων, ενώ η ανεργία στον αστικό χώρο αυξάνεται σταδιακά επηρεάζοντας τα πιο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού, όπως είναι οι γυναίκες και οι νέοι.

Επίσης, η άτυπη διεύρυνση του ωραρίου απασχόλησης, ιδιαίτερα στον ιδιωτικό τομέα, προκάλεσε τη χαλάρωση του οικογενειακού χαρακτήρα του ελληνικού νοικοκυριού, που εμφανίζεται ως άξονας διαφοροποίησης για το σύνολο των μεγάλων πόλεων ανεξάρτητα από την κοινωνικοεπαγγελματική τους διαφοροποίηση. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές, όπως η οικογένεια, αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες των σύγχρονων αστικών κοινωνιών. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις μεγάλες πόλεις οι λιγότερο οικογενειακές μορφές διευρυμένης οικογένειας εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ενώ στην περιφέρεια εμφανίζεται μεγαλύτερη συγκέντρωση του τύπου της πυρηνικής οικογένειας (Μαλούτας, 2000). Επιπλέον, στην πόλη οι προσωπικές σχέσεις τείνουν να εκλείψουν και να αντικατασταθούν από τυπικές επηρεάζοντας αρνητικά την κοινωνική συμπεριφορά των κατοίκων. Σε όλες τις κατηγορίες των οικισμών παρατηρείται καταστροφή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, έλλειψη οργάνωσης του χώρου, προβλήματα στη χρήση γης, ακατάλληλες συνθήκες στέγασης, ανυπαρξία τεχνικών υποδομών κλπ.

Τέλος, οι εσωτερικοί και εξωτερικοί μετανάστες μετέβαλαν το κοινωνικό και οικονομικό προφίλ των πόλεων και επέβαλαν τη λήψη μέτρων για την όσο το δυνατό ομαλότερη ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό και εργασιακό περιβάλλον. Οι ετερογενείς τρόποι διαβίωσής τους σε συνδυασμό με την οικονομική πραγματικότητα και τα καταναλωτικά τους πρότυπα έχουν μεταβάλλει, ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία, τον τρόπο ζωής στα αστικά κέντρα.

Συμπερασματικά, διατυπώνεται η άποψη ότι εξαιτίας των οικονομικών και κοινωνικών τους χαρακτηριστικών ο αστικός χώρος και οι πόλεις ειδικότερα δεν μπορούν να επιβιώσουν μακροχρόνια αν δεν λειτουργήσουν συμπληρωματικά με την ύπαιθρο, αφού βασίζονται τόσο λειτουργικά όσο και παραγωγικά στα γειτονικά τους οικοσυστήματα και δεν μπορούν να είναι βιώσιμες περιβαλλοντικά όταν

ξεπερνούν συγκεκριμένα εκτατικά μεγέθη και πληθυσμιακή πυκνότητα. Τα δεδομένα αυτά αναδεικνύουν την σπουδαιότητα του ρόλου τους και την ανάγκη αξιολόγησης των χαρακτηριστικών τους.

4. Συνθήκες διαμόρφωσης της ελληνικής πόλης

Σήμερα η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της ελληνικής επικράτειας κατοικεί σε αστικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από γεωμορφολογικά, ιστορικά και πολιτιστικά δεδομένα, ενώ η φυσιογνωμία τους επηρεάζεται από την ιστορική συνείδηση των κατοίκων τους, όπως αυτή διαμορφώθηκε ανά τους αιώνες, καθώς και από το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας τους (Μητούλα, 2001). Η ανάπτυξη του αστικού πληθυσμού δεν συνδέθηκε με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, αλλά με συγκυριακές καταστάσεις που αφορούν κοινωνικά γεγονότα και με την αδυναμία της αγροτικής οικονομίας να συντηρήσει τον αγροτικό πληθυσμό.

Αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα, η χώρα μας είναι νησιωτική και ορεινή παρουσιάζοντας κλιματολογική διαφοροποίηση, με αποτέλεσμα οι πόλεις να παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ως προς τα βασικά τους χαρακτηριστικά. Η θάλασσα είναι ο κυριότερος γεωφυσικός παράγοντας που χαρακτηρίζει την Ελλάδα αφού οι περισσότερες πόλεις είναι παραθαλάσσιες (Μητούλα, 2001). Η ύπαρξη φυσικών στοιχείων συμβάλει στην ισορροπία του αστικού τοπίου και η διατήρησή τους μπορεί να συμβάλει στην αισθητική αναβάθμιση της πόλης καθώς και στην τουριστική και οικονομική της ανάπτυξη μέσω της χρησιμοποίησης των στοιχείων αυτών ως τουριστικών πόρων.

Η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης, παρουσιάζει περιορισμένη εκβιομηχάνιση με αποτέλεσμα η μεγέθυνση των πόλεων της να μην συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της βιομηχανίας αλλά κυρίως με ιστορικά γεγονότα, όπως η έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία και η εσωτερική μετανάστευση από τον αγροτικό χώρο. Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο η μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού για εύρεση εργασίας και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στις πόλεις συνέβαλε στην πληθυσμιακή αύξηση, ενώ η εξωτερική μετανάστευση έδειξε την αδυναμία παραγωγικής ενσωμάτωσης του αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις.

Η Αθήνα και οι μεγάλες πληθυσμιακά πόλεις λειτούργησαν σαν πόλοι έλξης του αγροτικού πληθυσμού λόγω της συγκέντρωσης σε αυτές διοικητικών υπηρεσιών, δραστηριοτήτων και ευκαιριών απασχόλησης. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην ανάπτυξη της βιομηχανίας παραγωγής καταναλωτικών αγαθών με συνέπεια να κριθεί απαραίτητη η χωροθέτηση των περιοχών εξαιτίας της ανεπάρκειας συγκοινωνιακού δικτύου και άλλων υποδομών αφού η πληθυσμιακή συσσώρευση στις πόλεις δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη οργάνωση των υποδομών της οικονομίας και δεν προκάλεσε την αναδιοργάνωση του παραγωγικού μηχανισμού. Η μετακίνηση του πληθυσμού από τον αγροτικό χώρο στις πόλεις σηματοδότησε και τον τρόπο ενσωμάτωσής του, έχοντας ως βασικό στοιχείο την εξασφάλιση στέγης έναντι της ανασφάλειας που επικρατούσε στην αγορά εργασίας. Τα παραπάνω δεδομένα αντικατοπτρίζονται στο δομημένο περιβάλλον των μεγάλων ελληνικών πόλεων, όπως π.χ. στην Αθήνα όπου κτιριακά στοιχεία δείχνουν την προσπάθεια ενσωμάτωσης στην αστική κοινωνία των προσφύγων και των αγροτών κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια (αυθαίρετα, προσφυγικά κλπ).

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην Ελλάδα βελτιώνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο των κατοίκων των πόλεων προς όφελος της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα αφού η εκπαίδευση θεωρήθηκε ως το βασικό όχημα για την κοινωνική ανέλιξη του πληθυσμού. Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η γρήγορη οικονομική ανέλιξη σημαντικού τμήματος του αστικού πληθυσμού επικυρώνεται από τη δημιουργία των πολυκατοικιών, ενώ η ταχύτατη μεγέθυνση των ελληνικών πόλεων έγινε μέσω απρογραμματίστων αναπτυξιακών διαδικασιών, έλλειψης υποδομών και κοινωνικού εξοπλισμού. Τα αποτελέσματα του γεγονότος αυτού είναι η απουσία ελεύθερων χώρων και η κατασκευή πολυώροφων κτιρίων που στερούνται αρχιτεκτονικού σχεδίου αλλά επιτρέπουν την ένταξη στην αστική πραγματικότητα ευρέων πληθυσμών δημιουργώντας όμως χρόνια προβλήματα που εμποδίζουν την εύρυθμη λειτουργία των πόλεων στις σύγχρονες απαιτήσεις.

Η βιομηχανική απαξίωση των τελευταίων δεκαετιών, σε συνδυασμό με την αύξηση της αυτοαπασχόλησης, οδήγησε ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού να επιδιώκει την εργασία στο δημόσιο τομέα, ενώ ο αστικός πληθυσμός τοποθετείται σε πόλεις που βρίσκονται πάνω στον κεντρικό οδικό άξονα της χώρας. Παρατηρείται επίσης διάχυση της αστικοποίησης λόγω της γενικευμένης αύξησης του πληθυσμού σε περιοχές τοπικής, περιφερειακής ή εθνικής εμβέλειας, ενώ

κυριαρχεί η μεγέθυνση των δυο μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας και ειδικότερα της πρωτεύουσας.

Στις μέρες μας ο εισοδηματικός και κοινωνικός διαχωρισμός εντός των πόλεων αποτυπώνεται από την αντίθεση μεταξύ της νεόδμητης προαστιακής κατοικίας (για τα υψηλά και τα μεσαία στρώματα) και της παλιάς κατοικίας σε υποβαθμισμένες περιοχές για τους οικονομικούς μετανάστες και τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Συνεπώς η ανάπτυξη των κοινωνικών σχημάτων στις πόλεις επηρεάστηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες από τις αλλαγές στη χρήση γης και τη στέγη αφού η χωροθέτηση της κατοικίας συνδέθηκε με την κοινωνικοεισοδηματική κατηγορία των κατοίκων.

Τα τελευταία χρόνια η τάση για ομογενοποίηση των ελληνικών πόλεων απειλεί την ταυτότητα και τα πολιτιστικά τους στοιχεία, που υποδηλώνουν την ιστορικότητά τους στο πέρασμα του χρόνου, ενώ η οικοδομική έκρηξη συνέβαλε στον περιορισμό του φυσικού στοιχείου και στην αλλοίωση της φυσιογνωμίας τους γενικότερα. Η προστασία του χαρακτήρα των πόλεων επιβάλλει την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων που αυτές διαθέτουν, την προστασία του αστικού περιβάλλοντος, την προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων καθώς και την ενδυνάμωση της σχέσης τους με το γειτονικό αγροτικό περιβάλλον που λειτουργεί ως φορέας στήριξης των οικονομικών και κοινωνικών διεργασιών.

5. Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για τη φυσιογνωμία και την προστασία της πόλης

Οι ελληνικές πόλεις είναι οι χώροι όπου διαμένουν, εργάζονται και συναναστρέφονται άνθρωποι διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και εισοδημάτων. Οι χωροταξικές, πληθυσμιακές και κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν έχουν άμεσο αντίκτυπο στον χαρακτήρα τους αφού χάνουν την παραδοσιακή τους φυσιογνωμία, ενώ η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε. επέφερε, μέσω της χρηματοδότησης δράσεων, μεταβολές στον τρόπο ζωής στον αστικό χώρο.

Στη φυσιογνωμία του αστικού χώρου και της πόλης ειδικότερα αποτυπώνεται το παρελθόν, το παρόν και το όραμα για το μέλλον, όπως αυτό διαμορφώθηκε μέσα από τις λειτουργίες και τους θεσμούς. Οι νομοθετικές διατάξεις που αφορούν τις

ελληνικές πόλεις διαχωρίζονται σε τρεις χρονικές περιόδους, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις ανάγκες και την αντίληψη για τον αστικό χώρο (Μητούλα, 2001).

Συγκεκριμένα:

- *πρώτη περίοδος: 1828 έως το 1923*

Μετά την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους πολλές πόλεις αποσπασματικά προσπαθούν να αποκτήσουν ρυμοτομικό σχέδιο αφού την περίοδο αυτή δεν είχε θεσπιστεί πολεοδομικός κανονισμός και η κατοικία δεν ήταν στις αρμοδιότητες της Πολιτείας. Η επέμβαση του κράτους εμφανίζεται για πρώτη φορά με το Β.Δ του 1935 "Περί υγιεινής οικοδομής πόλεων και κωμών" ενώ η ίδρυση της Υπηρεσίας Σχεδίων Πόλεων στο Υπουργείο Συγκοινωνιών το 1914 συμπίπτει με την κρίση της στέγης εξαιτίας της εσωτερικής μετανάστευσης, της οικονομικής κρίσης και της άνοδου του πληθωρισμού. Το 1916 καθιερώνεται το ενοικιοστάσιο ενώ ο πληθυσμός της Αθήνας αυξάνεται σημαντικά. Απόρροια της ραγδαίας πληθυσμιακής ανάπτυξης εξαιτίας της ανάπτυξης της βιομηχανίας, της μετανάστευσης του αγροτικού κυρίως πληθυσμού στα αστικά κέντρα και της εισόδου προσφύγων από τη Μικρά Ασία λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής, είναι η εμφάνιση των πρώτων αυθαίρετων κτισμάτων, τα οποία αντιμετωπίζουν την κρατική ανοχή ενώ τα πολεοδομικά σχέδια περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο και η πόλη δεν αντιμετωπίζεται ως σύνολο.

- *δεύτερη περίοδος: 1923 έως το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975*

Το 1923 ψηφίζεται το Π.Δ. "Περί Σχεδιασμού Πόλεων, Κωμών και Συνοικισμών του κράτους και οικοδομής αυτών" που είναι ο πρώτος πολεοδομικός νόμος της χώρας (Μητούλα,2001). Σύμφωνα με αυτόν η Ελλάδα διαχωρίστηκε σε τρεις περιοχές : τις "Εντός Σχεδίου Πόλεως" που έχουν ρυμοτομικό σχέδιο, στους οικισμούς που δεν έχουν εγκεκριμένο σχέδιο πόλεως και τις "Εκτός Σχεδίου Πόλεως", ενώ επιβάλλεται η ανάπτυξη κάθε πόλης και οικισμού σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο.

Με το Νόμο 3741 του 1929 "Περί οριζοντίου ιδιοκτησίας" η πολυκατοικία εισέρχεται στη ζωή των Ελλήνων, γενικεύεται η αντιπαροχή και ανθεί η οικοδομική

δραστηριότητα μέσω της κατασκευής πολυώροφων πολυκατοικιών για την κάλυψη των αναγκών στέγασης του πληθυσμού. Το 1929 ψηφίζεται επίσης ο πρώτος “Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός” (ΓΟΚ) που ορίζει τη θέση του κτιρίου εντός του οικοπέδου, το ανώτατο ύψος του κτιρίου και των ανώτατο αριθμό των ορόφων. Το 1935 τα αυθαίρετα κτίρια εντάσσονται στο «σχέδιο πόλεως», ενώ το 1955 ψηφίζεται ο νέος ΓΟΚ που προωθεί την εμπορική και οικονομική εκμετάλλευση των οικοπέδων, αφού η περίοδος χαρακτηρίζεται από την βιομηχανική ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων και ορίζει ακέραιο αριθμό ορόφων των κτιρίων. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 περιοχές πρασίνου μετατρέπονται σε περιοχές τσιμέντου υποβαθμίζοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων, ενώ το 1973 η ψήφιση του νέου ΓΟΚ επιτρέπει την προαιρετική κατασκευή πυλωτής στα περισσότερα οικοδομικά συγκροτήματα για τη στάθμευση κυρίως των αυτοκινήτων, και καθιερώνεται ο συντελεστής δόμησης. Επίσης δίδεται η δυνατότητα χαρακτηρισμού οικισμών ως παραδοσιακών και κτιρίων ως διατηρητέων μέσω ειδικής πολεοδομικής μελέτης. Πρέπει να αναφερθεί ότι την περίοδο αυτή αλλοιώνεται η φυσιογνωμία των ελληνικών πόλεων και ιδιαίτερα των ιστορικών τους κέντρων, τα οποία λόγω έλλειψης συντήρησης οδηγούνται σε αισθητική και κτιριακή εξαθλίωση.

- *τρίτη περίοδος: από το 1975 έως σήμερα*

Από το Σύνταγμα του 1975 έως σήμερα η νομοθεσία καλύπτει την αισθητική και τη φυσιογνωμία κάθε τόπου αφού οι ανάγκες είναι ποσοτικές και ποιοτικές και αφορούν τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, την οικονομική ανάπτυξη και την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής και ενεργειακής κρίσης. Συγκεκριμένα, το Σύνταγμα του 1975 θεωρείται σταθμός στην εξέλιξη της νομοθεσίας για τον αστικό ελληνικό χώρο επειδή προσεγγίζει θεσμικά την αισθητική της πόλης και του περιβάλλοντος προστατεύοντας μνημεία, μέσω χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Ο νόμος 947/1979 “Περί Οικιστικών Περιοχών” ορίζει τις οικιστικές περιοχές και τους τρόπους ανάπτυξής τους μέσω της θέσπισης ειδικής Γενικής Πολεοδομικής Μελέτης ενώ με το Νόμο 1032/1980 ιδρύεται το Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος στο οποίο ενσωματώνεται μεταγενέστερα το Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο νόμος 1650/86 που αναφέρει ότι για τα έργα υψηλής όχλησης που επιβαρύνουν το

περιβάλλον απαιτείται εκπόνηση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) που θα εντοπίζει και θα περιγράφει τις άμεσες και τις έμμεσες επιπτώσεις του έργου στον άνθρωπο, στο φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον (Στεφάνου,2000).

Το 1985 ψηφίζεται ο νέος Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός ΓΟΚ με τον οποίο το κτίριο συλλαμβάνεται σε επίπεδο οικοδομικού τετραγώνου, θεσμοθετείται η ενοποίηση των ακάλυπτων χώρων, ορίζονται τα κτίρια ή οι κατασκευές που επιτρέπονται στους κοινόχρηστους χώρους, επιβάλλεται η διαμόρφωση των ακάλυπτων χώρων και ο τρόπος κατασκευής των εξωστών, απαγορεύεται η τοποθέτηση επιγραφών και διαφημίσεων πάνω από το μέγιστο επιτρεπτό ύψος των κτιρίων και αυξάνεται το ύψος των κτιρίων μέσω της προσθήκης περισσότερων ορόφων, επηρεάζοντας σημαντικά την αισθητική και δομική μορφή των αστικών κέντρων.

Η ανάγκη εδραίωσης της έννοιας της βιωσιμότητας του αστικού χώρου στην Ελλάδα εκδηλώνεται μέσω του νόμου 2508/97 για τη "Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη των Πόλεων και Οικισμών της Χώρας". Ο νόμος προσεγγίζει ποιοτικά το χώρο για να αντιμετωπίσει την αταξία που πλήττει τις ελληνικές πόλεις και ικανοποιεί την απαίτηση για βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων που σχετίζεται όχι μόνο με την οικονομική τους ανάπτυξη αλλά και με την επίτευξη καλύτερης ποιότητας ζωής και διασφάλιση των φυσικών πόρων. Για να γίνει αυτό επιδιώκεται η ανάπτυξη του αστικού χώρου σε συνδυασμό με την αναβάθμιση των υποβαθμισμένων του περιοχών. Οι σημαντικότερες ρυθμίσεις του νόμου αφορούν τη γενικευμένη εφαρμογή του Γ.Π.Σ., την ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών, το Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Ανάπτυξης της Ανοιχτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) (Μητούλα,2001).

Σύμφωνα με το νόμο, η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί παράμετρο του πολεοδομικού σχεδιασμού του ελληνικού χώρου ενώ ως μακροπρόθεσμος στόχος θεωρείται η "μη ρυπαίνουσα πόλη" (Στεφάνου,2000), δηλαδή η πόλη που δεν θα ρυπαίνει τον αστικό χώρο, θα σταθεροποιήσει τον πληθυσμό στις περιαστικές περιοχές, θα διαχειριστεί ορθολογικά τη γη και θα αναβαθμίσει τις υποβαθμισμένες αστικές περιοχές. Η οικιστική οργάνωση και ο πολεοδομικός σχεδιασμός πρέπει να

είναι συμβατοί με την προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού και πολιτιστικού) με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη.

Με τον αναθεωρημένο ΓΟΚ του 2000 προωθείται η ποιοτική βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος μέσω της δημιουργίας ακάλυπτων χώρων για την αντιμετώπιση της κτιριακής υπερσυγκέντρωσης, ενώ γίνονται προσπάθειες για μείωση του όγκου των κτιρίων που θα συντελέσει στη βελτίωση της αισθητικής εικόνας της πόλης. Επίσης, απελευθερώνονται θέσεις στάθμευσης στην πόλη και μειώνεται ο συντελεστής δόμησης για τους ημιυπαίθριους εξώστες (Μητούλα,2006).

6. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πόλη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι κυρίως αστικοποιημένη περιοχή και η οικονομία της στηρίζεται στις αστικές περιοχές, οι οποίες συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Ειδικότερα, περισσότερο από το 60% του πληθυσμού κατοικεί σε αστικές περιοχές με περισσότερους από 50.000 κατοίκους. Σε όλα τα μέλη της Ε.Ε. η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των πόλεων διαφοροποιείται από την ανάλογη κατάσταση των αγροτικών περιοχών που τις περιβάλλουν (Commission of the European communities,2005).

Εκτός από τις δυο μεγάλες πόλεις-πόλους (Λονδίνο, Παρίσι) η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από μια μοναδική πολυκεντρική διάρθρωση των μεγάλων, μεσαίων και μικρών πόλεων. Πολλές από τις πόλεις αυτές βρίσκονται μαζί σε μητροπολιτικές περιοχές, ενώ άλλες βρίσκονται ως αυτόνομα αστικά κέντρα της περιφέρειας. Τα αστικά κέντρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατατάσσονται βάσει του πληθυσμού τους σε:

- μεγάλες πόλεις (> 250.000 κάτοικοι),
- μεσαίες πόλεις (100.000-250.000 κάτοικοι),
- μικρές πόλεις (έως 100.000 κάτοικοι).

Ο διαχωρισμός αυτός διαφοροποιείται στα κράτη μέλη αφού το λειτουργικό μέγεθος μιας πόλης κρίνεται ουσιαστικότερο και σημαντικό ρόλο παίζουν οι εισροές και οι εκροές της, η θέση της στο αστικό δίκτυο, και το είδος των

υπηρεσιών που προσφέρει στη σφαίρα επιρροής της. Στον ελληνικό χώρο με εξαίρεση την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, οι πόλεις που ανήκουν στην κατηγορία 50-100.000 κατοίκους επιτελούν λειτουργίες μεσαίου μεγέθους, ενώ οι μικρότερες κατέχουν μεσαίες θέσεις στο αστικό δίκτυο (Μέγα, 2001).

Στην Ευρώπη έχει αναγνωριστεί ότι η ποιοτική αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος βελτιώνει τις συνθήκες ζωής των κατοίκων και αναζωογονεί την οικονομική ζωή της πόλης. Στα πλαίσια αυτά βασικό μέλημα της ευρωπαϊκής πολιτικής για τον αστικό χώρο είναι η ισόρροπη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη σε περιφερειακό επίπεδο που θα επιδράσει στην εικόνα των πόλεων επιδιώκοντας να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων και να εξομαλύνει τις οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις.

Το ενδιαφέρον της Ευρώπης για την αστική ανάπτυξη εκδηλώθηκε μέσω της χρηματοδότησης παρεμβάσεων για τη βελτίωση του αστικού χώρου αλλά και της έκδοσης συγγραμμάτων επιστημονικού και όχι μόνο ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα, το 1992 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει το κείμενο "Η Πράσινη Βίβλος για το Αστικό Περιβάλλον" που παρουσιάζει την πόλη ως ένα συνδυασμό οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών χαρακτηριστικών (Μητούλα, 2001). Σύμφωνα με αυτό, για να υπάρχει ορθή διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος απαιτείται μακροπρόθεσμη στρατηγική που θα στοχεύει στον πολεοδομικό σχεδιασμό, στη βελτίωση των αστικών συγκοινωνιών, στην προστασία και βελτίωση της πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς καθώς και στη μείωση των συνεπειών από τη διαχείριση των φυσικών πόρων και τη λειτουργία των βιομηχανιών.

Οι ευρωπαίοι αρχιτέκτονες, ως άμεσα εμπλεκόμενοι με την αστική ανάπτυξη, εξέδωσαν τη «Λευκή Βίβλο για την Αρχιτεκτονική της Ευρώπης του αύριο», που απηχεί τις απόψεις τους σχετικά με τα προβλήματα των ευρωπαϊκών πόλεων, τα βασικότερα εκ των οποίων είναι η υποβάθμιση των κέντρων των πόλεων λόγω της διαμονής μεταναστών, η αδυναμία των προαστίων να εξυπηρετήσουν τόσο μεταφορικά όσο και από υπηρεσίες τους κατοίκους τους καθώς και η εξαφάνιση των ελεύθερων χώρων στις πόλεις λόγω της πυκνής δόμησης. Επιπλέον αναφέρεται ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας επιβαρύνει πολλές φορές το αστικό περιβάλλον,

ενώ τονίζεται η ανάγκη για διαμόρφωση ενός κατάλληλου θεσμικού και οικονομικού πλαισίου που θα έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο τον οποίο θα προστατεύει από την περιβαλλοντική υποβάθμιση ενώ ταυτόχρονα θα προωθεί την αρμονική συνύπαρξη των οικοδομικών κατασκευών με το περιβάλλον.

Ο Πράσινος Βιτρούβιος που εκδόθηκε από το Συμβούλιο των Αρχιτεκτόνων της Ευρώπης είναι μια αρχιτεκτονική άποψη για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό (Μητούλα, 2001), που τονίζει την ανάγκη επιλογής σωστών υλικών για την κατασκευή των κτιρίων με στόχο την αύξηση της διάρκειας ζωής και της αισθητικής τους. Επίσης, τονίζεται η αναγκαιότητα εφαρμογής περιβαλλοντικών μελετών έτσι ώστε ο σχεδιασμός του κτιρίου να είναι σε αρμονία με το περιβάλλον και οι τεχνολογικές ευκολίες να χρησιμοποιούνται με οικολογικό τρόπο. Το συγκεκριμένο βιβλίο παρουσιάζει, επίσης, την ανάγκη για οικονομία στην ενέργεια και στους φυσικούς πόρους, χωρίς όμως να αναφέρεται στην αξία διαφύλαξης του πολιτισμού όπως αυτός εκφράζεται μέσα από την κοινωνική συνείδηση μιας πόλης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2005 διατύπωσε την Πολιτική Συνοχής (Cohesion Policy) που πρέπει να ακολουθηθεί την προγραμματική περίοδο 2007-2013. Σύμφωνα με αυτή θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες των αστικών και αγροτικών περιοχών με σκοπό να επιτευχθεί ισόρροπη ανάπτυξη μέσω μιας ενσωματωμένης προσέγγισης που θα σχετίζεται όχι μόνο με την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας αλλά και με κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους. Σύμφωνα με το παραπάνω έγγραφο, οι πόλεις και οι μητροπολιτικές περιοχές είναι οδηγοί στην οικονομική ανάπτυξη, ενώ η βιώσιμη αστική ανάπτυξη συνενώνει οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους μαζί με καλές δημόσιες υπηρεσίες.

Η Πολιτική Συνοχής δεν αφορά μόνο τις μεγάλες πληθυσμιακά πόλεις, αλλά και τις μικρές που παίζουν σημαντικό ρόλο στην τοπική οικονομία. Η προσπάθεια για την ανάπτυξη των πόλεων και την αύξηση της απασχόλησης μέσα στο πλαίσιο της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας πρέπει να οικοδομηθεί με βάση τους πόρους των αστικών περιοχών ανεξάρτητα από το μέγεθός τους. Ένα εργαλείο για ισορροπημένη ανάπτυξη είναι η συνεργασία στρατηγικών συμμάχων. Για

παράδειγμα, σε επίπεδο αστικού -αγροτικού χώρου κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ των αρχών των αστικών και των αγροτικών περιοχών. Άλλο παράδειγμα είναι η στρατηγική συμμαχία μεταξύ γειτονικών μικρών και μεσαίου μεγέθους πόλεων, ειδικότερα στις περιφερειακές περιοχές της Ένωσης.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια ο ρόλος των πόλεων και των μητροπολιτικών περιοχών μεγεθύνθηκε λόγω επέκταση της δύναμής τους αφού πλέον οι πόλεις είναι κλειδιά στην περιφερειακή ανάπτυξη περιλαμβανομένης και της ανάπτυξης των γειτονικών αγροτικών περιοχών.

7. Οι σημερινοί προσανατολισμοί και οι σύγχρονες τάσεις για την αστική ανάπτυξη

Οι πόλεις είναι οι περιοχές με τις περισσότερες θέσεις εργασίας, τις περισσότερες επιχειρήσεις, όπως επίσης είναι η έδρα επιστημονικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και αποτελούν τα κέντρα εφαρμογής καινοτομιών. Αυτό δικαιολογεί γιατί η πολιτική σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο που στοχεύει στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής πρέπει να έχει αστική διάσταση.

Η Ε.Ε έχει θέσει ως στόχους της για τις πόλεις και τον αστικό χώρο γενικότερα τη βελτίωση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα, τη μείωση της ηχορύπανσης, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και του δομημένου περιβάλλοντος, την περιβαλλοντική διαχείριση, την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων (Commission of the European communities, 2005).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω θεσμικού πλαισίου και χρηματοδοτικών προγραμμάτων επιδιώκει επίσης την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης στους ευρωπαίους πολίτες και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Οι χρηματοδοτήσεις προέρχονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε. τα οποία, μεταξύ άλλων δράσεων για την ανάπτυξη του αστικού χώρου, ενισχύουν προσπάθειες ανάπλασης του οικιστικού ιστού και των οικοδομημάτων και βοηθούν στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η δημιουργία δικτύων μεταξύ των φορέων λήψης αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο επιτυγχάνει την αποτελεσματική συμμετοχή μικρών και μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων στα προγράμματα αστικής ανάπτυξης, ενώ η ευαισθητοποίηση των πολιτών μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αποτελεί άμεση προτεραιότητα για να μετάσχουν ενεργά στην βελτίωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνθηκών του αστικού περιβάλλοντος.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) και η νέα πραγματικότητα που διαμόρφωσε, οδήγησε στην έκδοση το 1999 από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ενός σχεδίου προγραμμάτων για την προγραμματική περίοδο 2000-2006. Βάσει αυτού, τίθενται τρεις βασικές προτεραιότητες για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο:

- αύξηση της ανταγωνιστικότητας της περιφέρειας,
- απασχόληση και κοινωνική συνοχή που θα επηρεάσουν τόσο τις αγροτικές όσο και τις αστικές περιοχές,
- το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) που επιχειρεί να προωθήσει τη χωροταξική διάσταση της οικονομικής ανάπτυξης για την οικονομική και κοινωνική συνοχή καθώς και την ισόρροπη ανάπτυξη στον ευρωπαϊκό χώρο μέσω της εφαρμογής ενός κοινοτικού πλαισίου πολιτικών (Μητούλα, 2001).

Με βάση τα παραπάνω διαφαίνεται ότι τα περιφερειακά ευρωπαϊκά προγράμματα για την περίοδο 2000-2006 στοχεύουν στην ανάδειξη των πόλεων ως φορέων περιφερειακής ανάπτυξης, μέσω της αύξησης της απασχόλησης, της εδραίωσης ισονομίας και ισοτιμίας για όλους τους πολίτες και της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος μέσω προγραμμάτων ορθής αστικής διαχείρισης. Ειδικότερα, βασικός στόχος της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη βελτίωση του προφίλ των πόλεων είναι η βελτίωση των δικτύων μεταφορών έτσι ώστε τόσο οι πολίτες όσο και οι επιχειρήσεις να μην υφίστανται περιορισμούς κατά την πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων τους, για να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των περιφερειακών περιοχών. Η βελτίωση της προσβασιμότητας ενδέχεται όμως να προκαλέσει περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα εξαιτίας της αύξησης της εσωτερικής μετανάστευσης από και προς τα αστικά κέντρα.

Όσον αφορά την ενέργεια, επιδιώκεται η ενεργειακή αυτάρκεια μιας πόλης η οποία μπορεί να βοηθήσει την οικονομική και κοινωνική της ανάπτυξη, μέσω της δημιουργίας υποδομών, που θα συντελέσουν στην αύξηση της απασχόλησης και στην αποδοτικότερη χρήση των ενεργειακών πηγών. Κρίνεται, επίσης, αναγκαία η ανάκτηση και η επαναχρησιμοποίηση φυσικών πόρων εντός του αστικού περιβάλλοντος.

Αναφορικά με τη χρήση της τεχνολογίας προωθείται η εφαρμογή των σύγχρονων μεθόδων της, η οποία θα βελτιώσει τις προσφερόμενες υπηρεσίες προς τους κατοίκους των αστικών κέντρων και θα ενισχύσει την αποκέντρωση εξαιτίας της εύκολης πρόσβασης στην πληροφορία μέσω της χρήσης των ηλεκτρονικών πληροφοριακών συστημάτων.

Τα διαρθρωτικά ταμεία και το Ταμείο Συνοχής θα χρηματοδοτήσουν επιχειρηματικές δράσεις για την οικιστική ανάπτυξη των αστικών κέντρων και την ορθή χρήση γης. Για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, οι παραπάνω δράσεις πρέπει να συνοδευτούν από παράλληλες δράσεις, που αφορούν την ανάδειξη του πολιτισμού και την αύξηση της απασχόλησης. Μέσα από τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα επιδιώκεται η προώθηση της πολυτομεακής αντίληψης για το αστικό περιβάλλον και ενθαρρύνονται οι προσπάθειες ανάπλασης των υποβαθμισμένων περιοχών. Η ανάπτυξη δικτύων παροχής υπηρεσιών σε όλους τους τομείς ιδιαίτερα για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες και η ενθάρρυνση της αυτοαπασχόλησης προωθούν τη βιωσιμότητα των αστικών περιοχών. Η κοινωνική ένταξη μεταναστών και φτωχών πολιτών στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο μέσα από προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης θα βοηθήσει στη δημιουργία κοινωνίας ανοιχτών ευκαιριών και θα συμβάλλει στην ομαλή κοινωνική ζωή της πόλης.

8. Η παγκοσμιοποίηση και η πόλη

Η παγκοσμιοποίηση μέσω των οικονομικών και κοινωνικών της όρων επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξη και την εικόνα μιας πόλης. Συγκεκριμένα οι μεγάλες μητροπόλεις του κόσμου τις τελευταίες δεκαετίες, παρουσίασαν σημαντικές πολεοδομικές μεταβολές λόγω της αναδιάρθρωσης των εμπορικών και οικονομικών δραστηριοτήτων τους, με αποτέλεσμα να κατακλυστούν από τεράστια εμπορικά κέντρα, οικοδομικά συγκροτήματα καθώς και πολυώροφα κτίρια. Οι

μεταβολές αυτές σε συνδυασμό με την ταχύτατη διάδοση των πληροφοριών και την τεχνολογική έκρηξη προκάλεσαν αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων, με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος απώλειας της διαφοροποίησης των αστικών κοινωνιών και επικράτησης της ομογενοποίησης και του ατομισμού.

Η παγκοσμιοποίηση ωφέλησε την οικονομία και το εμπόριο στις πόλεις, αλλά συνέβαλε και στη δημιουργία συγκρούσεων εξαιτίας της εισοδηματικής και κοινωνικής ανισότητας που δημιούργησε. Οι ελληνικές πόλεις επηρεάστηκαν από την παγκοσμιοποίηση τόσο στον τρόπο ζωής των κατοίκων όσο και στην κοινωνική τους διάρθρωση. Συγκεκριμένα, μεταβλήθηκαν οι διαπροσωπικές σχέσεις των κατοίκων εξαιτίας της έλλειψης ελεύθερου χρόνου, αυξήθηκαν οι μετακινήσεις και άλλαξε ο τρόπος διατροφής και διασκέδασης. Επίσης, αυξήθηκαν οι οικονομικοί μετανάστες με αποτέλεσμα οι πόλεις να αποκτήσουν πολυεθνικό χαρακτήρα και να κρίνεται απαραίτητη η ενσωμάτωση αυτών έτσι ώστε να μην χαθεί η πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα και να μην γίνουν θύματα ρατσιστικής συμπεριφοράς.

Η αστική διάχυση, μέσω της επέκτασης των πόλεων, επιβάρυνε το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον ερχόμενη σε αντίθεση με το πρότυπο της αειφορίας. Ο ρυθμός της αστικής διάχυσης είναι μεγαλύτερος γύρω από αστικές περιοχές που έχουν περισσότερους από 500.000 κατοίκους, με αποτέλεσμα να είναι μείζονος σημασίας η πολιτική για τη χρήση γης έτσι ώστε η προαστιοποίηση (suburbanization) και η αστική διάχυση να μην υπερεκτιμηθεί. Το θέμα αυτό συνδέει τον αστικό και τον αγροτικό χώρο κάνοντας επιτακτική την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των αρχών των δυο τομέων για τον σχεδιασμό και την στρατηγική ανάπτυξης μίας πόλης.

Η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας στις πόλεις όξυνε κοινωνικά προβλήματα όπως η εγκληματικότητα, ενώ η εγκατάσταση στις περιφερειακές περιοχές μεσαίου και μεγάλου εισοδήματος οικογενειών και μεταναστών στο κέντρο των πόλεων μετέβαλλε τη φυσιογνωμία τους και την ανθρωπογεωγραφική κατανομή τους.

Σημαντικός παράγοντας στην προσπάθεια για τη διατήρηση της φυσιογνωμίας της ελληνικής πόλης είναι το μικρό πληθυσμιακό της μέγεθος που της επιτρέπει να είναι ανθρωποκεντρική και να διατηρεί τις ιδιομορφίες του αστικού της

περιβάλλοντος (Μητούλα,2001). Η πρόκληση για την περαιτέρω ανάπτυξή της συνίσταται στο συνδυασμό της οικονομικής της ανάπτυξης με τη διατήρηση της ιδιαιτερότητά της μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων ορθής διαχείρισης των φυσικών και ανθρώπινων πόρων.

9. Συμπεράσματα

Η φυσιογνωμία και η αναπτυξιακή πορεία μιας πόλης επηρεάζονται από την προσπάθεια για την επίτευξη της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Τόσο οι οικονομικοί όσο και οι ανθρώπινοι πόροι προσαρμοζόμενοι ήπια στις νέες εξελίξεις μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης του αστικού χώρου. Το ελληνικό αστικό περιβάλλον, τα τελευταία χρόνια, βαθμιαία χάνει την παραδοσιακή του μορφή και ομοιογένεια με συνέπειες για το φυσικό, το ανθρώπινο και το δομημένο περιβάλλον καθώς χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη σοβαρών προβλημάτων όπως η πυκνή δόμηση, η έλλειψη χώρων πρασίνου, το κυκλοφοριακό, η ανεργία, η φτώχεια και η ανασφάλεια.

Η υποστήριξη των πολιτών, η κοινωνική συναίνεση και η αποτελεσματική διακυβέρνηση μπορεί να κάνουν αποτελεσματικότερη την πολιτική που εφαρμόζεται στον αστικό χώρο. Οι πόλεις που παρουσιάζουν ασθενέστερες αστικές λειτουργίες οφείλουν να αναπτύξουν στρατηγικές για να καταπολεμήσουν τους διαρθρωτικούς τους περιορισμούς εκμεταλλευόμενες τα γεωγραφικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά. Η συμμετοχή του ανθρώπινου παράγοντα για την ανάπτυξη των αστικών περιοχών επιβάλλεται ως ασφαλιστική δικλίδα για την προστασία των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών κεκτημένων. Οι πόλεις πρέπει, επίσης, να έχουν μακροπρόθεσμο σχέδιο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και την αύξηση της απασχόλησης στις αστικές περιοχές, ενώ τα οικονομικά μέτρα που θα ληφθούν πρέπει να εναρμονίζονται με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Cohen, B.(2004), Urban Growth in Developing Countries: A Review of Current Trends and a caution regarding existing forecasts, *World Development*, Vol. 32, No. 1, pp 23-51
2. Commission of the European communities, (2005), Cohesion Policy and cities: the urban contribution to growth and jobs in the region, http://ec.europa.eu/comm/regional_policy
3. Satterthwaite, D.(2003), Agriculture and Urban Development, International Institute for Environment and Development (IIED)
4. Αραβαντινός, Α.(1997), ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα
5. Λαγόπουλος, Α. (2004), Η Ιστορία της Ελληνικής Πόλης», Επιμέλεια, Ερμής- «Αρχαιολογία & Τέχνες, Αθήνα
6. Μαλούτας, Θ. (2000), Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας , Τόμος 1^{ος}, ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών-Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Αθήνα-Βόλος
7. Μέγα, Β.(2001), Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους και το κυνήγι της βιωσιμότητας, στο Μπίθας Κ, Βιώσιμες πόλεις, Μπίθας
8. Μητούλα, Ρ.(2001), Συνθήκες διαμόρφωσης της σύγχρονης ελληνικής πόλης, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, Εκδόσεις ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα
9. Μητούλα, Ρ.(2006), Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ανασυγκρότηση του ελληνικού αστικού περιβάλλοντος, Σημειώσεις για το μάθημα του ΠΜΣ "Βιώσιμη Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη", Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών
10. Μπίθας, Κ.(2001), Βιώσιμες πόλεις, Θεωρία-Πολιτική, Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα
11. Μπίθας, Κ., Μπαντή. Μ(2003), Περιβαλλοντικές βιώσιμες πόλεις: έννοιες και πλαίσιο αξιολόγησης, στο Γετίμης Π., Καυκαλάς Γ., *ΤΟΠΟΣ, ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ*, παγκοσμιοποίηση- διακυβέρνηση-βιωσιμότητα,
12. Στεφάνου Ι. και Συνεργάτες, Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, Έρευνα Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π. –Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Αθήνα 2000, σελ. 167-197

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο: ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

1. Εισαγωγή

Ο αγροτικός χώρος παρουσιάζει έντονες χωρικές διαφοροποιήσεις που οφείλονται σε γεωμορφολογικά, οικονομικά, κοινωνικά και ιστορικά χαρακτηριστικά. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού είναι αναγκαία τόσο η τυπολογία του σε βασικές κατηγορίες όσο και η διαφοροποίηση των στρατηγικών ανάπτυξης σε χωρικό επίπεδο. Συνεπώς η ανάπτυξη του πρέπει να γίνει με προσέγγιση «εκ των κάτω». Η αγροτική ανάπτυξη (rural development) είναι έννοια χωρική και όχι τομεακή, όπως η γεωργική ανάπτυξη (agricultural development), και αφορά την ευρύτερη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

2. Ταξινόμηση αγροτικού χώρου

Οι οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια προκάλεσαν πληθυσμιακές και κοινωνικές αλλαγές στον ευρωπαϊκό και ελληνικό αγροτικό χώρο. Το αποτέλεσμα των διεργασιών αυτών είναι να προκύψουν διαφοροποιήσεις των αγροτικών περιοχών οι οποίες αγροτικές περιοχές, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ταξινομούνται ως εξής (Ευστράτογλου, 1998):

α) *Περιαστικές αγροτικές περιοχές.* Βρίσκονται στην περιφέρεια σημαντικών αστικών κέντρων και χαρακτηρίζονται από αναπτυγμένες υποδομές, πληθυσμιακή αύξηση, οικονομική ανάπτυξη, εντατική άσκηση της γεωργίας, ενώ παρουσιάζουν περιβαλλοντικά προβλήματα και τάση ενσωμάτωσης στο αστικό περιβάλλον που τις περιβάλλει.

β) *Αγροτικές περιοχές με έντονα τουριστικά θέλγητρα.* Χαρακτηρίζονται από υποδομές στον τουριστικό τομέα και μαζική συγκέντρωση δραστηριοτήτων, ενώ η οικονομία τους εξαρτάται από τον τουρισμό.

γ) *Αγροτικές περιοχές με διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης και ποικιλία δραστηριοτήτων.* Βρίσκονται ανάμεσα σε περιαστικές και απομονωμένες αγροτικές περιοχές και η οικονομία τους εξαρτάται τόσο από τον πρωτογενή τομέα όσο και από συμπληρωματικές δραστηριότητες στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

δ) *Αγροτικές περιοχές όπου κυριαρχεί η γεωργία.* Κυριαρχεί η άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας η οποία παρουσιάζει υψηλή ή χαμηλή παραγωγικότητα.

ε) *Δυσπρόσιτες και απομονωμένες αγροτικές περιοχές.* Στις περιοχές αυτές η γεωργία είναι χαμηλής παραγωγικότητας και ο πληθυσμός παρουσιάζεται γηρασμένος.

Σύμφωνα με τον Οικονομικό Οργανισμό Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ,1992) οι αγροτικές περιοχές διακρίνονται σε:

α) *Απομονωμένες αγροτικές περιοχές,* που χαρακτηρίζονται από μικρή πληθυσμιακή πυκνότητα, χαμηλά εισοδήματα, πληθυσμιακή γήρανση, έλλειψη υπηρεσιών και υψηλή εξάρτηση από τη γεωργία.

β) *Ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές,* που χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή αύξηση και διαφοροποίηση της παραγωγικής και οικονομικής τους βάσης.

γ) *Ολοκληρωμένες αγροτικές περιοχές,* που χαρακτηρίζονται από την παρουσία του γεωργικού τομέα και δυναμική παρουσία του δευτερογενούς και τριτογενούς κλάδου της οικονομίας.

Ο αγροτικός χώρος που αποτελεί το σημείο εφαρμογής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) διακρίνεται σε:

- Ορεινές περιοχές,
- Ημιορεινές περιοχές,
- Πεδινές περιοχές.

Στην Ελλάδα, οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές, όπως και σημαντικό ποσοστό από τις πεδινές, ταυτίζονται με τον αγροτικό χώρο (ΕΣΥΕ).

Με βάση τις εξελίξεις και τους κοινωνικο-οικονομικούς και χωρικούς μετασχηματισμούς που σημειώθηκαν στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, ο αγροτικός χώρος μπορεί να ταξινομηθεί ως εξής (Αποστολόπουλος,2003):

(α) *δυναμικές αγροτικές περιοχές,*

(β) *ορεινές περιοχές,*

(γ) *προβληματικές περιοχές,*

(δ) νησιωτικές περιοχές.

3. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του ελληνικού αγροτικού χώρου

Ιστορικά οι ελληνικές αγροτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που σχετίζονται με τη γεωργία, σημαντικά διαφοροποιημένες από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Η παραγωγική φυσιογνωμία του ελληνικού αγροτικού χώρου στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην γεωρική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα το εισόδημα και η απασχόληση των κατοίκων να εξαρτάται από τον αγροτικό τομέα (Αποστολόπουλος, 2003).

Πίνακας 1: Απασχόληση στη γεωργία κατά το έτος 2003(%)

<i>Κράτος μέλος</i>	<i>% απασχολούμενων στη γεωργία</i>
Αυστρία	5,5
Γερμανία	2,4
Ην. Βασίλειο	1,2
Ιρλανδία	6,4
Πολωνία	18,2
Ισπανία	5,6
Σουηδία	2,5
Ολλανδία	2,7
Ελλάδα	16,3

Πηγή: The Agricultural Situation in the Community, 2004 report

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2003 η Πολωνία και η Ελλάδα παρουσιάζουν το υψηλότερο ποσοστό απασχολούμενων στη γεωργία ενώ η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο το χαμηλότερο. Η διαφοροποίηση αυτή επηρεάζει την αγροτική πολιτική της Ένωσης και άμεσα την οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων των αγροτικών περιοχών.

Ο πρωτογενής τομέας στη χώρα μας είχε και εξακολουθεί να έχει σημαντική θέση τόσο ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας όσο και ως παράγοντας διατήρησης της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής για πολλές περιοχές. Χαρακτηρίζεται ως «έντασης εργασίας» βασιζόμενος σε δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας, στις οποίες η ποιότητα παραμένει χαμηλή. Η αυξημένη συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ και η κατανομή των δραστηριοτήτων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα στα αστικά κέντρα αποδεικνύουν τη μεγάλη εξάρτηση του αγροτικού χώρου από τη γεωργική δραστηριότητα. Ειδικότερα, το έτος 2002 το ποσοστό συμμετοχής του πρωτογενή τομέα στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας ανερχόταν σε 5,7% ενώ για το έτος 2004 ανερχόταν σε 4,9% περίπου (www.agrotikianaptixi.gr).

Στην ελληνική ύπαιθρο «η ιδιότητα του αγρότη» είναι ακόμα σημαντική για τη στρατηγική επιβίωσης των αγροτικών νοικοκυριών (Ιωσηφίδης και Παπαδόπουλος, 2004). Η ιδιότητα αυτή συνδέεται με την ιδιοκτησία, τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την απασχόληση και τη διαχείριση της εκμετάλλευσης. Τα δεδομένα αυτά επηρεάζουν την επιβίωση της εκμετάλλευσης και τις σχέσεις των μελών.

Η κατανομή των εκμεταλλεύσεων με βάση τα εκτάρια της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης καταδεικνύει ότι η συντριπτική πλειοψηφία αυτών ανήκει στην κλάση μεγέθους (0-5) εκτάρια με ποσοστό 76,1% το έτος 2003, ενώ το 69,5% των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα ήταν απόφοιτοι δημοτικού, και μόλις το 1,2% είναι απόφοιτοι ΑΕΙ ή ΤΕΙ (www.agrotikianaptixi.gr).

Παρά το γεγονός ότι η απασχόληση στο συγκεκριμένο κλάδο, σε πολλές περιοχές της χώρας, έχει μειωθεί σημαντικά, ωστόσο εξακολουθεί να επηρεάζει την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών με αποτέλεσμα ο αγροτικός χώρος (χωρική διάσταση) να ταυτίζεται με το γεωργικό (τομεακή διάσταση). Η γεωργική απασχόληση μειώθηκε δραματικά, από το 35% της συνολικής απασχόλησης το 1980 στο 12,6% το 2004. Ωστόσο, το ποσοστό του 12,6%, σε σύγκριση με το 3,8% στην ΕΕ-15 για το έτος 2004, υποδεικνύει ότι ο τομέας συνεχίζει να παρέχει θέσεις απασχόλησης σε σημαντικό αριθμό ατόμων. Τα τελευταία χρόνια όμως, ο αγροτικός χώρος αυτονομείται από τη γεωργική δραστηριότητα και εμφανίζει

πολυτομεακές χωρικές διαστάσεις. Η διαφοροποίηση (rural diversity) αυτή επηρεάζει την οικονομική απόδοση και επιδρά στην ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα των ελληνικών αγροτικών περιοχών είναι η περιθωριοποίησή τους, που αποδίδεται όχι μόνο στη χιλιομετρική τους απόσταση από τα αστικά κέντρα, αλλά και στην έλλειψη υποδομών μεταφορών και επικοινωνιών. Ο ελληνικός αγροτικός χώρος κατοικείται κυρίως από γηρασμένο πληθυσμό, στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, ενώ υστερεί στον τομέα της παροχής υπηρεσιών και στην υιοθέτηση της σύγχρονης τεχνολογίας. Η βελτίωση του οδικού δικτύου διευκόλυνε τη σύνδεσή του με τις αστικές περιοχές, αλλά προκάλεσε και τάση φυγής προς τα αστικά κέντρα, κυρίως των νέων, για εύρεση εργασίας και βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Παράλληλα, η φτώχεια έχει κυρίαρχη παρουσία στον αγροτικό χώρο, παρά τη σημαντική μείωσή της τις τελευταίες δεκαετίες και συνδέεται με το χαμηλό εισόδημα και την αύξηση του κόστους διαβίωσης. Τα φτωχά νοικοκυριά στον αγροτικό χώρο αποτελούνται κυρίως από ηλικιωμένα μέλη, που έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Η διαφορετική οικονομική απόδοση των ελληνικών αγροτικών περιοχών οφείλεται στη διάρθρωση των παραγωγικών τους τομέων, στη διαχειριστική μορφή, στις πολιτισμικές παραδόσεις, στους ανθρώπινους πόρους και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, ενώ αποτελεί αίτιο για τοπικές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και οι μεταρρυθμίσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) συντελούν στην περαιτέρω διαφοροποίηση των οικονομικών επιδόσεων μεταξύ των ελληνικών αγροτικών περιοχών.

Συγκεκριμένα, μέσω της εφαρμογής της ΚΑΠ επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί ο χαμηλός ανταγωνισμός των ελληνικών αγροτικών προϊόντων και να διασφαλιστεί το αγροτικό εισόδημα. Για να επιτευχθεί αυτό κρίθηκε απαραίτητη η ενσωμάτωση της τεχνολογίας στις καλλιεργητικές μεθόδους που θα προκαλέσει την άριστη χρησιμοποίηση των συντελεστών παραγωγής. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της τιμής παρέμβασης, θα διασφάλιζε τον παραγωγό και θα άμβλυνη τα κέρδη του. Επίσης, μέσω της εφαρμογής κινήτρων, όπως η αγρανάπαυση, η εκτατικοποίηση, η στροφή προς άλλες καλλιέργειες και η πρόωρη συνταξιοδότηση

των αγροτών, επιχειρήθηκε η βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος, καθώς και η κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση του αγροτικού χώρου. Δυστυχώς τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα, με αποτέλεσμα να γίνει απαραίτητη η αναθεώρηση της ΚΑΠ. Με βάση την τελευταία αναθεώρηση προωθείται η στήριξη ποιοτικών αγροτικών προϊόντων και η σταδιακή άρση των επιδοτήσεων που αποτελούν βασικό έσοδο για τους γεωργούς των αγροτικών περιοχών. Ωστόσο, η αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) με τους περιορισμούς που επιβάλλει στις τιμές και τα προϊόντα πιέζει τα γεωργικά εισοδήματα, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το χάσμα μεταξύ των προβληματικών και των δυναμικών αγροτικών περιοχών.

Οι οικονομικές επιδόσεις των αγροτικών περιοχών συχνά ταυτίζονται με την ικανότητά τους να αυξάνονται πληθυσμιακά και να δημιουργούν θέσεις εργασίας με στόχο τη μακροπρόθεσμη οικονομική και κοινωνική τους βιωσιμότητα. Παράλληλα η ορθή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων από τον πληθυσμό μιας αγροτικής περιοχής συνεισφέρει στη βελτίωση των οικονομικών επιδόσεων.

Η οικονομία του ελληνικού αγροτικού χώρου επηρεάζεται από την άσκηση της γεωργίας. Το μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, η έλλειψη εγγειοβελτιωτικών έργων, η καλλιέργεια παραδοσιακών προϊόντων χαμηλής αγοραστικής αξίας, η παραγωγή προϊόντων φυτικής παραγωγής που έχουν μικρή προστιθέμενη αξία, η μικρή εκμηχάνιση στις ορεινές αγροτικές περιοχές και οι χαμηλές τιμές πώλησης των παραγόμενων προϊόντων επιβαρύνουν σημαντικά το εισόδημα των κατοίκων και προκαλούν πληθυσμιακές μεταβολές. Όλα τα παραπάνω συντελούν στην εποχικότητα της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές και στη σημαντική εισοδηματική υστέρηση σε σχέση με τις αστικές περιοχές. Η αναδιάρθρωση της γεωργίας και η ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα σε συνδυασμό με τη βελτίωση των υπηρεσιών συντελούν στη διατήρηση του πληθυσμού στις περιοχές αυτές. Η οικονομική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου δημιουργεί πιο ανοιχτή, ανταγωνιστική και εξωστρεφή τοπική κοινωνία.

4. Μετασχηματισμοί στον ευρωπαϊκό και τον ελληνικό αγροτικό χώρο

Η σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των αγροτικών περιοχών εξαιτίας των γεωργικών, οικιστικών και οικονομικών δραστηριοτήτων καθιστά απαραίτητη την μελέτη αυτών. Παρά την κατάρρευση της κυριαρχίας της γεωργίας σε μεγάλο ποσοστό των αγροτικών περιοχών, ο μετασχηματισμός που προκλήθηκε έχει πολλές διαστάσεις. Οι αγροτικές περιοχές μετατρέπονται σταδιακά σε μικτές οικονομίες στις οποίες κυριαρχεί η μεταποίηση, η πολυδραστηριότητα και η δημιουργία συλλογικών φορέων ανεξάρτητων από τη γεωργία.

Τις τελευταίες δεκαετίες έγιναν σημαντικές δημογραφικές αλλαγές στον αγροτικό χώρο λόγω, μεταξύ άλλων, της γήρανσης του πληθυσμού στις ορεινές και ημιορεινές κοινότητες, καθώς και της αύξησης των θέσεων απασχόλησης και της βελτίωσης της ποιότητας των υπηρεσιών στα αστικά κέντρα. Το φαινόμενο αυτό οδηγεί σε νέες χωρικές και δημογραφικές συνθήκες στον αγροτικό χώρο. Οι δημογραφικές εξελίξεις στον αγροτικό χώρο της Ευρώπης έχουν ως συνέπεια ορισμένες χώρες να παρουσιάζουν σταθεροποίηση ή αύξηση του πληθυσμού τους λόγω μετοίκησης κατοίκων του αστικού χώρου, ενώ άλλες πληθυσμιακή αποψίλωση και γήρανση. Οι αγροτικές περιοχές αναγνωρίζονται πλέον με βάση τοπογραφικά χαρακτηριστικά, γεωγραφικά χαρακτηριστικά, χρήσεις γης, κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού, τρόπο ζωής, απασχόληση, οικονομική δραστηριότητα και σχέση με τις άλλες περιοχές.

Η εισαγωγή του ευρώ ως κοινού νομίσματος δημιούργησε την ενιαία αγορά και οδήγησε τον αγροτικό τομέα σε μια νέα φάση ανταγωνισμού όπου ζητούμενο είναι η μείωση του κόστους παραγωγής. Παράλληλα οι αναπτυξιακές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης στοχεύουν στην ανάπτυξη της συνοχής των αγροτικών περιοχών της Κοινότητας μέσω των πόρων που διαθέτουν τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006 οι χρηματοδοτήσεις ανήλθαν στα 27,8 δις. ευρώ (Μπαλαμού και Ψαλτόπουλος, 2004). Οι πληθυσμιακές διαφοροποιήσεις μεταξύ των αγροτικών περιοχών είχαν ως αποτέλεσμα τα οφέλη να μην είναι τα ίδια.

Σημειώθηκαν επίσης διαρθρωτικές μεταβολές, που οδήγησαν στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής, στην επέκταση των αγορών εργασίας λόγω της ανάπτυξης

των υπηρεσιών και του τουρισμού, στη βελτίωση της τεχνικο-οικονομικής υποδομής και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού. Επιπλέον, μειώθηκε το ποσοστό των απασχολούμενων στον γεωργικό τομέα και βελτιώθηκε το μορφωτικό επίπεδο. Παράλληλα η είσοδος των οικονομικών μεταναστών μετέβαλλε το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ του αγροτικού χώρου και διαφοροποίησε την κατανομή του εισοδήματος.

Είναι γεγονός ότι η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα στις αγροτικές περιοχές μειώνεται, ενώ αυξάνεται το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης (pluriactivity) εντός και εκτός γεωργίας για την ενίσχυση του εισοδήματος και τη συγκράτηση του πληθυσμού σε αυτές. Αναλυτικότερα, παρατηρούνται υψηλοί βαθμοί πολυαπασχόλησης σε περιοχές με αναπτυγμένο βαθμό διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης, καθώς και σε περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται από ευνοϊκές γεωργικές διαρθρώσεις. Σε γενικές γραμμές, η έκταση της πολυαπασχόλησης παρατηρείται συχνότερα σε περιοχές, όπου υπάρχουν ευκαιρίες εξωγεωργικής απασχόλησης (τουρισμός, γεωργικές βιομηχανίες, υπηρεσίες), ενώ επίσης εμφανίζεται συχνότερα και σε γεωργικά νοικοκυριά μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Η διαφοροποίηση αυτή της οικονομικής βάσης των αγροτικών περιοχών μέσω της ανάπτυξης εναλλακτικών δραστηριοτήτων και της μεταποίησης επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις. Ο αγροτικός χώρος πλέον εκτός από τις παραγωγικές του ιδιότητες απέκτησε και καταναλωτικές, ως χώρος αναψυχής, φυσικού κάλλους και πολιτισμού τον οποίο επιλέγουν οι κάτοικοι της πόλης για να ψυχαγωγηθούν και να διασκεδάσουν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των νέων σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ γεωργίας και τοπικής κοινωνίας αποτελεί η πόλη Tír Cymen (στα ουαλικά σημαίνει «νοικοκυρεμένη κοινότητα»). Μέσω της εφαρμογής ενός αναπτυξιακού σχεδίου προέκυψαν εντυπωσιακές περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις τόσο για τις εκμεταλλεύσεις, όσο και για τους κατοίκους μέσω της ενίσχυσης της τοπικότητας και της διασύνδεσης κατοίκων και γεωργίας. Η πολυδραστηριότητα των κατοίκων προκάλεσε τη μεταφορά πηγών και κεφαλαίου από την αστική στην αγροτική οικονομία και αντιπροσωπεύει μια νέα μορφή κοινωνικού κεφαλαίου.

5. Αναπτυξιακές πολιτικές για τον αγροτικό χώρο

Η αγροτική ανάπτυξη αναγνωρίζεται ως μια πολυεπίπεδη διαδικασία η οποία έχει ρίζες στην παράδοση. Αρχικά πρέπει να υπάρξει συσχέτιση μεταξύ της γεωργίας και της κοινωνίας. Η εποχή όπου οι πόλεις εφοδιάζονταν με αγαθά διατροφής από τη γειτονική ύπαιθρο έχει περάσει. Έχει επίσης ευρέως αναγνωριστεί ότι η γεωργία εκτός από προϊόντα έχει την ικανότητα να παράγει μια ευρεία γκάμα από υπηρεσίες και δημόσια αγαθά, όπως όμορφα τοπία και φυσικές πηγές, ενώ συνεισφέρει στην περιφερειακή απασχόληση ειδικότερα στις υποανάπτυκτες περιοχές. Σε παγκόσμιο επίπεδο η αγροτική ανάπτυξη σχετίζεται με αναδιάρθρωση της οικονομίας, που θα οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές, στη σχέση της κοινωνίας με τις επιχειρήσεις.

Στη συνέχεια πρέπει να εφαρμοστεί ένα καινούργιο αναπτυξιακό μοντέλο για τον αγροτικό τομέα. Έως τις αρχές του 1990, η τομεακή μεγέθυνση, η ειδίκευση και η έντονη βιομηχανοποίηση ορισμένων κλάδων ήταν τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τομέα. Η έξοδος από τις αγροτικές περιοχές επιταχύνθηκε λόγω της μείωσης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και της απασχόλησης. Επιπρόσθετα αυξήθηκαν οι περιφερειακές ανισότητες και προκλήθηκαν περιβαλλοντικά προβλήματα.

Στο νέο μοντέλο ανάπτυξης του αγροτικού χώρου πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στο θέμα της συνέργιας, αφού πολλές αγροτικές ασχολίες δημιουργούν συνοχή όχι μόνο στο επίπεδο της εκμετάλλευσης αλλά και μεταξύ διαφορετικών εκμεταλλεύσεων με διαφορετικές δραστηριότητες. Η συνέργια πρέπει να υπάρξει και μεταξύ της υπαίθρου και των οικονομικών φορέων λόγω των κοινωνικών δεδομένων που προέκυψαν από φαινόμενα, όπως π.χ. η μετανάστευση.

Η αγροτική ανάπτυξη είναι μια πολυμεταβλητή διαδικασία που προωθεί τη συσχέτιση του τοπικού με το παγκόσμιο, ενώ εφαρμόζεται με πολλές πρακτικές, όπως είναι η αλλαγή χρήσης της γης, η διατήρηση των φυσικών πόρων, ο αγροτουρισμός, η βιολογική γεωργία και η παραγωγή τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας. Η πολυλειτουργικότητα των εκμεταλλεύσεων είναι η νέα προοπτική σε

σχέση με την τομεακή- ειδικευμένη παραγωγή. Περικλείει επίσης, την αύξηση της αξίας των προϊόντων που παράγονται από τις αγροτικές επιχειρήσεις μέσω της κατασκευής δικτύων με τις αγορές. Όταν η αγροτική ανάπτυξη αναλύεται με την προοπτική της βιωσιμότητας τότε είναι ακόμα ανώτερη. Η νέα αγροτική αναπτυξιακή προοπτική πρέπει να βασίζεται σε μια προσεκτική σύγκριση των κοινωνικοοικονομικών επιδράσεων σε σχέση με τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας.

Σύμφωνα με την Terluin (2003), για την οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών πρέπει να εφαρμοστούν στρατηγικές για την αύξηση της απασχόλησης και την οικονομική μεγέθυνση. Τα βασικά κλειδιά για να επιτευχθεί αυτό είναι:

- “Σκέψου παγκόσμια και πράξε τοπικά” (Think global and act local). Είναι το μυστικό της επιτυχίας (Terluin, 2003), που δείχνει τη διασύνδεση του τοπικού με τον παγκόσμιο χώρο,
- η βελτίωση των ικανοτήτων των κατοίκων, μέσω της γνώσης, που θα συμβάλλει, στην αποτελεσματικότερη άσκηση πολιτικής για την προσέλκυση δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, στην υποστήριξη πρωτοβουλιών των κατοίκων για τη βιωσιμότητα και στην αύξηση της επιχειρηματικότητας,
- η ενδυνάμωση της συνεργασίας των παραγόντων εντός και εκτός του αγροτικού χώρου, τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα, η οποία θα διευκολύνει την δημιουργία και την διατήρηση δικτύων,
- η διοικητική αναδιάρθρωση, που θα συμβάλλει στην ανάπτυξη από κάτω προς τα πάνω (bottom-up).

Βασικοί μηχανισμοί για την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων είναι οι τοπικοί παράγοντες και οι επιχειρηματίες.

Ο Bryden (2003) υποστηρίζει ότι μόνο η γεωργία, ως δραστηριότητα, δεν μπορεί να αναπτύξει τις αγροτικές περιοχές. Για το λόγο αυτό οι ακμάζουσες αγροτικές περιοχές έχουν επτά βασικά χαρακτηριστικά:

- συγκράτηση του πληθυσμού και ιδιαίτερα των ατόμων νεαρής ηλικίας,
- διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης του πρωτογενή τομέα
- καλή ψυχική και πνευματική υγεία του πληθυσμού τους,

- χρήση της ιστορικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής τους ταυτότητας για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων,
- διασπορά της ιδιοκτησίας γης και υψηλό εισόδημα των κατοίκων,
- συνεργασία των τοπικών φορέων για την επίτευξη των κοινών στόχων
- ενδογενής ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στα πλαίσια των στρατηγικών ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών επιδιώκεται η βιωσιμότητά τους μέσω της αξιοποίησης του ενδογενούς δυναμικού και της βελτίωσης των υποδομών τόσο στον τομέα των υπηρεσιών, όσο στις μεταφορές και την επικοινωνία με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Το μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης είναι ένα μοντέλο τοπικής ανάπτυξης που με βάση ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο στοχεύει στην πλήρη εκμετάλλευση των ανθρώπινων πόρων

Το νέο αναπτυξιακό μοντέλο για τη συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο προωθεί την ενασχόληση με συμπληρωματικές ή εναλλακτικές με τη γεωργία δραστηριότητες με σκοπό την αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος. Επιπλέον, μέσω της ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων προστατεύεται το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον. Από την εφαρμογή των παραπάνω πρακτικών θα προκύψουν πολλαπλασιαστικά αναπτυξιακά οφέλη.

Η στήριξη των λιγότερο ευνοημένων ζωνών του αγροτικού χώρου λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που υπάρχουν σε αυτές συμβάλλει στη σταδιακή άρση των περιφερειακών ανισοτήτων. Βασική, επίσης, κρίνεται η συνεργασία μεταξύ των τοπικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, μέσω της αρχής της επικουρικότητας, που θα ενδυναμώσει τις τοπικές κοινωνίες.

6. Συμπεράσματα

Είναι γεγονός ότι βασικό ρόλο στην ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα παίζουν οι περιορισμοί που τίθενται από τη γεωφυσική κατάσταση της χώρας και τη διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων. Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται η ανάγκη για επαγγελματική εκπαίδευση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, προκειμένου να βελτιώσουν τις ικανότητές και την τεχνογνωσία τους για να

προσαρμόζονται στις αλλαγές του οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, διαπιστώνεται χαμηλή ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα, που οφείλεται στο υψηλό κόστος παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων, τη χαμηλή προστιθέμενη αξία του και τη μη δυνατότητα δυναμικής προώθησής του στις διεθνείς αγορές.

Ως αποτέλεσμα της αναθεώρησης της ΚΑΠ, η παραγωγή του πρωτογενή τομέα πρέπει να προσανατολιστεί σε ανταγωνιστικά αγροτικά προϊόντα, συνδυάζοντας μεθόδους παραγωγής χαμηλού κόστους, περιβαλλοντικά φιλικές και κοινωνικά αποδεκτές. Στο πλαίσιο αυτό η εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική λύση. Σημαντικό επίσης στοιχείο αποτελεί η ανάγκη παροχής εξειδικευμένων συμβουλών και η κατάρτιση των απασχολούμενων στον αγροτικό χώρο σε πεδία που σχετίζονται με την παραγωγή βιολογικών και ποιοτικών προϊόντων, την προστασία του περιβάλλοντος, την τοπική ανάπτυξη μέσω της συνέργειας και εταιρικών σχέσεων καθώς και την προώθηση της διαφοροποίησης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Οι δράσεις που θα υιοθετηθούν στο πλαίσιο της βελτίωσης της ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας, έχουν ως στόχο την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση της υπαίθρου, κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται η οικονομική αυτοδυναμία της, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η διάσωση και διαφύλαξη των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην εφαρμογή Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης μειονεκτικών αγροτικών περιοχών όπου οι επιπτώσεις της εφαρμογής της αναθεωρημένης ΚΑΠ θα είναι εντονότερες. Τέτοιες μπορεί να είναι οι καπνοπαραγωγικές περιοχές, όπως η επαρχία Τριγωνίδας, όπου η ανάληψη ολοκληρωμένων αναπτυξιακών πρωτοβουλιών με σκοπό την διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων, την προώθηση της επιχειρηματικότητας, την διενέργεια επενδύσεων στον αγροτικό χώρο, τη βελτίωση των υποδομών θα συμβάλουν στην βελτίωση των οικονομικών μεγεθών και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Bryden, J.,(), ‘Why do some rural economies perform better than others? The dynamics of rural areas in the eu-encouraging enterprise’, University of Aberdeen, www.abdn.ac.uk/arkleton/
2. Ευστράτογλου Σ., Παπαδόπουλος, Α., Ευστράτογλου, Α.(2002), Δυναμικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΤΑΓΡΟ, Αθήνα
3. Van Der Ploeg J., Renting H., Brunori G., Knickel K., Mannion J., Marsden T., De Roest K., Guzman E., Ventura F.(2000), ‘Rural Development: From Practices and Policies towards Theory’, *Sociologia Ruralis*, Vol. 40,pp 391-408
4. Παπαγεωργίου, Κ., Σπαθής, Π.(2000), Αγροτική Πολιτική, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εκδόσεις Σοχαστής
5. Παπαδόπουλος, Α.(2004), Το διακύβευμα της αγροτικής ανάπτυξης σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, στο Παπαδόπουλος Α.,Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις GUTEMBERG, Αθήνα, σελ.13-49
6. Ιωσηφίδης, Θ.,Παπαδόπουλος, Α.(2004), Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στον αγροτικό χώρο, στο Παπαδόπουλος Α.,Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις GUTEMBERG, Αθήνα, σελ. 113-149
7. Terluin, I.,(2003), Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories, *Journal of Rural Studies*, pp 327-344
8. Αποστολόπουλος, Κ.(2003), Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου, Σημειώσεις για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Βιώσιμη Ανάπτυξη”, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
9. Ψαλτόπουλος, Δ., Μπαλαμού, Ε. (2004), Η διάχυση των ωφελειών της διαρθρωτικής πολιτικής στις αγροτικές και αστικές περιοχές της Ελλάδας:

Μια προσέγγιση διαπεριφερειακού πίνακα κοινωνικής λογιστικής, Πρακτικά 8^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Επιμέλεια: Παπαναγιώτου, Ε., Σέμος, Α., Καραφύλλης, Χ., Θεσσαλονίκη 2005, Αγρότυπος, σελ. 210-222

10. Bryden, J.(2003), Rural Development Situation & Challenges in EU-25, EU Rural Development Conference, Salzburg
11. Ευστράτογλου, Σ. (1998), Μελέτη-Έρευνα του αγροτικού χώρου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
12. www.agrotikianaptixi.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1. Εισαγωγή

Οι έννοιες της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελούν στις μέρες μας απαραίτητο συστατικό για την διαμόρφωση της πολιτικής και την αξιολόγηση της αναπτυξιακής πορείας μιας περιοχής. Παρόλα αυτά είναι δύσκολο να αποδοθούν νοηματικά από τους επιστημονικούς κύκλους με σαφήνεια και να υπολογιστούν (Μπριασούλη, 1997).

Η βιώσιμη ανάπτυξη περικλείει την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική διάσταση τόσο σε διεθνές όσο και σε περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Η διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης είναι δυναμική και υποστηρίζεται από τη δημόσια συμμετοχή και αποδοχή. Κατά τη διαδικασία προσδιορισμού της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, οι εμπλεκόμενοι φορείς και οι επιστήμονες προσπάθησαν και προσπαθούν να ορίσουν έναν περιορισμένο αριθμό δεικτών που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κοινή βάση αποτίμησης της πορείας προς την εδραίωση της βιωσιμότητας, αντιπροσωπεύοντας τις τάσεις και προοπτικές στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και των θεσμών.

2. Ιστορική αναδρομή

Από τη διακήρυξη της Brundlandt το 1987 «Our Common Future» αναγνωρίστηκε ότι αυτοί που λαμβάνουν αποφάσεις καθώς και οι αναλυτές προσπαθούν να συλλάβουν την ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω στατιστικών στοιχείων. Για το λόγο αυτό, τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε εθνικό επίπεδο, γίνεται προσπάθεια να αναγνωριστούν δείκτες οι οποίοι, ως βασικά εργαλεία κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, θα αποτυπώνουν την εθνική ευημερία και βιωσιμότητα.

Ένας από τους παραδοσιακούς δείκτες μέτρησης της ευημερίας μιας περιοχής είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), το οποίο παρουσιάζει προβλήματα αναφορικά με την αξιοπιστία των ενδείξεών του. Επίσης, δείκτες, όπως το

εισόδημα, το ΑΕΠ και η ακαθάριστη πρόσοδος, δεν περιλαμβάνουν την αρνητική επίδραση που μπορεί να έχει η οικονομική ανάπτυξη στην περιβαλλοντική και κοινωνική ισορροπία, λόγω της εξάντλησης των φυσικών πόρων, για την κάλυψη των αυξανόμενων καταναλωτικών αναγκών και της δημιουργίας πλούτου σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

Με βάση την παραπάνω διαπίστωση, κρίνεται αναγκαίο, οι κλασικοί οικονομικοί δείκτες να συμπληρωθούν από με αυτούς που θα αποδίδουν την κατάσταση της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, αφού η βιωσιμότητα είναι μια συμπληρωματική διαδικασία μεταξύ της οικονομικής αποτελεσματικότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ισότητας και της περιβαλλοντικής ισορροπίας. Η δημιουργία των δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης προέκυψε λοιπόν εξαιτίας της διαπίστωσης ότι οι κλασικοί οικονομικοί δείκτες που αποτύπωναν την ευημερία (ή το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης) δεν ανταποκρίνονται στην έννοια και την λειτουργία της βιώσιμης ανάπτυξης (Μπίθας, κ.ά. ,2005).

Βασικό μέλημα κατά την πορεία προς την εδραίωση της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών θεμάτων στις αποφάσεις και στις πολιτικές σε όλα τα επίπεδα. Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται την αξιοποίηση των χαρακτηριστικών όλων των παραδοσιακών τομέων της οικονομίας και της πολιτικής (όπως π.χ. η γεωργία, η υγεία, η ενέργεια, οι υδάτινοι πόροι, η εκπαίδευση, η βιομηχανία, το περιβάλλον) και η ενσωμάτωσή τους, μέσω των μηχανισμών και του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, στα όργανα λήψης αποφάσεων.

Σε παγκόσμιο επίπεδο η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών που έγινε το 1992 για το «Περιβάλλον και την Ανάπτυξη» αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο των δεικτών στις αποφάσεις που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα. Η διαπίστωση αυτή αποτυπώθηκε στο Κεφάλαιο 40 της Ατζέντας 21 το οποίο τιτλοφορείται «Πληροφορίες για τη λήψη αποφάσεων» και καλεί τη διεθνή κοινότητα και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) να αναπτύξουν ένα πλαίσιο από δείκτες που να μπορούν να τους αναγνωρίσουν και να τους χρησιμοποιήσουν κατά την αξιολόγηση της κατάστασης που επικρατεί σε μια περιοχή έτσι ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη (www.un.org/esa/sustdev).

Το πρόγραμμα WPISD (World Programme on Indicators of Sustainable Development) που αναπτύχθηκε στην τρίτη σύνοδο της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD -Commission of Sustainable Development) το 1995, ήταν ένα πενταετές πρόγραμμα εργασίας για τους δείκτες. Μια από τις προκλήσεις του ήταν ο συνδυασμός επιστημονικής γνώσης και ανάλυσης καθώς και δημόσιας κατανόησης και αποδοχής για τη δημιουργία δεικτών (United Nations, Commission on Sustainable Development, 1998). Μέσω του προγράμματος αυτού αναγνωρίστηκε μια εισαγωγική λίστα από 134 δείκτες για βιώσιμη ανάπτυξη (ISDS), που ονομάστηκαν *ουσιώδεις* ενώ στη συνέχεια αναπτύχθηκε ένα σύνολο 58 δεικτών και η μεθοδολογία για το πώς αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ενώ στην τέταρτη σύνοδο (2001) η Επιτροπή κάλεσε τις κυβερνήσεις (στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν 22 χώρες), να δοκιμάσουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν τους δείκτες και αναγνωρίστηκε το ενδεχόμενο να χρειαστούν επιπλέον δείκτες για να μετρήσουν την πρόοδο σε ορισμένα από τα θέματα της Ατζέντας 21 (United Nations, Commission on Sustainable Development, 1998). Τέλος, στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που διοργανώθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, επισημάνθηκε η ανάγκη περαιτέρω έρευνας για τους δείκτες σε εθνικό επίπεδο, και η ενσωμάτωση θεμάτων που σχετίζονται με το φύλο, τον εθελοντισμό και τις προτεραιότητες σε εθνικό επίπεδο.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το βασικό κομμάτι της στρατηγικής για τη βιωσιμότητα είναι η παρακολούθηση της προόδου μέσω των δεικτών που αναπτύχθηκαν για το σκοπό αυτό (www.epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page). Ενδεικτικό του μεγάλου ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη των δεικτών είναι το γεγονός ότι στη Σύνοδο Κορυφής των κρατών-μελών της Ε.Ε., που έγινε στο Laeken του Βελγίου το 2002, οι αρχηγοί των κρατών-μελών καθόρισαν ορισμένους βασικούς περιβαλλοντικούς δείκτες οι οποίοι εξέφραζαν την αναγκαιότητα των κρατών να υπολογίσουν παράγοντες ζωτικής σημασίας για τη βιώσιμη διαχείριση του περιβάλλοντος (Αμπελιώτης, 2002). Επίσης το 2002 ενσωματώθηκαν στους δείκτες οι αρχές της παγκόσμιας συνεργασίας, τα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα και η καλή διακυβέρνηση, ενώ το θέμα της οικονομικής ανάπτυξης, το οποίο τονίζει την οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας, ενσωματώθηκε στην Διάσκεψη της Λισσαβόνας (www.epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page)

Οι δείκτες δημιουργήθηκαν σε ένα ιεραρχικό πλαίσιο συνδυάζοντας τις διαφορετικές ανάγκες του κάθε χρήστη. Τα δέκα θέματα, τα οποία θα μελετηθούν περαιτέρω στο μέλλον μέσω των δεικτών στην Ε.Ε., είναι (www.epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page) :

1. η οικονομική ανάπτυξη,
2. η φτώχεια και η κοινωνική απόρριψη,
3. οι κοινωνικές προκαταλήψεις,
4. η δημόσια υγεία,
5. οι κλιματικές αλλαγές και η χρήση ενέργειας,
6. τα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα,
7. η διαχείριση των φυσικών πόρων,
8. οι μεταφορές,
9. η καλή διακυβέρνηση,
10. η παγκόσμια συνεργασία.

Στον ακόλουθο πίνακα αναφέρονται, σύμφωνα με την Eurostat, οι βασικοί δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

• **Οικονομική ανάπτυξη**

<i>Βασικός δείκτης</i>	<i>Υποδείκτες</i>	<i>Εξεταζόμενα θέματα</i>
Βαθμός αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ	Επενδύσεις	Οι δημόσιες επενδύσεις ως ποσοστό επί τοις % του ΑΕΠ
	Ανταγωνιστικότητα	Η εργατική παραγωγικότητα ανά ώρα Το συνάλλαγμα
	Απασχόληση	Ο βαθμός απασχόλησης

- **Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός**

<i>Βασικός δείκτης</i>	<i>Υποδείκτες</i>	<i>Εξεταζόμενα θέματα</i>
Επίπεδο φτώχειας μετά από κοινωνικές αλλαγές	Φτώχεια	Ο βαθμός της φτώχειας
	Πρόσβαση στην αγορά εργασίας	Το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας
	Άλλες όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού	Αυτοί που εγκαταλείπουν νωρίς το σχολείο

- **Δημόσια υγεία**

<i>Βασικός δείκτης</i>	<i>Υποδείκτες</i>	<i>Εξεταζόμενα θέματα</i>
Μέσος χρόνος ζωής ανά φύλο	Προστασία ανθρώπινης ζωής και τρόπος ζωής	Ποσοστό υπέρβαρων ατόμων ανά ηλικία Αντίσταση στα αντιβιοτικά
	Ασφάλεια και ποιότητα τροφίμων	Θάνατοι εξαιτίας μολύνσεων από τρόφιμα Περιστατικά σαλμονέλλας σε ανθρώπους
	Διαχείριση χημικών	Δείκτης κατανάλωσης τοξικών Δείκτης παραγωγής τοξικών
	Κίνδυνοι υγείας εξαιτίας περιβαλλοντικών συνθηκών	Έκθεση του πληθυσμού στην ατμοσφαιρική ρύπανση

- **Παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα**

<i>Βασικός δείκτης</i>	<i>Υποδείκτες</i>	<i>Εξεταζόμενα θέματα</i>
Συνολική κατανάλωση και ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	Οικολογική αποτελεσματικότητα	Δημιουργία αποβλήτων από τις οικονομικές δραστηριότητες και τα νοικοκυριά Εκπομπές από όζινες ουσίες και ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές Δημοτικά απόβλητα
Εγχώρια κατανάλωση και	Καταναλωτικά πρότυπα	Κατανάλωση ηλεκτρικού για φωτισμό και οικιακές ευκολίες

ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	Γεωργία	Δείκτης πυκνότητας ζώων Ποσοστό περιοχής υπό καθεστώς Ευρωπαϊκής αγροπεριβαλλοντικής προστασίας στο σύνολο της χρησιμοποιούμενης αγροτικής περιοχής.
	Εταιρική ευθύνη	Επιχειρήσεις με σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης Ποσοστό της βιομηχανικής παραγωγής που έχει βιώσιμο σύστημα διαχείρισης

• **Μεταφορές**

<i>Βασικός δείκτης</i>	<i>Υποδείκτες</i>	<i>Εξεταζόμενα θέματα</i>
Αυτοκίνητα και ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές Κατανάλωση ενέργειας από τα μέσα μεταφοράς και ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	Ανάπτυξη μεταφορικών μέσων	Ποσοστό αυτοκινήτων στο σύστημα μετακίνησης επιβατών Ποσοστό δρόμων στο σύστημα μεταφορών
	Τιμές μεταφορικών μέσων	Κόστος μετακίνησης
	Κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις χρήσης μέσων μεταφοράς	Εκπομπές αέριων ρύπων από τα μέσα μεταφοράς Εκπομπές πράσινων αερίων από τις μετακινήσεις

3. Προσδιορισμός και παρουσίαση των δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης

Η ανάγκη χρησιμοποίησης των δεικτών ως μέτρα υπολογισμού της βιωσιμότητας έγινε αντιληπτή εξαιτίας της αδυναμίας εκτίμησης και αξιολόγησης της υφιστάμενης περιβαλλοντικής και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης μιας περιοχής καθώς και της ανάγκης καταμέτρησης των επιπτώσεων των επεμβάσεων σε αυτή, έτσι ώστε η περιοχή να οδηγηθεί σε μια κοινωνικο-οικονομική αειφορία (Μπριασούλη, 1997).

Χρησιμοποιούνται δείκτες (indicators) και όχι μέτρα (measures) επειδή η έννοια της βιωσιμότητας δεν είναι μετρήσιμη και η ανάπτυξη μιας περιοχής δεν μπορεί να γίνει άμεσα αντιληπτή (Καραμέτου, κ.ά, 2004). Οι δείκτες σχετίζονται με τον σκοπό για τον οποίο χρησιμοποιούνται, επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, συμμετέχουν στο σχεδιασμό των αναπτυξιακών πολιτικών, ενώ έχουν ομαδοποιηθεί στη βάση των διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης – περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία (Μπριασούλη, 1997).

Οι δείκτες είναι (www.exec.gov.nl.ca/rural/presentations/indicators):

- α) μονάδες μέτρησης της προόδου οι οποίοι μεταβάλλονται με το χρόνο, επικεντρώνονται στα βασικά προβλήματα και αναγνωρίζουν τους βασικούς στόχους προωθώντας την έννοια της συνεργασίας,
- β) μέτρα σύγκρισης μεταξύ διαφορετικών χωρικών ενοτήτων (π.χ. αστικό-αγροτικό, περιφέρεια-κοινότητα, περιφέρεια-χώρα).

Μπορούν επίσης να μεταφράσουν τη γνώση, που έχουν οι φυσικές και κοινωνικές επιστήμες, σε εύκολες έννοιες συμβάλλοντας θετικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και να βοηθήσουν στην αξιολόγηση και τον έλεγχο της προόδου στην πορεία για τη βιώσιμη ανάπτυξη, ως σημαντικοί φορείς διακίνησης ιδεών και αξιών.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (www.un.org/esa/sustdev) οι χώρες μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους δείκτες προκειμένου:

- να φέρουν σημαντικά θέματα στην πολιτική ατζέντα
- να βοηθήσουν στην αναγνώριση των βασικών τάσεων στους τομείς πρώτης προτεραιότητας
- να βοηθήσουν τον εθνικό διάλογο για την βιώσιμη ανάπτυξη
- να διευκολύνουν την ανταπόκριση των αρχών, τόσο των εθνικών όσο και των διεθνών, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη βιωσιμότητα
- να διευκολύνουν στην ετοιμασία και την παρακολούθηση των σχεδίων για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης πρέπει να ικανοποιούν τα παρακάτω κριτήρια (IISD,2000).

- *Συνάφεια με την πολιτική της βιώσιμης ανάπτυξης (Policy relevance)*
- *Απλότητα (Simplicity)*
- *Εγκυρότητα (Validity)*
- *Δεδομένα χρονολογικών σειρών (Time data series)*
- *Διαθεσιμότητα δεδομένων (Availability of data)*
- *Ικανότητα ενσωμάτωσης πολλών πληροφοριών (Ability to aggregate information)*
- *Εναισθησία (Sensitivity)*
- *Αξιοπιστία (Reliability)*

Οι δείκτες έχουν ομαδοποιηθεί σύμφωνα με τη βιβλιογραφία σε τέσσερις ομάδες, που αντιστοιχούν στις ανάλογες διαστάσεις της βιωσιμότητας: την περιβαλλοντική, την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτιστική. Η κάθε χώρα που επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τους δείκτες με συστηματικό τρόπο, πρέπει να αναπτύξει το δικό της πρόγραμμα, το οποίο θα είναι σχεδιασμένο με βάση τη διαθεσιμότητα των υπαρχουσών πηγών στην επικράτειά της. Η επιλογή του πλαισίου και του βασικού τμήματος των δεικτών πρέπει να συμπίπτει με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες των χρηστών σε εθνικό επίπεδο, των κοινωνικών ομάδων και όσων μετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Υπάρχουν πολλά μοντέλα συστημάτων δεικτών (Καραμέτου, κ.ά.,2004) :

- *Απλοί δείκτες*

Οι δείκτες αυτοί εκφράζουν απλές τιμές ή αναλογία και για να γίνουν κατανοητοί πρέπει να ερμηνευτούν.

- *Αλληλοσυνδεόμενοι δείκτες*

Οι δείκτες αυτοί προσπαθούν να εκφράσουν και να κρίνουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων που επηρεάζουν την βιωσιμότητα και εκφράζουν πάντοτε σχέση.

- *Δείκτες που εκφράζουν την απόσταση από το στόχο*

Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την απόσταση από την επίτευξη ενός στόχου που θα συντελέσει στην ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια της μελέτης επιλέχθηκαν δείκτες οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας έτσι ώστε να επισημανθεί ο ρόλος τους στις συνθήκες που διαμορφώνονται τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο σε μια επιλεγμένη περιοχή.

4. Δείκτες οικονομικής βιωσιμότητας

Η έννοια της βιωσιμότητας έχει αναφερθεί ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον οικονομολόγο Hicks «Πρέπει να ορίσουμε σαν εισόδημα ενός ανθρώπου τη μέγιστη αξία που μπορεί να καταναλώσει σε μια εβδομάδα και να αναμένει να είναι το ίδιο καλά στο τέλος της εβδομάδας όσο ήταν στην αρχή της» αποδεικνύοντας ότι το πραγματικό εισόδημα θα πρέπει να αποτελεί μέτρο οικονομικής αειφορίας (Μπριασούλη, 1997).

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από σταθερή παραγωγή, χαμηλό πληθωρισμό και υγιές ισοζύγιο. Μεταξύ των δεικτών που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εισόδημα, οι επενδύσεις, η ανταγωνιστικότητα και η απασχόληση.

Αναλυτικότερα και σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, για την οικονομική βιωσιμότητα, εξετάζονται τα παρακάτω χαρακτηριστικά (www.un.org/esa/sustdev):

- *Οικονομική διάρθρωση*

Το εμπόριο και οι επενδύσεις είναι βασικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης. Βελτιώνοντας την πρόσβαση στις αγορές, τις συνθήκες μεταφοράς των οικονομικών πόρων και την τεχνολογία, σε συνδυασμό με την τήρηση της υποχρέωσης των αναπτυγμένων κρατών για βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, ενδυναμώνονται οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Στον παγκόσμιο χώρο διαμορφώνεται η δυνατότητα ενσωμάτωσης της οικονομικής ανάπτυξης με την κοινωνική ισότητα. Η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου έχει θετική επίδραση στην βιωσιμότητα γιατί οδηγεί στην οικονομική διαφοροποίηση και την βελτίωση της

αποτελεσματικότητας της κατανομής των πηγών. Θεμελιώδους σημασίας είναι η επισημάνση ότι οι επιλογές μιας κοινωνίας σχετικά με τους χρησιμοποιούμενους οικονομικούς πόρους είναι αυτές που δημιουργούν την περιβαλλοντική ή την οικονομική βιωσιμότητα.

- *Καταναλωτικά και Παραγωγικά πρότυπα*

Τα καταναλωτικά και παραγωγικά είναι βασικά μέτρα μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι αλλαγές σε αυτά προέκυψαν από τις επιλογές και τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων, των βιομηχανιών, των νοικοκυριών και των κυβερνήσεων. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη (United Nations, Commission on Sustainable Development, 1998) υπάρχουν δυο βασικές κατηγορίες δεικτών για την παραγωγή και την κατανάλωση: αυτοί που χαρακτηρίζονται ως πηγές (π.χ. ενέργεια, υλικά, νερό, γη) και αυτοί που ανήκουν στην ομάδα κατανάλωσης (π.χ. καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες, κτίρια και νοικοκυριά, φαγητό, αναψυχή). Η διάκριση αυτή έγινε με βάση τα κριτήρια που ανταποκρίνονται στην καταναλωτική και παραγωγική παράδοση και σε εμπειρικά δεδομένα.

- *Μεταφορές*

Σημαντικός δείκτης βιωσιμότητας τα τελευταία χρόνια είναι οι μεταφορές, όπως αυτές εξετάζονται και αξιολογούνται βάσει χαρακτηριστικών που σχετίζονται, μεταξύ άλλων, με τη συχνότητα χρήσης του επιβατικού αυτοκινήτου ή των δημόσιων μέσων μεταφοράς, τη συνολική κατανάλωση ενέργειας για μεταφορές, την ανάπτυξη του συγκοινωνιακού δικτύου καθώς και τις τιμές των εισιτηρίων. Ένα βιώσιμο σύστημα μεταφορών μπορεί να συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία χωρίς να προκαλέσει βλάβες στο περιβάλλον και στην ανθρώπινη υγεία. Είναι σημαντικό να ενθαρρυνθεί η χρησιμοποίηση φιλικών προς το περιβάλλον μέσων μεταφοράς όπως επίσης να ενισχυθεί η χρήση του σιδηροδρόμου, των πλοίων και των δημόσιων μέσων μεταφοράς έναντι του ιδιωτικού μέσου.

5. Δείκτες κοινωνικής βιωσιμότητας

Μεταξύ των δεικτών που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση της κοινωνικής βιωσιμότητας είναι ο μέσος όρος ζωής κατά φύλο, οι συνθήκες υγιεινής, η ηλικιακή

κατανομή, οι δημογραφικές αλλαγές και οι κοινωνικές σχέσεις, όπως αυτές αποτυπώνονται, μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Οι δείκτες κοινωνικής βιωσιμότητας χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής και δίδουν ιδιαίτερη βαρύτητα στις έννοιες της αποδοχής, της συνεργασίας και της κοινής γνώμης. Είναι ποιοτικοί και επηρεάζονται από τις συνθήκες κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας οι οποίες επιδρούν τόσο στην ακολουθούμενη μέθοδο συλλογής των στοιχείων όσο και στα αποτελέσματα.

Αναλυτικότερα (www.un.org/esa/sustdev):

- *Ισότητα*

Η κοινωνική ισότητα είναι μια από τις βασικές αξίες της βιώσιμης ανάπτυξης, μέσω της οποίας τόσο οι άνθρωποι όσο και η ποιότητα ζωής τους, αναγνωρίζονται ως βασικό θέμα. Η ισότητα περιλαμβάνει την έννοια της δικαιοσύνης και σχετίζεται με τη δυνατότητα παροχής ίσων ευκαιριών στην αγορά εργασίας και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (εκπαίδευση, υγεία). Παρεμφερή θέματα που σχετίζονται με την επίτευξη της κοινωνικής ισότητας είναι η ανακούφιση από την φτώχεια, τα θέματα φύλου- ηλικίας- εθνικότητας, η πρόσβαση σε οικονομικούς και φυσικούς πόρους. Η Ατζέντα 21 προωθεί την επίτευξη ισότητας μεταξύ των ανθρώπων, μέσω της αλλαγής των καταναλωτικών προτύπων, της προστασίας των γυναικών- των παιδιών και των νέων, της διεθνούς συνεργασίας, της εκπαίδευσης και της πρόσβασης στην πληροφόρηση.

- *Υγεία*

Η υγεία και η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέονται στενά. Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν μπορεί να υπάρξει αν ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού παρουσιάζει προβλήματα υγείας και αδυναμία πρόσβασης στις προσφερόμενες υπηρεσίες. Η παροχή πόσιμου νερού, η κατανάλωση ασφαλών τροφίμων, οι υγιεινές συνθήκες διαβίωσης, ο έλεγχος και η αντιμετώπιση των ασθενειών, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, η κάλυψη των διατροφικών αναγκών συνεισφέρουν στην υγεία του πληθυσμού. Αντίθετα η αστικοποίηση, η έλλειψη εκπαίδευσης και πληροφόρησης και η φτώχεια μπορούν, μεταξύ άλλων, να προκαλέσουν προβλήματα υγείας.

- *Εκπαίδευση*

Η εκπαίδευση αποτελεί μακρόχρονη διαδικασία ζωής (lifelong learning) η οποία αναγνωρίζεται ως βασική συνιστώσα για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Συναντά τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες και βοηθά στην επίτευξη της ισότητας διευκολύνοντας την πρόσβαση στην πληροφορία. Επίσης βοηθά στην αλλαγή της καταναλωτικής συμπεριφοράς και ωθεί την παραγωγή σε ένα βιωσιμότερο μονοπάτι. Η εκπαίδευση, τόσο στην επίσημη όσο και στην ανεπίσημη μορφή της, είναι μια διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι και οι κοινωνίες μπορούν να βελτιώσουν στο μέγιστο τη ζωή τους. Είναι σημαντικό ότι, μέσω της εκπαίδευσης, μπορούν να προβληθούν και να υποστηριχθούν οι αξίες, οι ικανότητες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές που θα συμβάλλουν στην δημιουργία μιας βιωσιμότερης κοινωνίας. Επίσης μέσω της εκπαίδευσης οι άνθρωποι είναι καλύτερα εφοδιασμένοι με τις απαραίτητες πληροφορίες για να μετάσχουν ενεργά στην διαδικασία λήψης αποφάσεων απαιτώντας το μέγιστο θετικό αποτέλεσμα.

- *Πληθυσμός*

Τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά σχετίζονται με τη βιωσιμότητα περιοχών, ως παράμετροι, που συνδέονται με τις προσπάθειες για τη μείωση της φτώχειας, την οικονομική ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, την κατανάλωση και παραγωγή. Η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού, η αστικοποίηση και η μετανάστευση μπορούν να οδηγήσουν σε ασταθείς συνθήκες διαβίωσης και στην αύξηση της πίεσης προς το περιβάλλον ιδιαίτερα σε ευαίσθητες οικολογικά περιοχές, ενώ η σταθεροποίηση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού έχει θετική επίδραση στην ποιότητα ζωής. Η εξάλειψη της φτώχειας και των διακρίσεων του πληθυσμού είναι βασικά στοιχεία για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η φτώχεια έχει ως συνέπεια την αρρώστια, τις κακές συνθήκες διαβίωσης, την έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση και την κοινωνική απόρριψη ενώ είναι πρόβλημα με μακροχρόνιες συνέπειες και χρειάζεται μια μακροπρόθεσμη προσέγγιση για την επίλυσή του. Δείκτες μέτρησης του χαρακτηριστικού αυτού είναι το ποσοστό των κατοίκων που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας σε μια περιοχή, το εισόδημα και η δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί μια από τις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία δεν θα εξεταστεί εκτενώς στη μελέτη, είναι η περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως π.χ. οι κλιματικές αλλαγές, είναι παγκόσμιας φύσεως και για να λυθούν απαιτείται διεθνής συνεργασία. Η αλόγιστη χρήση των περιβαλλοντικών πόρων προκαλεί προβλήματα στη διαχείριση της γης, στην αγροτική δραστηριότητα, στα αποθέματα νερού ενώ αυξάνει τον κίνδυνο για πρόκληση φυσικών καταστροφών με μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Χαρακτηριστικοί δείκτες που χρησιμοποιούνται, μεταξύ άλλων για τη μέτρηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, είναι οι συνολικές εκπομπές αερίων ρύπων, η κατανάλωση ενέργειας, η βιοποικιλότητα, το υδάτινο οικοσύστημα, τα αποθέματα νερού, η χρήση γης και ο τρόπος άσκησης της γεωργίας.

Ένας σημαντικός επίσης παράγοντας για την επιτυχή υλοποίηση των στρατηγικών βιώσιμης ανάπτυξης σε μια περιοχή, εκτός της αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο, είναι η καλή διακυβέρνηση από τους αρμόδιους φορείς. Η διαδικασία αυτή σχετίζεται με την ανεκτικότητα, τη συμμετοχικότητα, την αποτελεσματικότητα των δράσεων, την υπευθυνότητα και την συνέπεια ως προς τις βασικές αρχές της βιωσιμότητας. Οι αρχές αυτές υποστηριζόμενες από τη δημοκρατία και την δικαιοσύνη μπορεί να επιφέρουν την ισότητα σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

6. Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης αγροτικού χώρου

Τα τελευταία χρόνια η αγροτική πολιτική σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο έχει αλλάξει λόγω της μεταβολής των οικονομικών και κοινωνικών δεδομένων στις αγροτικές κοινωνίες. Η ανάγκη για οικονομική και κοινωνική συνοχή, για αποκέντρωση και συνεργασία έκαναν απαραίτητη την εφαρμογή σχεδίων αγροτικής ανάπτυξης ανά περιοχή και όχι ανά παραγωγικό τομέα. Η συνθήκη του Μάαστριχ αναγνώρισε την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών ως ένα κομμάτι της πολιτικής, της οικονομικής και της κοινωνικής συνοχής.

Το μέλλον του αγροτικού τομέα μετά τη διεύρυνση προς τα ανατολικά κράτη σχετίζεται με την ανάπτυξη σε χωρικά επίπεδα και όχι μόνο σε τομείς. Το μοντέλο της πολυτομεακής γεωργίας (European Model of Farming) παράγει πληθώρα

δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών, με θετικές περιβαλλοντικές και πολιτιστικές επιδράσεις και προωθήθηκε από την Ατζέντα 2000.

Η αγροτική πολιτική είναι μια από τις διαστάσεις της εθνικής πολιτικής η οποία επιδρά στην αγροτική οικονομία και κοινωνία και η οποία σχεδιάστηκε για να παράγει αγροτική ανάπτυξη.

Σε διεθνές επίπεδο ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) έχει αναπτύξει ένα πλαίσιο από δημογραφικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς δείκτες οι οποίοι κατηγοριοποιούν τις περιοχές με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (π.χ. αστικός/ αγροτικός). Συγκεκριμένα το 1996 ο ΟΟΣΑ πρότεινε 4 βασικούς τομείς που σχετίζονται με την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και οι οποίοι πρέπει να μελετηθούν μέσω των δεικτών.

Πίνακας 2: Βασικοί παράγοντες για την ανάπτυξη αγροτικών περιοχών

Πληθυσμός και μετανάστευση Πυκνότητα Αλλαγές Διάρθρωση Νοικοκυριά Κοινότητες	Κοινωνική ευημερία και ισότητα Εισόδημα Οικογένεια Εκπαίδευση Υγεία Ασφάλεια
Οικονομική διάρθρωση και απόδοση Εργατικό Δυναμικό Απασχόληση Τομεακά Μέρη Παραγωγικότητα Επενδύσεις	Περιβάλλον και Βιωσιμότητα Τοπογραφία και Κλίμα Αλλαγές στο καθεστώς χρήσης γης Κατοικία και Είδη Γη και Νερό Ποιότητα αέρα

Πηγή : ΟΟΣΑ (1996)

Είναι γεγονός ότι ελάχιστοι στην Ε.Ε. και σε παγκόσμιο επίπεδο είναι αυτοί που ακόμα πιστεύουν ότι οι δείκτες αγροτικής ανάπτυξης ταυτίζονται με τη γεωργία (Bryden, 2002). Οι δείκτες οι οποίοι είναι διαθέσιμοι μόνο σε εθνικό επίπεδο δεν μπορούν να έχουν χρησιμότητα όταν εφαρμόζονται σε αγροτικές περιοχές, ακόμα και αν ο χώρος αυτός ταυτίζεται με τη γεωργία.

Στην Ε.Ε η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για την αγροτική ανάπτυξη έχει γεννήσει αυξημένη ζήτηση για τη μέτρηση:

- Α) της διάρθρωσης και των προβλημάτων του αγροτικού τομέα,
- Β) της προόδου, των τάσεων και της υφιστάμενης ανάπτυξης,
- Γ) του βαθμού της ευημερίας των κατοίκων του αγροτικού χώρου (Bryden, 2002).

Η αποκέντρωση της πολιτικής και η εφαρμογή της σε πολλά επίπεδα μαζί με την αναγνώριση της αυξημένης διαφοροποίησης των αγροτικών περιοχών και των τάσεων που επικρατούν, προβάλλουν ως πειστικά επιχειρήματα για τη χρήση στατιστικών δεικτών.

Σύμφωνα με τον Bryden (2002) για τη μελέτη των αγροτικών περιοχών έχουν επιλεγεί δείκτες που εξετάζουν τα κάτωθι θεματικά αντικείμενα:

- την ποιότητα ζωής και την κοινωνική ευημερία,
- την οικονομική διάρθρωση και απόδοση,
- την τομεακή ανάλυση της απασχόλησης
- τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Κατά τη διαδικασία επιλογής των δεικτών για τη βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ε.Ε. πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω δεδομένα (Bryden, 2002):

1. Η δημιουργία νέων τομέων οικονομικής δραστηριότητας που σχετίζονται με τον τουρισμό, την ψυχαγωγία και την δημιουργία νέων αγορών.
2. Το μεταναστευτικό κύμα. Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση επηρεάζει την υφιστάμενη κατάσταση σε μια αγροτική περιοχή και σε μερικές περιπτώσεις αποδεικνύεται ότι οι πιο αναπτυγμένες περιοχές μπορούν να ελκύσουν οικογένειες ως εργάτες.

3. Οι υπάρχουσες συνθήκες στον δημόσιο τομέα απασχόλησης. Πολλές φορές ο δημόσιος τομέας απασχολεί ποσοστό μεγαλύτερο από το 30% του αγροτικού εργατικού δυναμικού στους τομείς της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας και της εκπαίδευσης,
4. Η οικονομική διάρθρωση και η τυπολογία των επιχειρήσεων. Η ανεξαρτησία του ιδιωτικού τομέα μπορεί να αναδείξει βασικές αδυναμίες των τοπικών οικονομιών, οι οποίες συχνά συνδέονται με ανεπαρκείς υποδομές για την ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων και καινοτομιών.
5. Η αναδιάρθρωση και αποκέντρωση. Υπάρχει διασύνδεση μεταξύ της ποιότητας και της φύσης των διαρθρωτικών παρεμβάσεων, ιδιαίτερα μετά την αναδιοργάνωση των μεταφορικών και επικοινωνιακών δικτύων.

Επίσης είναι χρήσιμο να γίνει διαχωρισμός μεταξύ των δεικτών που μετρούν την «απόδοση» της αγροτικής ανάπτυξης και αυτών που μπορούν να βοηθήσουν στο σχεδιασμό της τοπικής, περιφερειακής και εθνικής πολιτικής.

7.Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης αστικού χώρου

Η μακροχρόνια βιωσιμότητα και ευημερία μιας πόλης επηρεάζεται από τις περιβαλλοντικές, τις κοινωνικές και τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε αυτή. Η ανάπτυξη δεικτών αστικής βιωσιμότητας βοηθάει να μετρηθεί αν μια πόλη εξελίσσεται περισσότερο ή λιγότερο βιώσιμα, σε ποιους τομείς και με ποιους ρυθμούς. Εκτός από τους περιβαλλοντικούς δείκτες (που αναφέρονται στο κλίμα, την ποιότητα του αέρα, την κατανάλωση ενέργειας και νερού) υπάρχουν οι κοινωνικοοικονομικοί δείκτες που σχετίζονται με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ποιότητα της στέγης, την αστική ασφάλεια, την οικονομική αστική βιωσιμότητα, την ποιότητα του πρασίνου, την συμμετοχή των πολιτών.

Για την εκτίμηση της βιωσιμότητας των πόλεων, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Χάρτα, εξετάζονται οι παρακάτω τέσσερις κατηγορίες δεικτών (Στεφάνου, 1996):

- Κλίμα , ποιότητα αέρα, τοξικότητα οικοσυστήματος
- Αστική κινητικότητα, διαχείριση αποβλήτων, κατανάλωση ενέργειας, κατανάλωση ύδατος, ενοχλήσεις

- Κοινωνική δικαιοσύνη, ποιότητα κατοικίας, αστική ασφάλεια, αστική οικονομική βιωσιμότητα
- Ποιότητα πρασίνου, μνημεία και δημόσιοι χώροι, συμμετοχή πολιτών

Οι παραπάνω δείκτες αναλύονται σε υποδείκτες ως εξής:

- *Παγκόσμιος Δείκτης Κλίματος*
- *Δείκτης Ποιότητας του Αέρα*
- *Δείκτης Οξύτητας*
- *Δείκτης Τοξικότητας του οικοσυστήματος*
- *Δείκτης αστικής κινητικότητας*
- *Δείκτης διαχείρισης απορριμμάτων*
- *Δείκτης Κατανάλωσης ενέργειας*
- *Δείκτης κατανάλωσης ύδατος*
- *Δείκτης ενόχλησης*
- *Δείκτης κοινωνικής δικαιοσύνης*
- *Δείκτης ποιότητας κατοικίας*
- *Δείκτης αστικής ασφάλειας*
- *Δείκτης αστικής οικονομικής βιωσιμότητας*
- *Δείκτης ποιότητας πρασίνου, μνημειακών και δημόσιων χώρων*
- *Δείκτης συμμετοχής των πολιτών*
- *Μοναδικός δείκτης βιωσιμότητας*

Από τους παραπάνω δείκτες εξετάζονται στη μελέτη όσοι σχετίζονται με τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των πόλεων. Συγκεκριμένα :

- *Δείκτης Κοινωνικής Δικαιοσύνης (Social Justice Indicator)*

Εκφράζει το ποσοστό των κατοίκων που επηρεάζεται από τη φτώχεια , την ανεργία, την έλλειψη πρόσβασης στη μόρφωση, την πληροφόρηση και την εκπαίδευση.

- *Δείκτης συμμετοχής πολιτών (Citizen's participation education)*

Αναφέρεται στο βαθμό συμμετοχής του πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και εκφράζεται από το συνολικό ποσοστό του πληθυσμού που μετέχει στις τοπικές εκλογές ή είναι ενεργό μέλος ενώσεων (π.χ. περιβαλλοντικών, δημόσιας υγείας, πολιτισμού).

Με βάση τους δείκτες αυτούς επιδιώκεται να παρουσιαστεί το οικονομικό και κοινωνικό προφίλ της πόλης και του αστικού χώρου γενικότερα και να επισημανθούν οι τυχόν υπάρχουσες διαφοροποιήσεις με τον γειτονικό αγροτικό χώρο. Για την παροχή βοήθειας στην αστική διοίκηση επιλέγονται δείκτες μικροί σε αριθμό που θα πρέπει να είναι ευαίσθητοι στις συνθήκες με τις οποίες συνδέονται, να προσφέρουν προγνώσεις και να προειδοποιούν για μεταβολές. Επίσης για την μακροχρόνια ανάπτυξη μιας αστικής περιοχής θα πρέπει να παρέχουν αξιόπιστες εκτιμήσεις για την κατεύθυνση στην οποία κινείται η πόλη σύμφωνα με το ευρύτερο οικονομικό και οικολογικό σύστημα.

8.Κριτική αξιολόγηση των επιλεγόμενων δεικτών

Οι περισσότεροι δείκτες βιωσιμότητας είναι μονοδιάστατοι αφού αναφέρονται σε μια παράμετρο της βιώσιμης ανάπτυξης εξαιτίας του εννοιολογικού κατακερματισμού της συγκεκριμένης έννοιας. Ωστόσο υπάρχουν και δείκτες που συνδυάζουν δυο διαστάσεις στην επιχειρησιακή τους μορφή (π.χ. οικονομία-κοινωνία). Οι δείκτες αυτοί είναι εργαλείο εκτίμησης και αποτύπωσης των διεργασιών που γίνονται σε μια τοπική κοινωνία και οφείλουν να έχουν δυνατότητες αλλά και περιορισμούς όσον αφορά την ικανότητά τους να περιγράφουν και να εκτιμούν καταστάσεις που σχετίζονται είτε με το παρελθόν είτε με το μέλλον.

Συχνά οι δείκτες αφορούν ένα συγκεκριμένο κλάδο δραστηριότητας, όπως π.χ. την γεωργία ή τη βιομηχανία, αδυνατώντας να αποτυπώσουν τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της ευρύτερης περιοχής και των κατοίκων της. Μερικοί από τους οικονομικούς δείκτες είναι πιο κοντά στην κοινωνική διάσταση, όπως «οι αστικές μεταφορές και η χρήση ΙΧ» (Μπίθας, κ.ά ,2005).

Οι περισσότεροι δείκτες έως τώρα αποδίδονται από απόλυτα μεγέθη και λαμβάνουν μια συγκεκριμένη τιμή (π.χ. το ΑΕΠ που υπολογίζεται με βάση τα επίσημα στατιστικά δεδομένα) χωρίς να συμφωνούν με την έννοια της ισορροπίας ανάμεσα στην τωρινή και την μελλοντική χρήση των πόρων και χωρίς να φανερώνουν αν ένα ή όλα τα κριτήρια βιωσιμότητας ικανοποιούνται. Οι δείκτες

πολλές φορές αδυνατούν να αποδώσουν τον βαθμό ικανοποίησης από την χρήση του διαθέσιμου φυσικού και κοινωνικοοικονομικού πόρου.

Πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην επιλογή, την παρουσίαση και τον σχολιασμό των δεικτών έτσι ώστε να προσεγγίζονται με ολοκληρωμένο τρόπο τα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και βάσει των συμπερασμάτων να χαράσσονται οι κατάλληλες πολιτικές που θα αποσκοπούν στην μακροπρόθεσμη εδραίωση της βιωσιμότητας. Σημαντική είναι επίσης η χρονική περίοδος κατά την οποία γίνεται η συλλογή των στοιχείων (Καραμέτου, κ.ά. 2004). Για την επιλογή των κατάλληλων δεικτών θα πρέπει να εμπλακούν και να μετάσχουν ενεργά οι τοπικοί δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς έτσι ώστε να αποφευχθούν οι αλληλοκαλύψεις των ενεργειών και των απαραίτητων δράσεων. Η χρήση των δεικτών θα πρέπει να γίνεται με προσοχή αφού παρουσιάζουν πολλές φορές αδυναμίες όπως ασάφεια, αναξιοπιστία και μη απόδοση της άποψης της τοπικής κοινωνίας.

Στόχος της διεθνούς κοινότητας είναι ο ορισμός ενός δείκτη βιωσιμότητας ο οποίος θα εφαρμόζεται και θα μπορεί μέσω σταθμισμένων στοιχείων να αναφέρει την εξέλιξη της βιώσιμης ανάπτυξης σε κάθε σημείο του πλανήτη (Αμπελιώτης , 2002) .

Τα ειδικά χαρακτηριστικά του ελληνικού αγροτικού και αστικού χώρου καθιστούν απαραίτητη την επιλογή ενός εξειδικευμένου συστήματος δεικτών που θα είναι έγκυροι και αξιόπιστοι αναφορικά με την απόδοση των συνθηκών και των ιδιοτεροτήτων της ελληνικής πραγματικότητας. Οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν πρέπει να είναι (Μπίθας , κ.ά, 2005):

- επιστημονικά έγκυροι,
- απλοί και κατανοητοί,
- μετρήσιμοι και να λειτουργήσουν συγκρίσιμα για τις δυο περιοχές,
- ευαίσθητοι όσον αφορά τις μετρούμενες μεταβολές(κοινωνικές, χρονικές, οικονομικές),
- εύκολοι στην εφαρμογή,
- αντιπροσωπευτικοί για το θεματικό πεδίο για το οποίο επιλέγονται,

- αμερόληπτοι και να μπορούν να έχουν την δυνατότητα πρόβλεψης,
- ικανοί να εκφράσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το κοινωνικό σύνολο τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο,
- ολοκληρωμένοι στην προσέγγισή τους στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα του ελληνικού αγροτικού και αστικού χώρου αντίστοιχα.

Για να περιγράψουμε τόσο τα φαινόμενα όσο και τις δραστηριότητες της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας και τον βαθμό διασύνδεσης του αγροτικού και του αστικού χώρου θα πρέπει οι δείκτες να συνεκτιμούν τα παρακάτω:

- Τις ανθρώπινες ανάγκες που υπάρχουν σε σχέση με το φαινόμενο ή τη δραστηριότητα που εξετάζουμε και οι οποίες ενέχουν και την υποκειμενικότητα. Για παράδειγμα, η ανάγκη για λήψη δανείου τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο έχει μεταβληθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια εξαιτίας των οικονομικών συγκυριών και της αλλαγής στα καταναλωτικά πρότυπα.
- Το επίπεδο ικανοποίησης των τρεχουσών αναγκών όπως αυτές διαμορφώνονται υπό τις παρούσες συνθήκες,
- Τον ρυθμό αποδοτικότητας των παραμέτρων που χρησιμοποιούνται για την κάλυψη των αναγκών μέσω της χρησιμοποίησης των δεικτών,
- Την πολιτική με την οποία αντιμετωπίζονται οι διαμορφούμενες ανάγκες έτσι όπως αυτές αποδίδονται από τα αποτελέσματα της χρήσης των δεικτών.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι οι δείκτες είναι σημαντικά εργαλεία για την αποτύπωση των τάσεων και των μελλοντικών αναγκών και εξελίξεων για την επίτευξη της βιωσιμότητας αφού δεν είναι μόνο μέτρα εκτίμησης της προόδου αλλά και επαγρύπνησης, έτσι ώστε να αναληφθούν όλες οι αναγκαίες δράσεις και πρωτοβουλίες σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, που θα διευκολύνουν την διαδικασία λήψης αποφάσεων και θα βοηθήσουν τους πολίτες να συνειδητοποιήσουν την σπουδαιότητα της ενεργού συμμετοχής τους.

9. Μελέτη περιπτώσεων εφαρμογής δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης

Το Φεβρουάριο του 2004 παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα μελέτης που έγινε στις επαρχίες Labrador, Cormack, Ne Avalon, Avalon του Καναδά με σκοπό την δημιουργία ενός στρατηγικού κοινωνικού πλαισίου δράσης (*SSP: STRATEGIC SOCIAL PLAN*) που θα οδηγούσε στη βιωσιμότητά τους. Σκοπός του σχεδίου ήταν η δημιουργία βιώσιμων συνθηκών διαβίωσης στις υπό μελέτη επαρχίες που θα απευθύνονταν σε υγιείς, εκπαιδευμένους και με αυτοπεποίθηση πολίτες (www.exec.gov.nl.ca/rural/presentations/indicators).

Για τη μελέτη χρησιμοποιήθηκαν δείκτες οι οποίοι συλλέγησαν από την καναδική στατιστική υπηρεσία, τους κυβερνητικούς φορείς (για τους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και του εμπορίου) και το πανεπιστήμιο.

Συγκεκριμένα στον τομέα της υγείας μελετήθηκε ο δείκτης θνησιμότητας από καρδιακά και εγκεφαλικά επεισόδια των κατοίκων των επαρχιών καθώς και ο μέσος χρόνος ζωής τους σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Στον τομέα της εκπαίδευσης μελετήθηκε το μορφωτικό επίπεδο των ενηλίκων (ηλικίας 16-69 ετών) για συγκεκριμένη χρονική περίοδο αναφοράς, το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού της χώρας και ο βαθμός επιτυχίας στις εξετάσεις για εισαγωγή στο πανεπιστήμιο. Αναφορικά με το εισόδημα εξετάστηκε το κατά κεφαλή εισόδημα της κάθε επαρχίας συγκριτικά με το κατά κεφαλή σε επίπεδο χώρας, το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων όπως αυτό αποδίδεται μέσα από το ποσοστό αυτών που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία, καθώς και το ποσοστό των κατοίκων που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας σε κάθε περιοχή. Σχετικά με την απασχόληση εξετάστηκε το ποσοστό των ανέργων για συγκεκριμένο έτος αναφοράς και οι κυριότεροι τομείς απασχόλησης, ενώ για την εξέταση των συνθηκών διαβίωσης διερευνήθηκε ο βαθμός ασφάλειας που αισθάνονται οι μόνιμοι κάτοικοι αυτών των επαρχιών όπως επίσης το ποσοστό εγκληματικότητας σε σύγκριση με τη χώρα. Εξετάστηκαν επίσης οι δημογραφικές αλλαγές που έγιναν, το ποσοστό των γεννήσεων, το ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού και ο βαθμός της εσωτερικής μετανάστευσης.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι:

- Η καλύτερη υγεία των κατοίκων συνδέεται με την ύπαρξη υψηλού εισοδήματος, απασχόλησης και υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου,
- Το μορφωτικό επίπεδο διαφοροποιεί το επίπεδο του εισοδήματος όπως αυτό αποδίδεται από την αμοιβή εργασίας,
- Στην ερώτηση « σε 5 χρόνια ποιοι δείκτες θα χρειάζονται για να αλλάξει θετικά η οικονομική και η κοινωνική ανάπτυξη στην περιοχή;», οι απαντήσεις ανέφεραν ότι οι δείκτες αυτοί θα σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης, την εκπαίδευση, το εισόδημα, την απασχόληση, τη διαφοροποίηση των επιχειρήσεων, τον πληθυσμό και τους μετανάστες.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που απασχολεί τους επιστήμονες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι ποιοι κοινωνικοί και οικονομικοί δείκτες μπορούν να αξιολογήσουν τις αλλαγές στην αγροτική πολιτική. Από την εφαρμογή του προγράμματος DORA(Dynamics of Rural Areas) επιλέχθηκαν 55 δείκτες ως δείγματα «καλής πρακτικής» (Bryden, 2002) σε επιλεγμένες αγροτικές περιοχές 4 ευρωπαϊκών χωρών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, που σχετίζονται με την οικονομική τους επίδοση, και μετρούν:

- τη μεταβολή του πληθυσμού στο χρόνο,
- το κύμα μετανάστευσης,
- τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων,
- την απασχόληση και την αυτοαπασχόληση ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού,
- την ανάπτυξη της απασχόλησης,
- τα επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού,
- τις τάσεις στον τουριστικό τομέα (υπηρεσίες, διαμονή).

Με τη χρήση των δεικτών αυτών κατά την εφαρμογή του προγράμματος προκύπτει ότι, η Ευρώπη θα συνεχίσει να θεωρεί πρωτεύουσας σημασίας την οικονομική, κοινωνική και πολιτική συνοχή, τα θέματα της οποίας χρειάζονται περιφερειακή και αποκεντρωμένη προσέγγιση. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζονται νέα δεδομένα και δείκτες που να είναι συγκρίσιμοι μεταξύ των περιοχών της Ένωσης και να είναι διαθέσιμα στα κατώτερα πιθανά χωρικά επίπεδα.

Το Ηνωμένο Βασίλειο είναι από τις πρώτες χώρες που εφάρμοσαν στρατηγικές για την βιώσιμη ανάπτυξη, το 1994, και δείκτες μέτρησης της προόδου το 1996. Το 1999 η κυβέρνηση χρησιμοποίησε ένα πλαίσιο από 15 πρωτεύοντες δείκτες και ένα ευρύτερο πλαίσιο από βασικούς δείκτες (Quality of life counts). Τα 3 βασικά θέματα που εξετάζουν οι δείκτες στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι (Department for Environment, Food and Rural Affairs, 2004) :

-Βιώσιμη Οικονομία

- Οικονομική σταθερότητα και ανταγωνιστικότητα:
 - α)οικονομική απόδοση (το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 35% μεταξύ 1990-2003),
 - β) μέσα μεταφοράς ,
 - γ) αναλογία επιχειρήσεων που ανοίγουν σε σχέση με αυτές που κλείνουν,
- Διαχείριση πηγών και αποβλήτων,
- Απασχόληση και εκπαίδευση:
 - α) το ποσοστό των γυναικών που απασχολούνται αυξάνεται ενώ ελαττώνεται το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες,
 - β) το ποσοστό των νέων ηλικίας 19 ετών που διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα για εύρεση εργασίας,
 - γ) η γνώση γραφής και ανάγνωσης από τους ενήλικες.

- Βιώσιμες κοινότητες

- Φτώχεια, υγεία και στέγαση:
 - α) μεταξύ 1981 και 1999 ο μέσος όρος ζωής για τους άνδρες αυξήθηκε από 70,9 σε 75,1 έτη και από 76,8 σε 80,0 για τις γυναίκες,
 - β) ο αριθμός θανάτων από καρκίνο, ασθένειες του κυκλοφορικού, ατυχήματα και αυτοκτονίες,
 - γ) οι συνθήκες στέγασης,
- Έγκλημα και κοινωνική συνοχή,
- Ταξίδια και συνθήκες μετακίνησης
 - α) ο όγκος της κίνησης στους δρόμους ,
 - β) η πυκνότητα της κυκλοφορίας στους δρόμους,
 - γ) η οικονομική ανάπτυξη και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις,
 - δ) ο τρόπος μετακίνησης των παιδιών στο σχολείο,
 - ε) ο προσωπικός τρόπος μετακίνησης,

στ) οι μεταβολές στο κόστος μετακίνησης,

ζ) το ποσοστό των ατόμων που έχουν δυσκολία μετακίνησης λόγω αναπηρίας.

-Διαχείριση του περιβάλλοντος και των φυσικών πηγών

- Κλιματικές αλλαγές και ενέργεια
- Αέρας, νερό και ραδιενεργά απόβλητα
- Ύπαιθρος, άγρια ζωή.

Με βάση τα προαναφερόμενα παραδείγματα εφαρμογής δεικτών για την εξέταση των συνθηκών βιωσιμότητας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, συμπεραίνουμε ότι, οι δείκτες μπορούν να αναδειχθούν σε σημαντικό εργαλείο για την άσκηση βιώσιμης πολιτικής τόσο από τους εθνικούς όσο και από τους τοπικούς φορείς καθώς μπορούν να δώσουν πολύτιμες πληροφορίες για την χάραξη στρατηγικών σχεδίων ανάπτυξης που θα διαπνέονται από μακροπρόθεσμους στόχους.

10. Συμπεράσματα

Η εξεύρεση των κατάλληλων δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης για μια κοινότητα ή πόλη, δεν είναι εύκολη υπόθεση. Οι δείκτες θα πρέπει να αποδίδουν την υπάρχουσα κατάσταση ενός κοινωνικοοικονομικού συστήματος και να διακρίνονται για την χρησιμότητά τους, την εγκυρότητά τους και την σχετικότητά τους με αυτό που εξετάζουν (ICLEI, 1997).

Επίσης πρέπει να αποδίδουν κατά το μέγιστο δυνατό με αντικειμενικότητα τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις της ζωής των κατοίκων μιας περιοχής για να μπορούν να εξελιχθούν σε χρήσιμα εργαλεία άσκησης ορθής αναπτυξιακής πολιτικής που θα απολαμβάνει την κοινωνική συναίνεση. Η ανάγκη μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής στρατηγικής μέσω της χρήσης δεικτών για προβάλλει ως αναγκαίο δεδομένο στην πορεία προς τη βιωσιμότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Bryden, J.(2002), Rural Development Indicators and Diversity in the European Union , *University of Aberdeen* , Rural Policy Research Institute, Fellow
2. Buttton K., Johnson K., Μπίθας Κ. (2001), Διαχείριση του αστικού χώρου και η χρήση δεικτών, στο Μπίθας, Κ. Βιώσιμες πόλεις, Θεωρία-Πολιτική, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα
3. Department for Environment, Food and Rural Affairs, “ Sustainable development indicators in your pocket 2004”, 2004
4. Shah, R.(2004), CSD Indicators of Sustainable Development – recent developments and activities, Department of Economic and Social Affairs
5. United Nations, Commission on Sustainable Development., “ Measuring Changes in Consumption and Production Patterns”, Division for Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs United Nations, 1998
6. www.epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page
7. www.exec.gov.nl.ca/rural/presentations/indicators
8. www.un.org/esa/sustdev
9. Αμπελιώτης, Κ.(2002), Εισαγωγή στη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
10. Αποστολόπουλος, Κ.(2003), Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού χώρου, Σημειώσεις για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Βιώσιμη Ανάπτυξη”, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
11. Καραμέτου, Π., Αποστολόπουλος, Κ., Κυριακούσης, Α.(2004), Βιώσιμη ανάπτυξη αγροτικών και αστικών περιοχών και εκτίμηση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης και της τοπικής κοινωνίας στη διαμόρφωση βασικών συνιστωσών αυτής: Συγκριτική αξιολόγηση δυο δήμων του νομού Άρτας, Πρακτικά 8^{ου} Πανελλήνιου Συνέδριου Αγροτικής Οικονομίας, Επιμέλεια: Παπαναγιώτου Ε., Σέμος Α., Καραφύλλης Χ, Θεσσαλονίκη 2005, Αγρότυπος, σελ. 555-566

12. Μπίθας, Κ., Καραγάννης, Α., Κοζυράκης Γ., Χαραλάμπους Αλ.(2005), Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης, *ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, σελ. 61-79
13. Μπριασούλη, Ε.(1997), Δείκτες αειφορίας: κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, *ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών*, σελ. 55-75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1. Προσδιορισμός αστικού-αγροτικού χώρου

Αναφορικά με την έννοια και την οριοθέτηση του αστικού και του αγροτικού χώρου εκφράζονται αρκετές διαφορετικές απόψεις. Οι πιο πρόσφατες προσεγγίσεις παρουσιάζουν τον αγροτικό χώρο όχι μόνον ως περιοχή που συνδέεται άμεσα με τη γεωργική δραστηριότητα και το γεωργικό πληθυσμό, αλλά και με την ύπαρξη μικρών ή μεσαίων πόλεων που είναι ενταγμένες ή εξαρτώνται άμεσα από τις γειτονικές αστικές περιοχές.

Ιστορικά, οι αγροτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία κοινωνικών και οικονομικών λειτουργιών που σχετίζονται με την άσκηση της γεωργίας από τους κατοίκους τους. Παρά το γεγονός ότι σε αρκετές αγροτικές περιοχές ο γεωργικός κλάδος αντιμετωπίζει λειτουργικά προβλήματα εξακολουθεί να επηρεάζει την ανάπτυξή του, με αποτέλεσμα πολύ συχνά ο αγροτικός χώρος (χωρική διάσταση) να θεωρείται ταυτόσημος με το γεωργικό τομέα (τομεακή διάσταση), σε αντίθεση με τον αστικό χώρο ο οποίος συνδέεται στενά με τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες. Τα τελευταία χρόνια η έννοια του «αγροτικού» αυτονομείται όλο και περισσότερο από τη γεωργία, και δεν περιορίζεται πλέον σε μία συγκεκριμένη χρήση γης, παραγωγική δραστηριότητα ή τομέα, αλλά έχει πολυτομεακές χωρικές διαστάσεις.

Η σύγκριση αστικού και αγροτικού χώρου βασίζεται στο διαχωρισμό μεταξύ “αστικών” και “αγροτικών” περιοχών. Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι επικρατούν κυρίως δύο κριτήρια για τον διαχωρισμό αστικού και αγροτικού χώρου: το πληθυσμιακό μέγεθος του δήμου/κοινότητας και η πληθυσμιακή πυκνότητα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Συγκεκριμένα:

❖ Πληθυσμιακό μέγεθος δήμου/κοινότητας

Στις Η.Π.Α. ως “αγροτικές” χαρακτηρίζονται οι περιοχές με Δήμους ή Κοινότητες πληθυσμιακού μεγέθους μικρότερου των 50.000 κατοίκων, στη Γαλλία οι περιοχές με πληθυσμιακά μεγέθη οικισμών με λιγότερους από 2.000 κατοίκους,

ενώ στη Φινλανδία και τη Σουηδία, το πληθυσμιακό μέγεθος των οικισμών του αγροτικού χώρου ορίζεται στους 500 και 1.000 κατοίκους αντίστοιχα. Στη χώρα μας, η ΕΣΥΕ (2001) ορίζει ως “αγροτικές περιοχές” εκείνες που αποτελούνται από δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα με πληθυσμό λιγότερο των 2000 κατοίκων και ως “αστικές περιοχές” εκείνες με πληθυσμό δημοτικών και κοινοτικών διαμερισμάτων άνω των 2.000 κατοίκων.

❖ *Πληθυσμιακή πυκνότητα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο*

Ο ΟΟΣΑ ορίζει ως αγροτικές τις περιοχές όπου οι τοπικές κοινότητες έχουν πληθυσμιακή πυκνότητα μικρότερη των 150 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ ως αστικές αυτές που έχουν πληθυσμιακή πυκνότητα μεγαλύτερη των 150 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Επίσης για λόγους σύγκρισης ο ΟΟΣΑ ορίζει τις αγροτικές περιοχές ως «κυρίως αγροτικές περιοχές», δηλαδή σε περιφέρειες όπου περισσότερο από 50% του πληθυσμού κατοικεί σε αγροτικές κοινότητες, σε «ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές» δηλαδή σε περιφέρειες που 15%-50% του πληθυσμού κατοικούν σε αγροτικές κοινότητες και σε «κυρίως αστικές περιοχές» δηλαδή σε περιφέρειες που λιγότερο από το 15% του πληθυσμού τους ζει σε αγροτικές κοινότητες (Ευστράτογλου, 1998).

Τα παραπάνω κριτήρια διαχωρισμού αστικών-αγροτικών περιοχών μπορεί να μην εφαρμοστούν όταν μικρές πληθυσμιακά πόλεις, ενταγμένες και ενσωματωμένες στον αγροτικό χώρο, χαρακτηρίζονται εξαιτίας των υποδομών τους ως “αστικές”, ενώ άλλες κοινότητες με μικρό πληθυσμιακό μέγεθος που είναι προάστια μεγάλων πόλεων χαρακτηρίζονται ως “αγροτικές περιοχές”. Επίσης, η σημαντική αύξηση που παρατηρείται σήμερα του φαινομένου της καθημερινής μετακίνησης των ανθρώπων από το χώρο διαμονής τους προς το χώρο εργασίας (commuting), περιορίζει την παραδοσιακή προσέγγιση της χωρικής διαφοροποίησης μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου.

Όσον αφορά τον αγροτικό χώρο, οι εργασίες των κατοίκων γίνονται κυρίως στους αγρούς έξω από τους οικισμούς, ενώ οι υπηρεσίες του τριτογενή τομέα συγκεντρώνονται στην γειτονική πόλη. Οι δυνατότητες για αναψυχή και κυκλοφορία είναι μικρές για τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών ενώ στη πόλη οι δυνατότητες απασχόλησης είναι μεγαλύτερες και η πλειοψηφία των κατοίκων

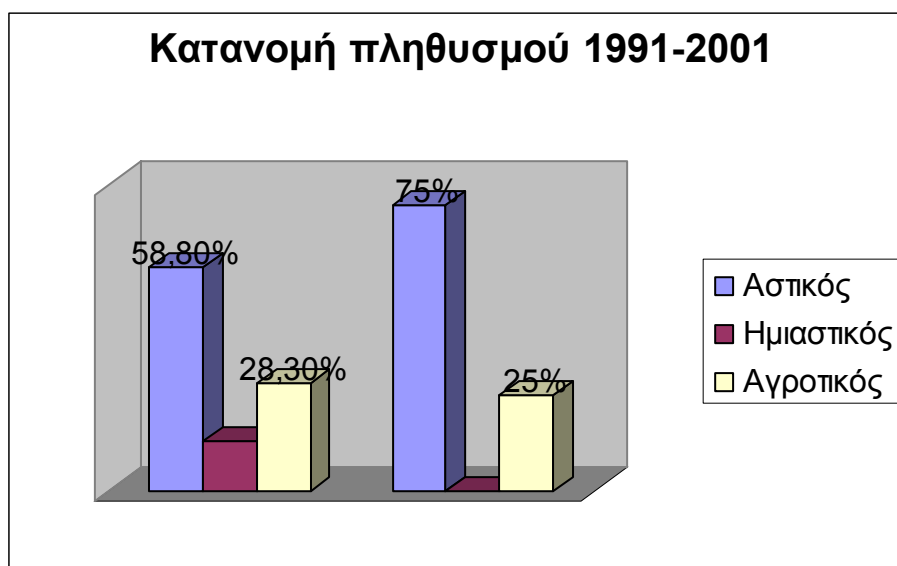
κατοικεί, εργάζεται, ψυχαγωγείται και επικοινωνεί χωρίς να βγαίνει από τα όριά της.

Ο διαχωρισμός αστικού- αγροτικού χώρου δεν είναι δυνατόν να γίνει μέσω μιας «διαχωριστικής γραμμής» αφού οι δυο περιοχές αλληλοεπηρεάζονται με βάση τα κοινωνικά και οικονομικά τους χαρακτηριστικά. Συνεπώς ο αστικός χώρος που χαρακτηρίζεται από μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα, περιβαλλοντική υποβάθμιση και ανάπτυξη της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, επηρεάζει άμεσα τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που αναπτύσσονται στον γειτονικό αγροτικό του χώρο.

2. Χαρακτηριστικά αστικού-αγροτικού πληθυσμού στην Ελλάδα

Ο διαχωρισμός αστικού-αγροτικού χώρου στην Ελλάδα είναι χωρικός και εξαρτάται από το μέγεθος του πληθυσμού. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία (ΕΣΥΕ) κατά τη δεκαετία 1991-2001 σημειώθηκε μείωση του αγροτικού πληθυσμού στην Ελλάδα και αύξηση του αστικού ως αποτέλεσμα των κοινωνικών και οικονομικών διεργασιών. Συγκεκριμένα, η μείωση της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα, η μείωση της τιμής πώλησης των αγροτικών προϊόντων, η δημιουργία θέσεων εργασίας στον αστικό χώρο εξαιτίας της ανάπτυξης της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, η έλλειψη υποδομών στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης στον αγροτικό χώρο, η εισοδηματική ανισότητα και η ανάγκη των κατοίκων για βελτίωση του επιπέδου ζωής, οδήγησαν στην αύξηση του πληθυσμού των αστικών περιοχών και ειδικότερα των αστικών κέντρων.

Διάγραμμα 1: Κατανομή πληθυσμού στην Ελλάδα, 1991-2001

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, η πυκνότητα του πληθυσμού της Ελλάδας ανέρχεται σε περίπου 80 κατοίκους/ τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ στις αγροτικές περιοχές είναι περίπου 70 κάτοικοι/ τετραγωνικό χιλιόμετρο (www.agrotikianaptixi.gr).

Σχετικά με την ηλικιακή διάρθρωση το 18,74% των κατοίκων στις κυρίως αγροτικές και το 16,7% στην ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές έχουν ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για τις αστικές περιοχές είναι 15,9%. Το ποσοστό των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, στις κυρίως αγροτικές περιοχές, ανέρχεται σε 29,3% σε αντίθεση με τις αστικές περιοχές που είναι μόλις 1,3%. Το ποσοστό της ανεργίας τόσο στις αγροτικές όσο και στις αστικές περιοχές κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα της τάξεως του 10% περίπου. Σημαντικό στοιχείο επίσης αποτελεί η αναλογία των νέων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας σε σχέση με γηραιότερους που αποχωρούν, όπου στις κυρίως αγροτικές περιοχές διαμορφώνεται σε 1,02 ενώ στις αστικές περιοχές σε 0,94. αποδεικνύοντας ότι είναι μικρότερος ο αριθμός των νέων ατόμων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας στις αγροτικές περιοχές σε σύγκριση με τις αστικές περιοχές (www.agrotikianaptixi.gr).

Πίνακας 3:Αγροτικός πληθυσμός (1999-2001)

	Πληθυσμός σε αγροτικές κοινότητες	Πληθυσμός ανά τύπο περιοχής		
		Κυρίως αγροτικές	Ενδιάμεσες αγροτικές	Κυρίως αστικές
		(% του συνολικού πληθυσμού)		
Ελλάδα	38,7%	39,6%	27,6%	32,8%
EU-25	26,0%	18,6%	38,8%	42,6%
EU-15	23,6%	15,9%	35,7%	48,5%

Πηγή: Commission of the European Communities- Proposal for a council Regulation on support to Rural Development by the EAFRD/ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT (COM(2004)190 final)

3. Εμπειρική προσέγγιση της σύγκρισης αστικού-αγροτικού χώρου

Τόσο στον διεθνή όσο και στον ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν γίνει μελέτες για την ύπαρξη ή μη διαφοροποίησης των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών αστικού και αγροτικού χώρου, έτσι ώστε να καταγραφούν τα βασικά τους γνωρίσματα και να επισημανθούν οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.

Οι Whitener, et al (2002), επισημαίνουν την έλλειψη ακριβούς ορισμού για τον αγροτικό χώρο στις Η.Π.Α., που οδήγησε τους ερευνητές, όταν αναφέρονται στον αγροτικό χώρο να εννοούν τις μη-μητροπολιτικές περιοχές. Ειδικότερα, ως μητροπολιτικές χαρακτηρίζονται οι πολιτείες που έχουν μια ή περισσότερες πόλεις με πληθυσμό τουλάχιστον 50.000 κατοίκους, ή μια αστική περιοχή 50.000 ή περισσότερων κατοίκων, ή συνολικό πληθυσμό τουλάχιστο 100.000 κατοίκους ενώ ως αγροτικές ορίζονται οι περιοχές με λιγότερους από 2.500 κατοίκους.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι παρά την οικονομική ανάπτυξη των ΗΠΑ μειώθηκαν οι εργασιακές ευκαιρίες στον αγροτικό χώρο και η φτώχεια ήταν μεγαλύτερη στις αγροτικές από τις αστικές περιοχές. Η ανεργία και η υποαπασχόληση ήταν υψηλές στις αγροτικές περιοχές ενώ οι οικογένειες του αγροτικού χώρου αντιμετώπιζαν λιγότερες εργασιακές ευκαιρίες σε σχέση με τις οικογένειες του αστικού χώρου. Επίσης πολλοί κάτοικοι των αγροτικών περιοχών

δυσκολεύονταν να μετακινηθούν για να εργαστούν σε χώρο εκτός της περιοχής που κατοικούσαν, εξαιτίας αδυναμίας των τοπικών μέσων μαζικής μεταφοράς με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται η ποιότητα και το κόστος ζωής τους.

Ο Satterthwaite (2003) μελέτησε τη διασύνδεση του αστικού χώρου με τη γεωργία εξαιτίας του γεγονότος ότι η απασχόληση και η ευημερία πολλών αστικών κέντρων επηρεάζονται από τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες από τους κατοίκους του αγροτικού χώρου, ενώ παράλληλα σημαντικό ποσοστό του αστικού εργατικού δυναμικού απασχολείται σε μεγάλες αγροτικές περιοχές εντός του αστικού χώρου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα τελευταία 40 χρόνια, πολλά από τα ταχύτερα αναπτυσσόμενα αστικά κέντρα βρίσκονται εντός περιοχών με αναπτυγμένο γεωργικό τομέα, ο οποίος συνεισφέρει στην οικονομική τους ανάπτυξη μέσω της παραγωγικότητας και της απασχόλησης που προσφέρει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της μορφής διασύνδεσης αστικού-αγροτικού χώρου είναι η πόλη του Σάο Πάολο στη Βραζιλία που χαρακτηρίζεται παγκόσμια ως η πόλη του καφέ, ταυτιζόμενη με το παραγόμενο αγροτικό προϊόν.

Ο διαχωρισμός αστικού- αγροτικού χώρου με βάση την πληθυσμιακή πυκνότητα απασχόλησε τους Smailes, et al (2002). Συγκεκριμένα μελέτησαν την συμβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας για την κοινωνική και πληθυσμιακή ανάπτυξη επιλεγμένων αγροτικών περιοχών στη Νότια Αυστραλία. Χρησιμοποιώντας μια μελέτη περίπτωσης εξέτασαν την εμπειρική σχέση μεταξύ της πυκνότητας, ως ανεξάρτητης μεταβλητής, και επιλεγμένων δημογραφικών και κοινωνικο-οικονομικών δεικτών, ως εξαρτημένων μεταβλητών, για δυο συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι:

- Όσο μικρότερη είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα στις αγροτικές περιοχές τόσο μεγαλύτερη είναι η έκταση των κοινοτήτων και η απόστασή τους από γειτονικές πόλεις.
- Όσο μικρότερη είναι η πυκνότητα τόσο μικρότερος είναι ο συνολικός πληθυσμός των περιοχών.
- Η χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα μπορεί να συνδέεται με χαμηλό ποσοστό εργατικό δυναμικό.

- Η χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα συνδέεται με υψηλό ποσοστό εργατικού δυναμικού απασχολούμενο στη γεωργία.
- Η υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα στον αγροτικό χώρο συνδέεται με υψηλά επίπεδα διαφοροποίησης της απασχόλησης.
- Η μικρή πληθυσμιακή πυκνότητα στις αγροτικές περιοχές συνδέεται με χαμηλό ποσοστό ανεργίας.

Στη συνέχεια στην ίδια περιοχή για την ίδια περίοδο (1981-1996) και με τους ίδιους δείκτες, πραγματοποιήθηκε, μέσω του συντελεστή Pearson r, σύγκριση μεταξύ της πυκνότητας του αγροτικού πληθυσμού, ως ανεξάρτητης μεταβλητής, και τριών ποιοτικών χαρακτηριστικών, της κινητικότητας (remoteness), του μεγέθους του οικισμού και της αστικής συγκέντρωσης. Τα χαρακτηριστικά αυτά εκφράζονται από το συνολικό πληθυσμό της περιοχής, το ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το ποσοστό των απασχολούμενων στην γεωργία, το δείκτη βιομηχανικής παραγωγής, το ποσοστό της ανεργίας, την αναλογία ανδρών/ γυναικών, το ποσοστό των γεννήσεων, το δείκτη γονιμότητας, το ποσοστό του πληθυσμού κάτω των 15 ετών. Η μελέτη αποδεικνύει ότι σε τοπικό επίπεδο η πυκνότητα του πληθυσμού στον αγροτικό χώρο είναι σημαντικός δείκτης αφού περιγράφει, εκτιμά και ταξινομεί τις αγροτικές (μη μητροπολιτικές) περιοχές παρέχοντας χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με την επιβίωσή τους σε σχέση με τον αστικό χώρο.

Είναι γεγονός ότι η απασχόληση επηρεάζει την οικονομική και κοινωνική συμπεριφορά των κατοίκων των αστικών και των αγροτικών περιοχών και καθορίζει τον τρόπο επικοινωνίας μεταξύ των δυο περιοχών. Οι Schmit and Henry (2000) εξέτασαν πώς το μέγεθος και η ανάπτυξη μιας πόλης επηρεάζουν τον πληθυσμό και την απασχόληση στις γειτονικές αγροτικές περιοχές. Η μελέτη έγινε σε 6 επιλεγμένες περιοχές της Γαλλίας που ονομάστηκαν FFER (French Functional Economic Regions) με τη χρησιμοποίηση του μοντέλου υπολογισμού των αλλαγών στην απασχόληση και τον πληθυσμό των Henry et al(1997). Στη μελέτη εκτιμώνται, με τη μέθοδο της παλινδρόμησης, οι κάτωθι εξισώσεις που αναφέρονται σε χρόνο t:

$$P^* = \Psi(C, EMP, g1, g2)$$

$$E^* = \Phi(D, POP, h1, h2)$$

όπου: (P) ο πληθυσμός και (E) η απασχόληση στην αγροτική περιοχή τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, (EMP) και (POP) η απασχόληση και ο πληθυσμός

στην τοπική αγορά εργασίας, (g) ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης στο αστικό κέντρο στο οποίο ανήκει η αγροτική περιοχή, (h) ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού στην αστική περιοχή στην οποία ανήκει ο αγροτικός χώρος, (C), (D) οι ευκολίες (amenities) που προσφέρει η αγροτική περιοχή στους κατοίκους της. Οι παραπάνω εξισώσεις εκτιμώνται για αστικά κέντρα που διαφέρουν πληθυσμιακά.

Τα συμπεράσματα της έρευνας έδειξαν ότι:

- Το μέγεθος του αστικού κέντρου, η αύξηση της απασχόλησης και του πληθυσμού του, επηρεάζουν τον πληθυσμό και την απασχόληση στις γειτονικές αγροτικές περιοχές.
- Η αύξηση της απασχόλησης στα μικρά αστικά κέντρα (έως 20.000 κάτοικοι) προκαλεί μείωση του πληθυσμού στις γειτονικές αγροτικές περιοχές.
- Η αύξηση της απασχόλησης στα μεσαίου μεγέθους αστικά κέντρα (έως 100.00 κάτοικοι) επιδρά θετικά στον πληθυσμό και την απασχόληση των γειτονικών αγροτικών περιοχών.
- Η αύξηση της απασχόλησης στα μεγάλου μεγέθους αστικά κέντρα (περισσότερους από 100.000 κατοίκους) αυξάνει τον αγροτικό πληθυσμό.
- Τα επαγγέλματα στον τομέα των υπηρεσιών επηρεάζονται από τις πληθυσμιακές αλλαγές, ενώ τα επαγγέλματα στο δευτερογενή τομέα επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά της τοπικής αγοράς εργασίας.

Συμπερασματικά, η μελέτη έδειξε ότι οι αγροτικές περιοχές επηρεάζονται από την ανάπτυξη των αστικών περιοχών με αποτέλεσμα η απασχόληση και ο πληθυσμός στις αγροτικές περιοχές να εξαρτάται από το μέγεθος και την ανάπτυξη της αστικής περιοχής.

Επιπρόσθετα, οι Toscano et al (2004), ερεύνησαν υποδείγματα για να προσδιορίσουν αν η απασχόληση διαφέρει σημαντικά ανάμεσα σε αστικές και αγροτικές περιοχές στον Καναδά. Οι περιοχές κατατάσσονται σε αστικές και αγροτικές με βάση την χιλιομετρική τους απόσταση από την αγορά εργασίας.

Για τη μελέτη χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το SLID (Survey of Labour and Income Dynamics - Επιθεώρηση Εργασίας και Εισοδήματος του Καναδά) για την περίοδο 1993-1996 ενώ το δείγμα περιελάμβανε 10.479 άτομα ηλικίας 18 έως 60

ετών από τα οποία το 24% κατοικούσε σε αγροτικές περιοχές. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν το μοντέλο της λογιστικής παλινδρόμησης ενώ οι μεταβλητές ήταν το φύλο, η απασχόληση, το είδος της επιχείρησης, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης, η αμοιβή εργασίας ανά ώρα και το εισόδημα.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αγορά εργασίας στις αγροτικές περιοχές παρουσιάζει διαφοροποίηση σε σχέση με την αγορά εργασίας στις αστικές περιοχές. Συγκεκριμένα, όσο χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο έχει ο εργαζόμενος στον αγροτικό χώρο τόσο πιθανότερο είναι να υποαπασχοληθεί, σε αντίθεση με τον εργαζόμενο στον αστικό χώρο. Επίσης, οι γυναίκες που εργάζονται στον αγροτικό χώρο είναι πιθανό να υποαπασχοληθούν ή να σταματήσουν λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων, σε αντίθεση με τους άνδρες συναδέλφους τους. Ο τύπος διαμονής του εργαζόμενου επηρεάζει επίσης την κινητικότητα (mobility) στην αγορά εργασίας ενώ οι απασχολούμενοι στον αγροτικό χώρο επηρεάζονται περισσότερο από τις μεταβολές στην αγορά εργασίας έναντι των απασχολούμενων στον αστικό χώρο.

Ενδεικτικό της σπουδαιότητας της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές είναι το γεγονός ότι, βασικός παράγοντας μετανάστευσης των κατοίκων τους στις πόλεις, είναι η έλλειψη θέσεων εργασίας. Στα πλαίσια αυτά μελετήθηκαν οι επιχειρήσεις του αστικού και του αγροτικού χώρου έτσι ώστε να προσδιοριστούν τα χαρακτηριστικά που μπορούν να συμβάλλουν στην επιτυχή λειτουργία τους. Οι Patterson and Anderson(2003) μελέτησαν τις επιχειρήσεις αστικού και αγροτικού χώρου στη Βόρεια Ιρλανδία λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθός τους, το έτος ίδρυσής τους, τον βιομηχανικό τους τομέα και το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς. Οι επιχειρήσεις συγκρίθηκαν με βάση 180 μεταβλητές που περιελάμβαναν παράγοντες, όπως τα χαρακτηριστικά τους, ο αριθμός και οι ικανότητες των εργαζομένων, η αποδοτικότητά της, οι πωλήσεις τους, ο τρόπος διαχείρισης, οι καινοτομίες που χρησιμοποιούν, η ανταγωνιστικότητά τους και η τοποθεσία στην οποία βρίσκονται.

Η ανάλυση έδειξε ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των επιχειρήσεων που βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές και στον αστικό χώρο. Συγκεκριμένα, η

λειτουργία των επιχειρήσεων του αγροτικού χώρου εξαρτάται περισσότερο από τις εξαγωγές λόγω του περιορισμένου μεγέθους της τοπικής τους αγοράς, όπως επίσης και από το κόστος μεταφοράς των προϊόντων. Επίσης, παρουσιάζουν υστέρηση σε ειδικευμένο προσωπικό, στην εφαρμογή καινοτομιών και τεχνολογίας, στον τρόπο παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων τους προσφέροντας όμως καλύτερες συνθήκες εργασίας. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις του αστικού χώρου λειτουργούν με βάση ανταγωνιστικές στρατηγικές της αγοράς. Συμπερασματικά παρά τις διαφορές στον τρόπο λειτουργίας τους οι επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα παρουσιάζουν ομοιότητες με τις επιχειρήσεις του αστικού χώρου ως προς τον τομέα της απασχόλησης.

Το βιοτικό επίπεδο μιας αγροτικής περιοχής επηρεάζει τις αποφάσεις και τις δραστηριότητες των κατοίκων της. Οι Epstein and Jezepeh (2001) εξέτασαν την επίδραση της μετανάστευσης και της αστικοποίησης στις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων των αγροτικών περιοχών εξαιτίας της αναζήτησης εργασίας στις μεγάλες πόλεις για βελτίωση του εισοδήματος. Πεδίο εφαρμογής της μελέτης ήταν δύο κοινότητες στην Ινδία και μια περιοχή στη Βορειο-Κεντρική Ταϊλάνδη. Η μελέτη εξέτασε τη φτώχεια στον αγροτικό χώρο, την εισοδηματική ανισότητα αστικού-αγροτικού χώρου, την αγροτική απασχόληση, την αυξανόμενη καταστροφή του περιβάλλοντος και την ελλιπή αξιοποίηση του ανθρώπινου παράγοντα, ως αιτίες της αστικοποίησης και της μετανάστευσης.

Βασικοί παράγοντες για την αναγέννηση των αγροτικών περιοχών και τη μείωση της ανισότητας στο επίπεδο διαβίωσης αστικών –αγροτικών περιοχών θεωρήθηκαν η αύξηση της απασχόλησης, η ενίσχυση της εκπαίδευσης-κατάρτισης, η αγροτική αναδιάρθρωση, η βελτίωση των υποδομών, η αξιοποίηση των τοπικών πόρων, η αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα, η ίδρυση μονάδων μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων και η διασύνδεση των επιχειρήσεων του αστικού και του αγροτικού χώρου. Βασικές προϋποθέσεις για να επιτευχθεί η παραπάνω επιδίωξη είναι η πολιτική δέσμευση από τους υπευθύνους και η τοπική συμμετοχή.

Η μελέτη των Sharp and Smith (2003), επικεντρώνεται στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στη γεωργία λόγω της ανάπτυξης αγροτικών περιοχών στα

όρια αγροτικού και αστικού χώρου, προσπαθώντας να αναγνωρίσει στρατηγικές που μπορούν να εφαρμόσουν οι γεωργοί για να εξομαλύνουν τη στάση των μη-αγροτών γειτόνων τους απέναντι στην άσκηση της γεωργίας.

Ως μελέτη περίπτωσης εξετάστηκε μια αγροτική περιοχή, εντός της ταχέως αναπτυσσόμενης μητροπολιτικής περιοχής (Colompus) της πολιτείας Ohio των ΗΠΑ, ενώ το συνολικό δείγμα περιελάμβανε 620 άτομα, από τα οποία ορισμένα ασχολούνταν με την γεωργία.

Η περιοχή επιλέχθηκε με βάση την αύξηση του πληθυσμού της, το επίπεδο ανάπτυξής της, το πλήθος των κατοίκων της πόλης που την επισκέπτονταν καθώς και την ύπαρξη επιχειρήσεων στον αγροτικό τομέα. Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ποιοτικές και ποσοτικές. Η έρευνα έγινε είτε μέσω συνεντεύξεων με γεωργούς, είτε μέσω ταχυδρομικών δημοσκοπήσεων με ερωτηματολόγια τα οποία στάλθηκαν σε νοικοκυριά με σκοπό να εκτιμηθεί η στάση των μελών τους απέναντι στη γεωργία, τις κοινωνικές αλλαγές και τα τοπικά κοινωνικά δίκτυα. Οι μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν ήταν η μεταβολή του πληθυσμού της περιοχής μελέτης μεταξύ 1990- 2000, η μεταβολή του ποσοστού της αγροτικής γης στην περιοχή το χρονικό διάστημα 1990-2000, ο μέσος όρος της ηλικίας των κατοίκων, ο μέσος χρόνος παραμονής τους στην περιοχή, το φύλο των ερωτώμενων, το μορφωτικό τους επίπεδο, το εισόδημά τους και το ποσοστό των αγροτών στην περιοχή.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο βαθμός εμπιστοσύνης μεταξύ αγροτών και μη αγροτών κατοίκων στην περιοχή εξαρτάται από τη στήριξη της γεωργίας από την ευρύτερη τοπική κοινωνία. Η ύπαρξη εμπιστοσύνης μεταξύ αγροτών και μη αγροτών μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη της γεωργίας και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, μέσω της απασχόλησης και του εισοδήματος που προσφέρει σε μερίδα κατοίκων. Οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των αγροτών και των υπολοίπων κατοίκων της περιοχής πρέπει να αναπτυχθούν σε τέτοιο βαθμό ώστε να μειώσουν τις ανησυχίες των δεύτερων για τις αρνητικές επιδράσεις από τη χρήση φυτοφαρμάκων. Η μείωση αυτής της ανησυχίας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής προγραμμάτων προστασίας των αγροτικών περιοχών που θα αυξήσουν την αποδοτικότητα της τοπικής γεωργίας και θα συμβάλλουν στην ορθότερη διαχείριση του εδάφους και του περιβάλλοντος.

Οι Fletcher et al. (2000) στο άρθρο τους διερεύνησαν τις διαφορές αστικού και αγροτικού χώρου στην πολιτεία Αιόβα των ΗΠΑ. Επιλέχθηκαν 7 πόλεις από τις οποίες η μια ήταν μητροπολιτική αστική πόλη (Cedar Rapids) ενώ οι υπόλοιπες ήταν αγροτικές με πληθυσμό μικρότερο από 50.000 κατοίκους. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν οι προσωπικές συνεντεύξεις σε κατοίκους και τοπικούς φορείς. Στην πολιτεία της Αιόβα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού μετακινείται από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές με αποτέλεσμα ο συνολικός πληθυσμός της πολιτείας να αυξηθεί ενώ ο πληθυσμός στις μισές από τις αγροτικές πόλεις να μειωθεί.

Οι μητροπολιτικές περιοχές παρουσιάζουν διαφορές έναντι των αγροτικών ως προς την πληθυσμιακή τους πυκνότητα, την ευκολία πρόσβασης στην αγορά εργασίας, την χιλιομετρική απόσταση από την εργασία καθώς και τις υπηρεσίες που παρέχονται στους κατοίκους. Οι οικογένειες του αγροτικού χώρου έχουν λιγότερες κοινωνικές παροχές σε τοπικό επίπεδο από π.χ. υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, γεγονός που τις επιβαρύνει οικονομικά. Οι ευκαιρίες απασχόλησης για τους κατοίκους που διαμένουν σε παρακείμενες στις μητροπολιτικές αγροτικές πόλεις είναι περισσότερες από αυτούς που διαμένουν στις απομακρυσμένες αγροτικές πόλεις με την προϋπόθεση οι εργαζόμενοι να μπορούν να μετακινηθούν στην πόλη. Οι κάτοικοι των αγροτικών πόλεων της μελέτης αναφέρουν ότι δεν υπάρχουν επιχειρήσεις στην περιοχή τους που να αμείβουν ικανοποιητικά και ισχυρίζονται ότι για να μπορέσουν να εργαστούν πρέπει να μετακινηθούν στην μητροπολιτική πόλη με ιδιωτικό μεταφορικό μέσο, διανύοντας παράλληλα μακρινές αποστάσεις. Επίσης, καταγράφεται σημαντική μισθολογική διαφοροποίηση μεταξύ των κατοίκων των αναπτυσσόμενων αστικών κέντρων και των μικρότερων πόλεων, ενώ οι θέσεις εργασίας που απαιτούν αυξημένα προσόντα από τους απασχολούμενους βρίσκονται στις μητροπολιτικές περιοχές.

Το εισόδημα επιδρά σημαντικά στην κοινωνική συμπεριφορά των κατοίκων μιας περιοχής και σχετίζεται με την απόφασή τους να παραμείνουν ή όχι στον τόπο γέννησής τους. Σκοπός της εργασίας του Lu (2002) ήταν να προσδιορίσει την ύπαρξη ή μη διαφοροποίησης στο εισόδημα των κατοίκων αστικού και αγροτικού χώρου σε επιλεγμένες επαρχίες της Κίνας την περίοδο 1990-1999. Τα δεδομένα αντλήθηκαν από το ετήσιο στατιστικό δελτίο της χώρας, το οποίο παρουσιάζει τις

δαπάνες των νοικοκυριών. Η μελέτη είναι εμπειρική και βασίστηκε στις παρακάτω υποθέσεις:

- α) Η οικονομική ανάπτυξη επιδρά στην εισοδηματική διαφοροποίηση (disparity) μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου. Η επίδραση είναι θετική ή αρνητική ανάλογα με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης.
- β) Οι περιορισμοί στην κινητικότητα των εργατών ανάμεσα στον αστικό και τον αγροτικό χώρο είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που προκαλούν την εισοδηματική διαφοροποίηση.
- γ) Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο μειώνει την εισοδηματική ανισότητα αστικού και αγροτικού χώρου.

Για τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε το GAE (gross allocation effect) για τον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα της οικονομίας, που μετρά την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας εξαιτίας εργασιακών μεταβολών, το μέσο όρο αγροτικής και αστικής κατανάλωσης ανά άτομο για κάθε περιοχή, το ΑΕΠ ανά κάτοικο καθώς και το ΑΕΠ της χώρας. Οι παραπάνω παράγοντες εκτιμήθηκαν με βάση την παρακάτω εξίσωση:

$$R = \alpha + \beta (Y_{it} / Y_{tt}) + \beta A(y) + u$$

Συμπερασματικά η μελέτη έδειξε, μεταξύ άλλων, ότι:

- Κατά το διάστημα 1990-1995 στην Κίνα, αυξήθηκε η διαφοροποίηση στην κατανάλωση στον αστικό και τον αγροτικό χώρο, ενώ το διάστημα 1995-1999 μειώθηκε.
- Οι περιοχές με το υψηλότερο εισόδημα ανά κάτοικο έχουν περίπου τα ίδια επίπεδα κατανάλωσης, ανεξάρτητα αν βρίσκονται στον αστικό ή τον αγροτικό χώρο.
- Η παραγωγικότητα της εργασίας σχετίζεται σημαντικά με την διαφοροποίηση της κατανάλωσης στον αστικό και τον αγροτικό χώρο.
- Στις αναπτυγμένες οικονομικά περιοχές η διαφοροποίηση μεταξύ αγροτικής και αστικής κατανάλωσης είναι μικρότερη.

Στην Κίνα οι Guillaumont and Hua (2001), διερεύνησαν, μέσω της χρησιμοποίησης στατιστικών στοιχείων για την περίοδο 1985-1996, την επίδραση της τιμής συναλλάγματος στο εισόδημα ανά κάτοικο. Η περιοχή μελέτης

περιελάμβανε 28 αστικές και αγροτικές περιοχές οι οποίες διακρίθηκαν με βάση τα γεωμορφολογικά τους χαρακτηριστικά σε ηπειρωτικές και παραθαλάσσιες. Ο διαχωρισμός αυτός έγινε επειδή στον αστικό χώρο παράγονται μεγάλες ποσότητες αγαθών τα οποία διακινούνται σε διεθνείς αγορές, ενώ τα αγαθά που παράγονται στον αγροτικό χώρο κυρίως ιδιοκαταναλώνονται ή πωλούνται στην εγχώρια αγορά. Σύμφωνα με τους μελετητές, η διαφοροποίηση στον τρόπο διάθεσης των αγαθών επηρεάζει το εισόδημα των κατοίκων. Η έρευνα έγινε με βάση το κάτωθι μοντέλο παλινδρόμησης (οι μεταβλητές εκφράζονται σε λογαρίθμους) :

$$I = f(p, \mu p, r, w, z, p, e, f, t, u, e),$$

όπου μ η τιμή συναλλάγματος (ισούται με 1 στις παραθαλάσσιες περιοχές και 0 στις ηπειρωτικές), I το εισόδημα, r τα αγροτικά νοικοκυριά, w ο μισθός, z οι διεθνείς τιμές για τα βιομηχανικά και τα αγροτικά αγαθά, p η πολιτική προστασίας, e το επίπεδο βασικής εκπαίδευσης και f το μέγεθος της οικογένειας. Η επιλογή των εξεταζόμενων μεταβλητών έγινε με βάση το γεγονός ότι στις αστικές περιοχές οι περισσότεροι κάτοικοι απασχολούνται στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, ενώ στον αγροτικό χώρο η πλειοψηφία των κατοίκων απασχολείται στον γεωργικό τομέα και αμείβεται βάσει της παραγωγής του. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος που συνέβαινε έως το 1993 προκάλεσε άμβλυνση της εισοδηματικής ανισότητας μεταξύ των κατοίκων των αστικών και των αγροτικών περιοχών στις παραθαλάσσιες επαρχίες, γεγονός που δεν παρατηρήθηκε στις ηπειρωτικές περιοχές.

Η ιδιαίτερη σημασία που δίδεται στην μελέτη αστικού-αγροτικού χώρου στον Καναδά επιβεβαιώνεται από το άρθρο των Beckstead and Brown (2005) που εξετάζει την κατά κεφαλή εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των μεγάλων και μικρών πόλεων και μεταξύ των πόλεων και των αγροτικών περιοχών στις Καναδικές επαρχίες. Στόχος της εργασίας ήταν να προσδιορίσει σε ποιο βαθμό η εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των επαρχιών της χώρας οφείλεται στην αστική-αγροτική σύνθεσή τους ή προέρχονται από τις συνθήκες εργασίας στις μικρές πόλεις και στις αγροτικές περιοχές. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν αντλήθηκαν από την απογραφή του 2001.

Οι αστικές περιοχές στη μελέτη προσδιορίζονται με βάση τον πληθυσμό τους και υποδιαιρούνται σε τέσσερις κατηγορίες:

- ❖ οι μεγαλύτερες πόλεις με πληθυσμό περισσότερο από 1.500.000 κατοίκους,

- ❖ οι μεγάλες πόλεις με πληθυσμό από 500.000 έως 1.499.999 κατοίκους,
- ❖ οι μεσαίες πόλεις με πληθυσμό 100.000 έως 499.999 κατοίκους και οι
- ❖ μικρές πόλεις με πληθυσμό 10.000 έως 99.999 κατοίκους.

Όλες οι άλλες περιοχές του Καναδά χαρακτηρίζονται ως αγροτικές και κατατάσσονται ως:

- ❖ αγροτικές που είναι σε αλληλεπίδραση με τις αστικές λόγω των μετακινήσεων (commuting) των εργαζομένων (λέγονται Αγροτικές περιοχές στην Αστική Σκιά)
- ❖ αγροτικές περιοχές που δεν έχουν καμία σχέση με τις αστικές περιοχές (Remote Rural).

Σύμφωνα με τη μελέτη, οι επαρχίες ταξινομούνται ως αστικές ή αγροτικές με βάση το εισόδημα των κατοίκων.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στις ανατολικές επαρχίες και σε αυτές που κατοικούν ιθαγενείς, ο πληθυσμός διαμένει σε μικρές πόλεις και αγροτικές περιοχές και έχει χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα. Επίσης οι μικρές πόλεις και οι αγροτικές περιοχές υστερούν στο κατά κεφαλήν εισόδημα και στις συνθήκες στην αγορά εργασίας σε σχέση με τις μεγάλες πόλεις, λόγω της διαφοράς στην αμοιβή εργασίας. Ο σημαντικότερος παράγοντας που προκαλεί την εισοδηματική διαφοροποίηση μεταξύ των δυο περιοχών είναι η υψηλότερη αμοιβή εργασίας στις μεγάλες πόλεις η οποία συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας των εργαζομένων στον αστικό χώρο λόγω της ειδίκευσής τους. Επίσης, οι οικονομίες των μεγάλων πόλεων είναι δύσκολο να λειτουργήσουν πανομοιότυπα στις μικρές πόλεις και τον αγροτικό χώρο, λόγω διαρθρωτικών αδυναμιών.

Βασικοί δείκτες της ποιότητας ζωής και της οικονομικής συμπεριφοράς των κατοίκων αστικού-αγροτικού χώρου είναι η υγεία και οι μεταφορές. Οι Jordan et al (2004), διερεύνησαν τη δυνατότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές της νοτιοδυτικής Αγγλίας λαμβάνοντας υπόψη τη γεωγραφική απόσταση και το χρόνο που απαιτείται για την πρόσβαση των κατοίκων στο κοντινότερο νοσοκομείο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η απόσταση από το κοντινότερο νοσοκομείο επηρεάζει την ποιότητα ζωής τόσο τις αστικές όσο και τις αγροτικές περιοχές. Η διαφοροποίηση στις υπηρεσίες υγείας στις δυο περιοχές οφείλεται στο χρόνο οδήγησης που απαιτείται και την κατοχή ή όχι ιδιωτικού μεταφορικού μέσου από τους κατοίκους.

Η σημασία του τομέα της υγείας για τους κατοίκους των αστικών και αγροτικών περιοχών τονίστηκε και στη μελέτη των [Ormond et al \(2000\)](#), η οποία βασίστηκε στο γεγονός ότι ο αγροτικός πληθυσμός είναι στην πλειοψηφία του μεγαλύτερης ηλικίας, φτωχότερος, και με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με τον πληθυσμό των αστικών περιοχών, έχει μεγαλύτερες ανάγκες για ιατρική φροντίδα από τους κατοίκους των αστικών περιοχών αλλά αντιμετωπίζει εμπόδια στην πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας. Επίσης, στις αγροτικές περιοχές υπάρχουν λιγότερα νοσοκομεία και ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη αντλήθηκαν από την National Survey of America's Families (NSAF) και αφορούσαν 13 πολιτείες, εκ των οποίων οι 8 είχαν αγροτικό πληθυσμό. Τα δεδομένα παρουσιάζονται για τρεις τύπους γεωγραφικών περιοχών:

- ❖ τις αστικές , δηλ. περιοχές που είναι μητροπολιτικές με βάση τα στατιστικά δεδομένα,
- ❖ τις αγροτικές που γειτνιάζουν με τις αστικές (adjacent)
- ❖ και τις αγροτικές που δεν γειτνιάζουν(non adjacent)

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι:

- Η αναλογία του πληθυσμού που καλύπτεται από ιδιωτική ασφάλιση υγείας μειώνεται όσο ο τόπος διαμονής απέχει περισσότερο από το αστικό κέντρο. Η ιδιωτική ασφάλιση που προσφέρουν οι εταιρίες στους εργαζομένους τους είναι λιγότερο πιθανή στις αγροτικές περιοχές εξαιτίας της λειτουργίας μικρών επιχειρήσεων και της αυτοαπασχόλησης των κατοίκων. Επίσης το χαμηλό ποσοστό ιδιωτικής ασφάλισης στις απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές οφείλεται στο μικρότερο εισόδημα των κατοίκων που δεν τους επιτρέπει να πληρώνουν ασφάλιστρα.
- Σε εθνικό επίπεδο η κατάσταση υγείας των κατοίκων των αγροτικών περιοχών, ιδιαίτερα στις απομακρυσμένες περιοχές, είναι χειρότερη σε σχέση με την κατάσταση υγείας των κατοίκων των αστικών περιοχών. Σε επίπεδο πολιτειών φαίνεται ότι τα προβλήματα υγείας είναι μεγαλύτερα στους κατοίκους των μη απομονωμένων αγροτικών περιοχών κάτι που δεν συμβαίνει σε εθνικό επίπεδο.
- Οι κάτοικοι των απομακρυσμένων αγροτικών περιοχών έχουν σε μικρότερο ποσοστό την ευκαιρία παροχής ιατρικής φροντίδας από ιατρούς σε σχέση με τους

αστούς. Επίσης, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών δεν επισκέπτονται γιατρό αλλά καταφεύγουν σε νοσοκόμο ή βοηθό ιατρό για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν λόγω οικονομικών δυσχερειών.

➤ Οι κάτοικοι των απομακρυσμένων αγροτικών περιοχών έχουν λιγότερη εμπιστοσύνη προς τις υπηρεσίες υγείας έναντι των κατοίκων των αστικών περιοχών.

Τα αποτελέσματα της μελέτης σε εθνικό επίπεδο επιβεβαίωσαν ότι, μεταξύ άλλων μεταβλητών, το εισόδημα, η ανεπαρκής ασφαλιστική κάλυψη, τα προβλήματα υγείας των κατοίκων και το χαμηλό επίπεδο παροχής υπηρεσιών υγείας είναι δείκτες που σχετίζονται με την ασφάλεια υγείας στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές

Οι μεταφορές αποτελούν βασικό δείκτη της λειτουργικότητας μιας περιοχής και επηρεάζουν τη βιώσιμότητά της. Οι Pusher and Renne (2004), χρησιμοποιώντας δεδομένα από την National Household Travel Survey (NHTS) για το 2001, σύγκριναν την συμπεριφορά των κατοίκων αστικών και αγροτικών περιοχών των Ηνωμένων Πολιτειών αναφορικά με τις μετακινήσεις τους. Σύμφωνα με την απογραφή των Η.Π.Α. (2000), ως αστικές χαρακτηρίζονται οι περιοχές των οποίων τα εδάφη, ο πληθυσμός και τα νοικοκυριά είναι εγκατεστημένα σε αστικές περιοχές ή σε αστικά συμπλέγματα. Οι παραπάνω περιοχές έχουν πληθυσμιακή πυκνότητα από 500 ανθρώπους έως 1000 ανθρώπους ανά τετραγωνικό μίλι. Οι περιοχές που βρίσκονται εκτός των αστικών περιοχών χαρακτηρίζονται ως αγροτικές.

Βασικός στόχος της έρευνας ήταν να προσδιορίσει εάν οι επιλογές σχετικά με τον τρόπο και το μέσο μετακίνησης διαφέρουν σημαντικά στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές ιδιαίτερα για τα νοικοκυριά που δεν διαθέτουν οικονομικούς πόρους ή έχουν ως μέλη τους ηλικιωμένους. Οι πληροφορίες συλλέχθηκαν μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το βασικό μέσο που επιλέγεται από τους κατοίκους, σε εθνικό επίπεδο, για τα ταξίδια είναι το αυτοκίνητο, ανεξάρτητα από τα οικονομικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά και τον τόπο διαμονής τους. Ανεξάρτητα από το εισόδημα, την ηλικία, και τη διαδρομή, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών επιλέγουν για τις μετακινήσεις τους το

ιδιωτικό τους αυτοκίνητο λόγω της αδυναμίας του συστήματος δημόσιων μεταφορών στην περιοχή να καλύψει τις ανάγκες τους αλλά και λόγω της μεγάλης απόστασης που χρειάζεται για να μετακινηθούν. Τα επίπεδα κινητικότητας (mobility) στις αγροτικές περιοχές είναι μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα στις αστικές περιοχές, δηλαδή οι κάτοικοί τους μετακινούνται και ταξιδεύουν συχνότερα. Επίσης οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών οι οποίοι δεν διαθέτουν αυτοκίνητο ή δεν γνωρίζουν οδήγηση είναι σε μειονεκτικότερη θέση από τους αντίστοιχους κατοίκους των αστικών περιοχών αφού δεν μπορούν να προσεγγίσουν περιοχές που απέχουν πολλά χιλιόμετρα. Το δεδομένο αυτό επιβαρύνει την ποιότητα της ζωής τους και περιορίζει τις δυνατότητές τους να μετακινηθούν και να ταξιδέψουν αφού χρειάζεται να ξοδέψουν περισσότερο χρόνο και χρήμα.

4. Συμπεράσματα

Ο χωρικός διαχωρισμός αστικού και αγροτικού χώρου συνδέεται με οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις και προκαλεί την ανάγκη εκπόνησης διαφορετικών στρατηγικών ανάπτυξης για την κάθε περιοχή. Στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης οι ανάλογες μελέτες καταγράφουν σημαντική διαφοροποίηση στα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά αστικού-αγροτικού χώρου τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Η διαφοροποίηση αυτή προκαλεί την αύξηση της μετακίνησης από τον αγροτικό στον αστικό χώρο και εντείνει το φαινόμενο της αστικοποίησης.

Η υστέρηση σε υποδομές και παροχές, σε συνδυασμό με την οικονομική διαφοροποίηση, είναι η αιτία για την εξάπλωση των πόλεων έναντι των αγροτικών περιοχών, ενώ η μείωση της γεωργικής δραστηριότητας και η αλλαγή της παραγωγικής βάσης συντελούν στην υποβάθμιση του αγροτικού χώρου σε έμψυχο υλικό και αναπτυξιακές δυνατότητες.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Beckstead, D., Brown, M.(2005), Provincial Income Disparities through an urban-rural lens: Evidence from the 2001 Census, Statistics Canada-Catalogue No 11-624-MIE No 012
2. Epstein, T., Jeseoph, D. (2001), Development-There is Another Way: A rural-Urban Partnership development paradigm, *World Development*, Vol. 29, pp 1443-1454
3. Fletcher, C., Flora, J., Gaddis, B., Winter, M., Litt, J.(2000), Small Towns and Welfare Reform: Iowa Case Studies of Families and Communities, Iowa State University
4. Jeannneney, S., Hua, P. (2001), How does real exchange rate influence income inequality between urban and rural areas in China?, *Journal of Development Economics*, Vol. 64, pp 529-545
5. Jordan, H., Roderick, P., Martin, D., Barnett, S.(2004), Distance, rurality and the need for care: access to health services in South West England, *International Journal of Health Geographics*
6. [Lhila, A., Ormond, B., Zuckerman, S. \(2000\)](#), Rural/Urban Differences in Health Care Are Not Uniform Across States, *New Federalism: National Survey of America's Families*, Number B-11
7. Lu, D.(2002), Rural-urban differences disparity: impact of growth, allocative efficiency, and local growth welfare, *China Economic Review (13)*, pp 419-429
8. Patterson, H., Anderson, D. (2003), What is really different about rural and urban firms? Some evidence from Northern Ireland, *Journal Of Rural Studies (19)*, pp 477-490
9. Pucher, J., Renne, J.(2004), Urban-rural differences in mobility and mode choice: Evidence from the 2001 NHTS, *Bloustein School of Planning and Public Policy, Rutgers University*
10. Renkow, M. (2003), Employment growth, worker mobility, and rural economic development, *American Journal Agricultural Economics 85 (2)*, pp 503-513

11. Satterthwaite, D. (2005), Provincial Income Disparities through an Urban-Rural Lens: Evidence from the 2001 Census, Desmond Beckstead and W Mark Brown, Ministry of Industry
12. Schmitt, B., Henry, M. (2000), Size and growth of urban centres in French labour market areas: consequences for rural population and employment, *Regional Science & Urban Economics* (30), pp 1-21
13. Sharp, J., Smith, M. (2003), Social capital and farming at the rural-urban interface: the importance of nonfarmer and farmer relations, *Agricultural Systems* (76), pp 913-927
14. Smailes, P., Argent, N., Griffin, L. (2002), Rural population density: its impact on social and demographic aspects of rural communities, *Journal of Rural Studies* (18), pp 385-404
15. Toscano, E., Phimister, E., Weersink, A. (2004), Short-term employment transitions of the Canadian labour force: rural-urban differences in underemployment, *Agricultural Economics* (30), pp 129-142
16. Whitener, L., Weber, B., Duncan, G. (2002), Rural Dimensions of Welfare Reform - Introduction As the Dust Settles: Welfare Reform and Rural America, *W. E. Upjohn Institute for Employment*
17. www.agrotikianaptixi.gr
18. Ευστράτογλου, Σ. (1998), Μελέτη-Έρευνα του αγροτικού χώρου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^Ο: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΜΕΛΕΤΗΣ

1. Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

1.1. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας κατέχει στρατηγική θέση συνδέοντας την Πελοπόννησο με την Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο. Θεωρείται ως η Δυτική Πύλη της Ελλάδας προς την Αδριατική και τη Δυτική Ευρώπη γενικότερα. Έχει έκταση 11.350 τετραγωνικά χιλιόμετρα και καλύπτει το 8,6% της έκτασης της χώρας. Διοικητικά αποτελείται από τρεις νομούς, τους νομούς της Αχαΐας και της Ηλείας στην Πελοπόννησο και το νομό Αιτωλοακαρνανίας στη Στερεά Ελλάδα ενώ εδρεύει στην Πάτρα.

Είναι η τέταρτη σε πληθυσμό περιφέρεια της Ελλάδος (740.506 κάτοικοι, ΕΣΥΕ 2001), και συγκεντρώνει το 7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας ενώ παρουσιάζει πυκνότητα 65 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Κατά τη δεκαετία 1991-2001 ο πληθυσμός της αυξήθηκε κατά 4,6% (ΕΣΥΕ, 2001). Οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας είναι κυρίως αγροτικοί ενώ ο νομός Αχαΐας αστικός.

Μετά την εφαρμογή του νόμου Καποδίστρια (Ν.2539/97, σύμφωνα με τον οποίο έγινε συνένωση κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους με σκοπό τη βελτιστοποίηση της δημόσιας διοίκησης στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης, νέος όρος που εισήγαγε ο νόμος είναι τα Δημοτικά Διαμερίσματα ταυτίζονται με τις παλιές Κοινότητες) η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος αποτελείται από 74 Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ). Αναλυτικά κατά Νομό παρουσιάζεται η ακόλουθη εικόνα, όπως αυτή καταγράφεται στον Πίνακα 4 :

Πίνακας 3: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης Περιφέρειας Δυτ. Ελλάδας

<i>ΟΤΑ</i>	<i>Ν. ΑΙΤ/ΝΙΑΣ</i>	<i>Ν. ΑΧΑΪΑΣ</i>	<i>Ν. ΗΛΕΙΑΣ</i>	<i>ΣΥΝΟΛΟ</i>
ΔΗΜΟΙ	29	21	22	72
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ		2		2
ΣΥΝΟΛΟ	29	23	22	74

Πηγή : Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης

Πιο αναλυτικά, ο μεγαλύτερος δήμος της περιφέρειας είναι ο δήμος Πατρών με πληθυσμό 167.602 κατοίκους (απογραφή ΕΣΥΕ, 2001), ενώ δεκαέξι (16) Δήμοι έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο των 10.000 κατοίκων (δήμοι Αγρινίου, Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Αμφιλοχίας και Οινιάδων στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, Αιγίου και Ρίου στο νομό Αχαΐας και Αμαλιάδος, Αρχαίας Ολυμπίας, Ζαχάρως, Πύργου, Σκιλλούντος, Μεσσήτιδος, Δύμης, Γαστούνης και Βουπρασίας στο νομό Ηλείας). Επίσης έχουν καταγραφεί είκοσι επτά (27) Δήμοι με πληθυσμό από 5.000 έως 10.000 κατοίκους (απογραφή ΕΣΥΕ, 2001). Σύμφωνα με στοιχεία της Περιφέρειας, παρατηρείται σημαντική αύξηση του πληθυσμού κυρίως στους παραθαλάσσιους Δήμους των νομών Αχαΐας και Ηλείας και στους παρά τον οδικό άξονα Ναυπάκτου - Αγρινίου του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Αντίθετα, οι ορεινοί Δήμοι και των τριών νομών παρουσιάζουν πληθυσμιακή μείωση, αναδεικνύοντας το έλλειμμα ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας που συντελεί στη δημιουργία ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.

Κατά τον σχεδιασμό των στρατηγικών προγραμμάτων ανάπτυξης της Περιφέρειας πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι σύμφωνα με την ΕΣΥΕ (2001), το 16,3% των κατοίκων της είναι ηλικίας μικρότερης των 15 ετών έναντι του 17,2% που είναι πάνω από 65 ετών. Επίσης, το ποσοστό των αποφοίτων Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διαμορφώνεται στο 10,1%. Επίσης η γεωπολιτική θέση της και η ύπαρξη του λιμανιού της Πάτρας, που είναι η δυτική πύλη εισόδου στη χώρα, την καθιστούν σημαντικό μεταφορικό κόμβο τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Το πλούσιο υδάτινο δυναμικό της, χάρη στην παρουσία φυσικών λιμνών και ποταμών, και τα σημαντικά οικοσυστήματα που υπάρχουν, μπορούν να αποτελέσουν, επίσης, αναπτυξιακούς πόρους, οι οποίοι με την σωστή διαχείριση και προβολή μπορούν να αναδειχθούν σε συγκριτικό πλεονέκτημα.

1.2 Οικονομικά χαρακτηριστικά

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας βρίσκεται μεταξύ των 25 φτωχότερων και αναπτυξιακά καθυστερημένων ευρωπαϊκών περιφερειών με βάση το κατά κεφαλή ΑΕΠ (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. Φύλου 1470/9 Οκτωβρίου 2003, Τεύχος Δεύτερο). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για το 2003

το ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε 10,4 χιλιάδες ευρώ (www.economics.gr) σημαντικά χαμηλότερο από το εθνικό επίπεδο (13,9 χιλιάδες ευρώ) κατατάσσοντάς την στην τελευταία θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας. Στο δεύτερο τρίμηνο του 2003 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανερχόταν σε 250.100, εκ των οποίων το 9% ήταν άνεργοι (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας) προσεγγίζοντας τον αντίστοιχο εθνικό δείκτη.

Οι συνολικές καλλιεργούμενες εκτάσεις της περιφέρειας εκτιμώνται σε τρία εκατ. στρέμματα περίπου, εκ των οποίων σχεδόν οι μισές αρδεύονται. Τα βασικά προϊόντα που παράγονται είναι οι τομάτες, οι πατάτες, το γάλα, τα εσπεριδοειδή, το ελαιόλαδο, ο καπνός κ.λ.π. Ο αγροτικός τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός παραγωγικός πόρος αφού οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας παράγουν μεγάλες ποσότητες προϊόντων τα οποία διακινούνται στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών θα συμβάλλει στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων των ορεινών κυρίως περιοχών.

Στην Περιφέρεια εδρεύουν πολλές επιχειρήσεις οι περισσότερες από τις οποίες δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα, κυρίως στον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό των επιχειρήσεων στους κλάδους της μεταποίησης, των κατασκευών και του πρωτογενή τομέα.

1.3 Υποδομές

Σχετικά με τις υφιστάμενες υποδομές στους βασικούς κοινωνικούς και οικονομικούς τομείς της Περιφέρειας αναφέρονται τα εξής. Στον τομέα της υγείας η Περιφέρεια διαθέτει 11 δημόσια νοσοκομεία, μεταξύ των οποίων το Γενικό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Πατρών, το οποίο εμφανίζει σημαντική ερευνητική δραστηριότητα, ενώ λειτουργούν ακόμη 17 Κέντρα Υγείας διασπαρμένα στους τρεις νομούς. Στον τομέα της εκπαίδευσης στην Περιφέρεια εδρεύουν Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι) στην Πάτρα και το Αργίριο και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι) στην Πάτρα, το Μεσολόγγι και την Αμαλιάδα αντίστοιχα.

Με δεδομένη την σπουδαιότητα του ερευνητικού τομέα για την ανάπτυξη μιας περιοχής στην Περιφέρεια καταγράφεται η λειτουργία και δραστηριότητα επιστημονικών ιδρυμάτων και ερευνητικών οργανισμών, τα σημαντικότερα εκ των οποίων είναι (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας):

- ⇒ το Ερευνητικό Ινστιτούτο Χημικής Μηχανικής Υψηλών Θερμοκρασιών (ΕΙΧΗΜΥΘ), με έδρα την Πάτρα
- ⇒ το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών (ΙΤΥ) με έδρα την Πάτρα
- ⇒ το Ινστιτούτο Βιομηχανικών Συστημάτων (ΙΝΒΙΣ) με έδρα την Πάτρα
- ⇒ το Ιχθυοκαλλιεργητικό Κέντρο Αχελώου Α.Ε (ΙΧΘΥΚΑ Α.Ε) με έδρα το Μεσολόγγι
- ⇒ το Ινστιτούτο Προστασίας Φυτών Πάτρας- ΕΘΙΑΓΕ
- ⇒ το Ινστιτούτο Αμπέλου και Οπωροκηπευτικών Πύργου με έδρα τη Γαστούνη Ηλείας
- ⇒ το Επιστημονικό Πάρκο Πατρών Α.Ε
- ⇒ το Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας με έδρα την Πάτρα
- ⇒ το Κέντρο Επιχείρησης & Καινοτομίας με έδρα την Πάτρα

Οι παραπάνω φορείς σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα επιδιώκουν μέσω επιστημονικών προγραμμάτων να αξιολογήσουν χαρακτηριστικά της περιφέρειας που σχετίζονται με την οικονομική της κυρίως φυσιογνωμία.

Τέλος, η Περιφέρεια παρουσιάζει ανεπάρκεια στο σιδηροδρομικό και το αεροπορικό της δίκτυο ενώ μόλις τα τελευταία χρόνια η ζεύξη Ρίου- Αντίρριου έδωσε τέλος στο χρόνια πρόβλημα της απομόνωσης της βορειοδυτικής Ελλάδας ιδιαίτερα κατά τη χειμερινή περίοδο. Επίσης, οι μεγάλες πόλεις παρουσιάζουν περιβαλλοντική και συγκοινωνιακή επιβάρυνση εντείνοντας έτσι τα προβλήματα για τους κατοίκους των αστικών κέντρων και το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον.

1.4 Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές

Η φθίνουσα διαχρονική εξέλιξη του ενεργού πληθυσμού στην Περιφέρεια σε συνδυασμό με τη δυσχέρεια που παρατηρείται κατά τη διαδικασία εκσυγχρονισμού των παραγωγικών δραστηριοτήτων, κυρίως του πρωτογενή και του

δευτερογενή τομέα, κάνουν επιτακτική την ανάγκη της εφαρμογής μέτρων για τη συγκράτηση του πληθυσμού ενώ η άναρχη οικιστική ανάπτυξη προκάλεσε περιβαλλοντική υποβάθμιση και ανισότητες στη χωρική ανάπτυξη ιδιαίτερα στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας.

Ως κυριότερες αιτίες για την κατάσταση αυτή μπορεί να θεωρηθούν η κρίση που έπληξε τον τομέα της μεταποίησης κατά τη δεκαετία του 1990 (ειδικότερα στην πόλη της Πάτρας) η οποία οδήγησε στην αύξηση του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων πλήττοντας ιδιαίτερα τις γυναίκες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την κρίση στον αγροτικό τομέα εξαιτίας των χαμηλών τιμών πώλησης των προϊόντων και της καλλιέργειας χαμηλής ακαθάριστης αξίας προϊόντων στην περιοχή (π.χ. καπνός), προκάλεσαν αναταράξεις και οδήγησαν στην αλλαγή του οικονομικού και κοινωνικού προφίλ της περιοχής.

Η Περιφέρεια και ειδικότερα η περιοχή της Πάτρας έχουν βιομηχανική παράδοση και υποδομές ικανές να στηρίζουν κάθε προσπάθεια ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα, ενώ η ύπαρξη επιστημονικών ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξασφαλίζει την ύπαρξη του απαραίτητου επιστημονικού και ερευνητικού προσωπικού που θα λειτουργήσει υποστηρικτικά σε κάθε νέα αναπτυξιακή προσπάθεια. Οι υπάρχοντες πολιτιστικοί πόλοι της Περιφέρειας που είναι διεθνούς αναγνωρισιμότητας (Αρχαία Ολυμπία) σε συνδυασμό με πολιτιστικές δραστηριότητες διεθνούς ακτινοβολίας (Πάτρα-Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2006) μπορούν να θεωρηθούν συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και να αξιοποιηθούν στις αναπτυξιακές διαδικασίες. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των μεγάλων έργων που εκτελούνται στην Περιφέρεια από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους μπορούν να συμβάλουν θετικά στις μελλοντικές αναπτυξιακές προοπτικές της.

Επίσης καταγράφονται δυναμικές προοπτικές για την υλοποίηση αστικών πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης καθώς και δικτύων συνεργασίας και συμπληρωματικών δράσεων με αιχμή την ευρύτερη αστική περιοχή της Πάτρας και τα σημαντικά αστικά κέντρα της Περιφέρειας. Βασικός στόχος είναι επίσης μέσω των αναπτυξιακών παρεμβάσεων να δημιουργηθεί εταιρική σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου που θα συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και

του αγροτικού χώρου μέσω σχέσεων συνέργειας για τη σταδιακή άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων (κυρίως στο Ν. Αιτωλοακαρνανίας που είναι ο ορεινός χώρος της περιφέρειας).

Το αναπτυξιακό πλαίσιο της περιφέρειας όπως διαμορφώθηκε για τα επόμενα 15 χρόνια βάσει του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. Φύλου 1470/9 Οκτωβρίου 2003, Τεύχος Δεύτερο) περιλαμβάνει την ενίσχυση των πλεονασματικών κλάδων σε εθνικό επίπεδο και συγκεκριμένα για τον πρωτογενή τομέα (Αιτωλοακαρνανία, Ηλεία), για τις κατασκευές (Αιτωλοακαρνανία, Αχαΐα), για το εμπόριο (Αιτωλοακαρνανία, Αχαΐα), για την εκπαίδευση και την υγεία (Αιτωλοακαρνανία, Αχαΐα). Επίσης προωθείται η χωροταξική οργάνωση μέσω παρεμβάσεων στη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου.

2. Νομός Αιτωλοακαρνανίας

2.1. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση (5.461 τετραγωνικά χιλιόμετρα) νομός της χώρας με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι. Είναι κατά βάση ορεινός, αφού οι ορεινές εκτάσεις καλύπτουν 2.730 χλμ (Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας, 1999-2000), οι ημιορεινές 1.650 χλμ. και οι πεδινές 1.085 χλμ. Διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ενώ γεωγραφικά στη Στερεά Ελλάδα.

Το βόρειο τμήμα του νομού καλύπτεται από τους ορεινούς όγκους των Ακαρνανικών Ορέων, ενώ στο βορειοανατολικά υπάρχει το Παναιτωλικό όρος που αποτελεί συνέχεια της οροσειράς του Βάλτου και αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή του ανατολικού τμήματος με το νομό Ευρυτανίας. Ανατολικά του Μεσολογγίου προβάλλει ο πέτρινος όγκος της Βαράσοβας ενώ στα νότια τα όρη της Ναυπακτίας προσδίδουν άγρια ομορφιά στο τοπίο.

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας είναι πλούσιος σε υδάτινους πόρους. Στα νοτιοδυτικά τμήματά του υπάρχουν οι λιμνοθάλασσες του Αιτωλικού και του

Μεσολογγίου. Διασχίζεται από τους ποταμούς Αχελώο, Εύηνο και Μόρνο. Ο Αχελώος (ή Ασπροπόταμος) είναι ο δεύτερος ως προς το μήκος ποταμός της Ελλάδας ο οποίος πηγάζει από το κέντρο της Πίνδου και χύνεται στο Ιόνιο Πέλαγος. Έχει επίσης 5 φυσικές λίμνες (με την λίμνη Τριχωνίδα που είναι η μεγαλύτερη στην Ελλάδα) και τρεις τεχνητές για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι οποίες είναι οι: Καστρακίου, Στράτου και Κρεμαστών (ο νομός κατέχει την πρώτη θέση στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα, Νομαρχ. Αυτοδ. Αιτ/νίας). Είναι ο 6^{ος} μεγαλύτερος σε πληθυσμό νομός της Ελλάδας (224.429 κάτοικοι, ΕΣΥΕ 2001) με πληθυσμιακή πυκνότητα 41,2 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Χωρίζεται διοικητικά σε 5 επαρχίες (Μεσολογγίου, Τριχωνίδας, Ναυπακτίας, Βόνιτσας και Ξηρομέρου) και αποτελείται από 29 δήμους.

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ (2001) το 49,6% του πληθυσμού (111.382 κάτοικοι) είναι αγροτικός και το 50,4% του πληθυσμού (113.047 κάτοικοι) αστικός. Μεταξύ των απογραφών 1991 και 2001 ο πληθυσμός του νομού μειώθηκε κατά 1,6% ενώ σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία η τάση αυτή συνεχίζεται αφού ο αριθμός γεννήσεων/ 1000 κατοίκους είναι αρνητικός (www.economics.gr).

Πίνακας 5: Συγκριτικά αποτελέσματα πραγματικού πληθυσμού απογραφών 1991-2001

	Άρρενες	Θήλυς	Σύνολο
1991	113.817	114.363	228.180
2001	112.706	110.579	223.771

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων, ΕΣΥΕ

Το δημογραφικό αυτό χαρακτηριστικό αποδεικνύει ότι μεταξύ άλλων οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις στο νομό πρέπει να στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης για τη μείωση της διαρροής ενεργού κυρίως εργατικού δυναμικού προς τα γειτονικά αστικά κέντρα και στη λήψη μέτρων για την οικονομική στήριξη των οικογενειών.

Ο νομός αποτελείται από 29 δήμους, μετά την εφαρμογή του νόμου περί συνενώσεων (Ν. 2537/99). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από τους 29 δήμους του νομού οι 10 (34%) έχουν πληθυσμό μικρότερο από 5.000 κατοίκους (ο μικρότερος πληθυσμιακά δήμος είναι ο δήμος Παναιτωλικού που εξετάζεται στη μελέτη) ενώ πληθυσμό μεγαλύτερο από 10.000 κατοίκους έχουν 5 δήμοι (με μεγαλύτερο το δήμο Αγρινίου που εξετάζεται στη μελέτη). Χαρακτηριστικό είναι, επίσης το γεγονός ότι σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού μένει στον αστικό χώρο (δηλ. σε διοικητικά προσδιορισμένες περιοχές με περισσότερους από 2.000 κατοίκους), στο νομό Αιτωλοακαρνανίας καταγράφεται ότι περίπου ο μισός πληθυσμός κατοικεί μόνιμα στον αγροτικό χώρο (δηλ. σε περιοχές με λιγότερους από 2.000 κατοίκους).

2.2 Οικονομικά χαρακτηριστικά

Το οικονομικό προφίλ αποτυπώνεται μέσα από τη διαχρονική εξέλιξη του ΑΕΠ κατά κεφαλή και δείχνει τη δυναμική που αναπτύσσει ο νομός κατά τα τελευταία χρόνια ενώ εκφράζει έμμεσα το βιοτικό προφίλ των κατοίκων.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ μεταξύ 1996 και 2003 το κατά κεφαλή ΑΕΠ στο νομό διαμορφώθηκε από 5.951 ευρώ στα 9.834 ευρώ αλλά παραμένει σημαντικά μικρότερο τόσο από το περιφερειακό (10.065 ευρώ, ΕΣΥΕ) όσο και από τον εθνικό μέσο όρο (14.100 ευρώ, ΕΣΥΕ). Το γεγονός αυτό, όπως και η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της εφαρμογής των διατάξεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), θέτουν ως επιτακτική την ανάγκη λήψης πρωτοβουλιών για την αναδιάρθρωση της απασχόλησης που μπορεί να αυξηθεί μέσω της αξιοποίησης των φυσικών, τουριστικών και πολιτισμικών πόρων του νομού.

Η κυριαρχία του πρωτογενή τομέα και ειδικότερα της γεωργίας επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι ο νομός Αιτωλοακαρνανίας είναι μια από τις σημαντικότερες καπνοπαραγωγικές περιοχές της χώρας αφού κυρίως στην περιοχή της Τριχωνίδας και στην άνυδρη επαρχία Ξηρομέρου καλλιεργούνται ανατολικού και δυτικού τύπου ποικιλίες καπνού, οι οποίες έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αποτελούσαν το μοναδικό οικονομικό πόρο για τις αγροτικές οικογένειες. Στο νομό

παράγονται ακόμα σημαντικές ποσότητες από ρύζι, όσπρια και δημητριακά στην εύφορη περιοχή των εκβολών του Αχελώου ποταμού, ενώ οι ελιές και το γάλα αποτελούν τα δυναμικότερα προϊόντα στην παρούσα φάση εξαιτίας της αυξημένης ζήτησης που παρουσιάζεται στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Υπάρχουν ακόμα ιχθυοκαλλιέργειες και αλυκές για την παραγωγή αλατιού στην περιοχή του Μεσολογγίου.

Ειδικότερα για το 2004 ο νομός ήταν η 1η παραγωγός περιοχή καπνού με 20% της συνολικής παραγωγής της χώρας, η 5η στην παραγωγή τυριού με 4%, η 4η κρέατος με 4,5%, η 5η γάλακτος με 3,8% και η 9η εσπεριδοειδών με 3% (www.economics.gr). Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) στον νομό καταγράφεται ο μεγαλύτερος, σε επίπεδο χώρας, αριθμός παραγωγών που ασχολούνται με τη βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία. Η αξιοποίηση του χαρακτηριστικού αυτού μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική βιώσιμη λύση για τον αγροτικό τομέα και την αύξηση του εισοδήματος.

Στο δευτερογενή τομέα της οικονομίας ο κλάδος της μεταποίησης στο νομό επλήγει σημαντικά τα τελευταία έτη εξαιτίας της κρίσης από την αύξηση του κόστους εργασίας και τη φιλελευθεροποίηση της αγοράς. Οι περισσότερες βιομηχανικές – βιοτεχνικές μονάδες βρίσκονται κοντά στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του νομού και δραστηριοποιούνται στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας. Ενδεικτικό της κρίσης που γνωρίζει ο τομέας τα τελευταία χρόνια είναι το γεγονός ότι η μείωση των ποσοστώσεων καπνού και η αλλαγή των ποικιλιών στην περιοχή προκάλεσε τη μεταφορά των δραστηριοτήτων μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων που είχαν έδρα το νομό σε γειτονικές βαλκανικές χώρες (π.χ. Καπνοβιομηχανία Παπαστράτος). Οι μικρής δυναμικότητας βιοτεχνικές μονάδες όπως εκείνες για παράδειγμα που δραστηριοποιούνταν στον τομέα της ένδυσης, αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε μείωση του κόστους λειτουργίας τους εξαιτίας του έντονου ανταγωνισμού από τρίτες χώρες, ενώ άλλες αναγκάστηκαν να κλείσουν οριστικά. Παρά όμως τις αντίξοες διεθνείς οικονομικές συγκυρίες στο νομό συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται οικονομικά υγιείς επιχειρήσεις του δευτερογενή τομέα οι οποίες απασχολούν σημαντικό ποσοστό του τοπικού πληθυσμού.

Σε αντίθεση με τους άλλους τομείς της οικονομίας, ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη και απεικονίζει τη βελτίωση που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες προς τους πολίτες στο νομό. Η βελτίωση των οδικών υποδομών ωφέλησε την επικοινωνία των κατοίκων με τα αστικά κέντρα και η δημιουργία υπηρεσιών υγείας, πρόνοιας, εκπαίδευσης κλπ, όπως και η ανάπτυξη του τουρισμού συνέτειναν στην αύξηση της απασχόλησης στον τομέα αυτόν.

2.3 Υποδομές

Αναφορικά με τις υφιστάμενες υποδομές στο νομό, όσον αφορά τον τομέα της υγείας λειτουργούν δυο νοσοκομεία στο Μεσολόγγι και το Αγρίνιο καθώς και 9 περιφερειακά Κέντρα Υγείας τα οποία εξυπηρετούν τους κατοίκους των υπόλοιπων αστικών κέντρων και τις αγροτικές περιοχές.

Στον εκπαιδευτικό τομέα η ύπαρξη των πανεπιστημιακών σχολών στο Αγρίνιο και το Μεσολόγγι αναβαθμίζει τις παρεχόμενες υπηρεσίες και προωθεί την αναπτυξιακή έρευνα ενώ υπάρχει επάρκεια υποδομών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Βιβλιοθήκες υπάρχουν στο Αγρίνιο, στο Μεσολόγγι, στη Ναύπακτο, στο Θέρμο και την Αμφιλοχία, ενώ πολυάριθμοι σύλλογοι σε τοπικό επίπεδο φροντίζουν για τη διατήρηση της παράδοσης. Τέλος, ο νομός διασχίζεται από τον άξονα της Δυτικής Ελλάδας (Πάτρα, Αντίρριο, Αγρίνιο, Αμφιλοχία, Άρτα, Ιωάννινα).

2.4 Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές

Η οδική πρόσβαση στη βορειοδυτική Ελλάδα και στο νομό Αιτωλοακαρνανίας ειδικότερα, έως το 2004, ήταν ιδιαίτερα δύσκολη κατά τους χειμερινούς μήνες εξαιτίας της έλλειψης απευθείας οδικής σύνδεσης με την Αχαΐα και την υπόλοιπη Ελλάδα. Η μεταφορά τόσο των ανθρώπων όσο και των προϊόντων γινόταν μέσω της πορθμειακής γραμμής Ρίου- Αντίρριου, γεγονός που επιβάρυνε σημαντικά το κόστος μετακίνησης και μεταφοράς των προϊόντων από και προς το νομό. Τον Αύγουστο του 2005 εγκαινιάστηκε η γέφυρα Ρίου – Αντίρριου που ήταν

έμπνευση του Χαρίλαου Τρικούπη και πόθος γενεών κατοίκων της περιοχής επιδρώντας θετικά στο οικονομικό και κοινωνικό προφίλ του τόπου.

Οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων τα τελευταία χρόνια επέβαλαν το σχεδιασμό σημαντικών οδικών έργων προκειμένου να δημιουργηθούν οδικοί άξονες υψηλών προδιαγραφών που να εντάσσονται στα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών και να αναβαθμίζουν τη θέση της στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Στα πλαίσια αυτά σχεδιάστηκε ο Δυτικός Άξονας Βορρά – Νότου, (Καλαμάτα- Πύργος – Πάτρα- Ρίο- Αντίρριο- Αμφιλοχία- Άρτα- Ιωάννινα- Κακκαβιά, Υ.ΠΕ. ΧΩ.Δ.Ε.), τα πρώτα βήματα υλοποίησής του οποίου αποτελούν η Ζεύξη Ρίου - Αντιρρίου και τμήματα της παράκαμψης του Αγρινίου.

Σύμφωνα με το αναπτυξιακό σχέδιο για την αειφόρο ανάπτυξη της περιφέρειας ως πόλοι- κέντρα ανάπτυξης στο νομό θεωρούνται η ευρύτερη περιοχή Αγρινίου – Μεσολογγίου – Αστακού λόγω της αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που παρουσιάζουν στο διακομεταστικό εμπόριο, στον ειδικό τουρισμό και στις δυνατότητες εξειδίκευσης στη βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία. Προωθείται επίσης η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού στο πλαίσιο ολοκληρωμένης διαχείρισης των φυσικών πόρων και η ενδυνάμωση της βιώσιμης ανάπτυξης του οικιστικού δικτύου (Αγρίνιο, Μεσολόγγι- Αιτωλικό, Ναύπακτος, Αμφιλοχία, Βόνιτσα, Αστακός- Πλατυγιάλι, Θέρμο) μέσω της προώθησης ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων και αναπλάσεων (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. Φύλου 1470/ 9 Οκτωβρίου 2003, Τεύχος Δεύτερο).

Επίσης διαπιστώνεται ότι εμφανίζονται θετικές προοπτικές ανάπτυξης μέσω της προβολής των φυσικών και πολιτισμικών του στοιχείων ενώ η εφαρμογή καινοτομικών προγραμμάτων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα σε συντονισμένη δράση με τους τοπικούς φορείς μπορεί να τον αναδείξει σε πρωταγωνιστή της ανάπτυξης για την επόμενη δεκαετία.

3. Αγρίνιο

3.1. Η φυσιογνωμία της πόλης

Ο δήμος Αγρινίου, που περιελάμβανε μόνο το οικιστικό συγκρότημα της πόλης, ιδρύθηκε το 1835. Κατά το διάστημα αυτό αναπτύσσεται μια νέα πόλη και μια νέα τοπική κοινωνία και κουλτούρα αφού ενσωματώνονται ως κάτοικοι οι πρόσφυγες Σουλιώτες, οι χωρικοί από την ενδοχώρα, οι παλιοί επαναπατρισθέντες κάτοικοι, οι πρώην πλούσιες αρματολικές οικογένειες καθώς και πρόσφυγες από τις ορεινές περιοχές της Ευρυτανίας. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται και αρχίζει η καλλιέργεια καπνού με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν τα επαγγέλματα του παραγγελιοδόχου και του καπνέμπορου.

Από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα το Αγρίνιο εξελίσσεται σε σημαντικό κέντρο καπνοπαραγωγικής εκμετάλλευσης (είναι πανελλήνια γνωστή η ποικιλία καπνού Τσεμπέλια Αγρινίου) καθώς και εμπορίας και εξαγωγής της αγροτικής του παραγωγής (εξάγει δέρματα, μαλλιά, σταφίδες ενώ εισάγει υφάσματα, χρωστικές ουσίες, πετρέλαιο και φάρμακα). Η ανάπτυξη έργων υποδομής, η δημιουργία των πρώτων βιοτεχνιών και η εισροή του προσφυγικού εργατικού δυναμικού (κυρίως Μικρασιάτες που κατοίκησαν στο προάστιο του Αγίου Κωνσταντίνου) μεταβάλλουν το πρόσωπο της πόλης και διαφοροποιούν την εικόνα της τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο έως και τον πόλεμο.

Μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς η πόλη συνεχίζει να αναπτύσσεται εξαιτίας της άνθησης του εμπορίου καπνού και της αγροτικής παραγωγής (λάδι, ρύζι, σιτηρά) και εξελίσσεται στο σημαντικότερο οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η αποβιομηχάνιση (μεταφέρονται οι μεταποιητικές δραστηριότητες του καπνού στη Βουλγαρία και σε ανατολικά κράτη) και η μείωση των επιδοτήσεων στα αγροτικά προϊόντα πλήττει καίρια τους κατοίκους και ωθεί πολλούς από αυτούς να μεταναστεύσουν στα μεγάλα αστικά κέντρα για να βρουν εργασία.

Η οικοδομική εξέλιξη από το παλιό Βραχώρι έως το σημερινό Αγρίνιο και η αρχιτεκτονική της νεότερης πόλης έχουν επηρεαστεί ιδιαίτερα από την περίοδο του μεσοπολέμου εξαιτίας των μεγάλων κοινωνικοοικονομικών αλλαγών που έγιναν τότε. Το 1843 συντάσσεται η χαρτογράφηση της πόλης του Αγρινίου από το γραφείο Δημόσιας Οικονομίας του Κράτους όπως επίσης και ένα είδος Κτηματολογίου. Με κέντρο την Πλατεία Στράτου αναπτύσσεται η αγορά (παζάρι) όπου ακμάζει το εμπόριο, γύρω από την εκκλησία του Αγίου Χριστόφορου η αστική συνοικία, ενώ δυτικά αναπτύσσονται οι φτωχότερες συνοικίες όπου κατοικούν κυρίως αγροτικές οικογένειες. Στην ανατολική πλευρά της πόλης αναπτύσσονται οι κυρίως αστικές κατοικίες που είναι διώροφες ή τριώροφες και κατοικούνται από τους παλαιότερους κατοίκους, τους επονομαζόμενους Βραχωρίτες.

Τα σπουδαιότερα από αρχιτεκτονική άποψη κτίρια του Αγρινίου κτίστηκαν τη δεκαετία 1925-1935, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως «η χρυσή δεκαετία» του καπνού. Τότε κατασκευάστηκαν οι καπναποθήκες Παπαπέτρου, Παναγόπουλου και Παπαστράτου, κτίρια που χαρακτηρίζουν τη φυσιογνωμία εκείνης της εποχής και που μερικά διασώζονται ακόμα έως σήμερα. Την περίοδο του μεσοπολέμου έως την δεκαετία του 1950 αλλά και το 1960, κτίζονται τα τελευταία πετρόκτιστα σπίτια στην πόλη με εμφανή την τοιχοποιία. Τις τελευταίες δεκαετίες οι πολυώροφες πολυκατοικίες έχουν αντικαταστήσει τα αρχιτεκτονικά διώροφα οικοδομήματα δίνοντας στην πόλη την εικόνα μιας πλήρους αστικοποίησης. Χαρακτηριστικό της νεότερης πόλης είναι η έλλειψη ρυμοτομίας αφού η εξάπλωσή της έγινε χωρίς την εφαρμογή οικιστικού σχεδίου με αποτέλεσμα να υποφέρει από έντονο κυκλοφοριακό πρόβλημα.

Το 1964 καθιερώθηκε ως έμβλημα της πόλης η πάλη του Ηρακλή με τον Αχελώο. Ο μύθος αναφέρει ότι όταν ο Ηρακλής θέλησε να παντρευτεί τη Δηϊάνειρα πάλεψε με τον Αχελώο, που είχε μορφή ταύρου, και κέρδισε.

3.2. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Το Αγρίνιο είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας Τριχωνίδας του Νομού Αιτωλοακαρνανίας και η έδρα του δήμου Αγρινίου. Σύμφωνα με τη μυθολογία

χτίστηκε από το βασιλιά Άγριο. Το όνομα της πόλης προέρχεται είτε από τον ήρωα οικιστή Άγριο που ήταν βασιλιάς των Καλυδωνίων και των Πλευρωνίων, είτε από τον Άγριο Απόλλωνα, προστάτη θεό των Αιτωλών, είτε από τα Αγριώνια που ήταν αρχαϊκές τελετές προς τιμή του Αγριώνιου Διονύσου.

Η πόλη βρίσκεται στο κέντρο της Αιτωλικής πεδιάδας στους πρόποδες του Παναιτωλικού όρους. Η βλάστηση εντός της πόλης περιορίζεται στην περιοχή του Δημοτικού Πάρκου όπου εκεί κυριαρχούν τα κυπαρίσσια και καλλωπιστικοί θάμνοι. Ο λόφος του Αγίου Χριστόφορου (πολιούχου αγίου της πόλης) δεσπόζει στην ανατολική πλευρά της και είναι φυτεμένος με πεύκα και πουρνάρια. Η πεδιάδα της πόλης παράγει κυρίως καπνά, σιτηρά, ρύζι, εσπεριδοειδή και ελιές.

Ο πληθυσμός της πόλης μετά το 1981 παρουσιάζει την παρακάτω διακύμανση:

Πίνακας 4: Μεταβολή πληθυσμού 1981-2001

<i>Έτος</i>	<i>Πληθυσμός</i>	<i>Μεταβολή</i>
1981	35773	-
1991	39638	9,7%
2001	44030	9,9%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων, ΕΣΥΕ

3.3 Οικονομικά χαρακτηριστικά

Η οικονομική ευρωστία της πόλης οφείλεται στο ότι εξυπηρετεί εμπορικά και διοικητικά την "ένδοχώρα του κάμπου", δηλαδή τους δήμους που βρίσκονται στην περιοχή του ποταμού Αχελώου και της λίμνης Τριχωνίδας. Συγκεκριμένα από τους 18.388 ενεργούς οικονομικώς κατοίκους το 6,72% απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, το 18,4% στο δευτερογενή και το 74,8% στον τριτογενή, αναδεικνύοντας την κυριαρχία της πόλης ως διοικητικό κέντρο και κέντρο λήψης αποφάσεων και σημαντικών οικονομικών συμφωνιών. Το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 12,7% (ΕΣΥΕ,2001) με αυξητικές τάσεις τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κρίσης του κλάδου της μεταποίησης που έπληξε την ευρύτερη περιοχή.

3.4 Υποδομές

Το Αγρίνιο είναι η έδρα του δήμου Αγρινίου, του μεγαλύτερου πληθυσμιακά δήμου στο νομό Αιτωλοακαρνανίας. Η πόλη με τη σημερινή της μορφή αποτελεί ένα μεγάλο διοικητικό οργανισμό που προσπαθεί μέσω των απαιτούμενων ενεργειών να λειτουργήσει βιώσιμα.

Όπως κάθε σύγχρονη πόλη, η πόλη του Αγρινίου διαθέτει τις ανάλογες υπηρεσίες για τη ρύθμιση όλων των θεμάτων που παρουσιάζονται κατά την διαδικασία λειτουργίας της. Εκτός από τις διοικητικές υπηρεσίες λειτουργεί ως Αυτόνομη Υπηρεσία το Κέντρο Πληροφόρησης Νέων και στα πλαίσια του προγράμματος <<ΠΟΛΙΤΕΙΑ>> το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (Τριγωνίδα Α.Ε.). Επίσης στην πόλη λειτουργούν, στα πλαίσια του δήμου, Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και Δημοτικές Επιχειρήσεις με κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές λειτουργίες για την παροχή υπηρεσιών στους πολίτες του. Τα σημαντικότερα ΝΠΔΔ που προάγουν τις κοινωνικές συνθήκες των κατοίκων της πόλης είναι :

- α) το Δημοτικό Αθλητικό Κέντρο Δήμου Αγρινίου,
- β) οι Δημοτικοί Παιδικοί και Βρεφονηπιακοί Σταθμοί,
- γ) τα ΚΑΠΗ,
- δ) η Φιλαρμονική Αγρινίου,
- ε) το Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αγρινίου,
- ζ) η Παπαστράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη
- η) το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Αγρινίου, που υπήρξε το πρώτο Δημοτικό Θέατρο που ιδρύθηκε στην Ελλάδα (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ Αγρινίου).

Σήμερα στο Αγρίνιο υπάρχουν(www.agrinionet.gr) 25 δημοτικά σχολεία, 7 γυμνάσια και 8 λύκεια , Πανεπιστημιακή Σχολή με 2 τμήματα (Τμήμα Οργάνωσης και Διαχείρισης Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικών Πόρων) υπό την εποπτεία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ενώ λειτουργεί το Γενικό Νοσοκομείο της πόλης που εξυπηρετεί τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής.

Τα σημαντικότερα αξιοθέατα που μπορεί να δει ο επισκέπτης στην πόλη και στην ευρύτερη περιοχή είναι:

- Το Παπαστράτειο Δημοτικό Πάρκο,
- Το Αρχαιολογικό και το Λαογραφικό Μουσείο της πόλης,
- Την Παπαστράτειο δημοτική βιβλιοθήκη και την αίθουσα τέχνης Καπράλου,
- Οι διατηρητέες καπναποθήκες Παπαστράτου,
- Οι λίμνες Τριχωνίδα και Λυσιμαχία,
- Τα υδροηλεκτρικά φράγματα Κρεμαστών, Στράτου και Καστρακίου
- Ο ναός της Αγίας Τριάδας του Μαύρικα (8^{ος}-9^{ος} περίπου)

3.5 Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές

Στη γενικότερη απαίτηση για τη βελτίωση του οδικού δικτύου και των μεταφορών στην πόλη υλοποιούνται, υπό την αιγίδα του Δήμου, μια σειρά από έργα για την οδική σύνδεση της πόλης με την ευρύτερη περιοχή αλλά και την αντιμετώπιση του κυκλοφοριακού προβλήματος που είναι ιδιαίτερα έντονο και επηρεάζει την ποιότητα ζωής των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών (κατασκευή υπέργειων χώρων στάθμευσης).

Στα πλαίσια της αναβάθμισης των αστικών υποδομών της πόλης γίνονται έργα ανάπλασης οδών και πλατειών, έργα αθλητικής υποδομής, επεκτείνεται το σχέδιο της πόλης σε αναπτυσσόμενους αστικούς πόλους, αξιοποιείται το Δημοτικό Πάρκο ως πηγή πράσινου και ψυχαγωγίας των κατοίκων και ανακαινίζεται το δημοτικό κινηματοθέατρο για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στους πολίτες.

Σύμφωνα με το χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας η πόλη του Αγρινίου προωθείται ως κέντρο διαπεριφερειακής και διανομαρχιακής ανάπτυξης με την Τρίπολη και το Μεσολόγγι, όπως επίσης ως παραγωγικό κέντρο της αγροτικής περιοχής και ως κέντρο μεταποίησης και εμπορίου.

Για να προκύψει αυτό απαιτείται ενίσχυση της ανώτατης εκπαίδευσης, της διοίκησης και των υπηρεσιών, του εμπορίου και της μεταποίησης. Προωθείται επίσης η καθιέρωση της πόλης ως κέντρο εναλλακτικών μορφών τουρισμού και παραδοσιακών βιομηχανικών προϊόντων. Μέσω της υλοποίησης των παραπάνω στόχων θα προκύψουν μακροπρόθεσμα οφέλη τόσο για τους κατοίκους του αστικού κέντρου όσο και του δήμου γενικότερα που θα συμβάλλουν στην βιώσιμη ανάπτυξή του.

4. Δήμος Παναιτωλικού

4.1. Η φυσιογνωμία του δήμου

Υπάρχουν λίγες μαρτυρίες σχετικά με την ιστορία της περιοχής και των δημοτικών διαμερισμάτων. Το Δ.Δ. Σκουτεράς χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών οικισμών, εξωκλησιών και παραδοσιακών νερόμυλων τα οποία χρονολογούνται μετά το 1990 ενώ διασχίζεται από τον ποταμό Ερημίτσα που εκβάλλει στη λίμνη Τριχωνίδα. Τα Δ.Δ. Καστανούλας και Αγ. Βαρβάρας κατά τους χειμερινούς μήνες κατοικούνται από ελάχιστους ηλικιωμένους ενώ η ίδρυση του οικισμού της Αγ. Βαρβάρας τοποθετείται κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Τα Δ.Δ. Σιτομένων, Αγ. Παρασκευής και Κερασιάς βρίσκονται σε ειδυλλιακές τοποθεσίες και διαρρέοντα από δροσερά ποτάμια, ενώ υπάρχουν άφθονες πηγές. Το χωριό Σιτόμενα ανήκε στην Αιτωλική Συμπολιτεία, ενώ σύμφωνα με την παράδοση ήταν μετόχι της Ιεράς Μονής Προυσσού.

4.2. Γεωφυσικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο δήμος έχει έδρα το δημοτικό διαμέρισμα Σκουτερά και είναι ο μικρότερος πληθυσμιακά δήμος στο νομό Αιτωλοακαρνανίας. Προήλθε από την συνένωση 6 πρώην κοινοτήτων της περιοχής (Καστανούλα, Κερασιά, Σιτόμενα, Σκουτερά, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Βαρβάρα). Έχει έκταση 106.000 στρέμματα και πληθυσμό μόλις 1858 κατοίκους ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των διαμερισμάτων του χαρακτηρίζονται από την ΕΣΥΕ ως ορεινά.

Πήρε το όνομά του από το Παναιτωλικό όρος, το οποίο είναι το τελευταίο βουνό της Ρούμελης πριν τον κάμπο του Αγρινίου, αρκετά δασωμένο με αραιά

δάση ελάτων που φθάνουν μέχρι τα 1.400 μ. Οι απόκρημνες πλαγιές του χαρακτηρίζονται από πλούσια χλωρίδα (π.χ. έλατα, κέδρα, πουρνάρια) και πανίδα (π.χ. χρυσαετός, φιδαιτός, δρυοκολάπτες) (www.aitoloakarnania.gr). Η έδρα του δήμου απέχει μόλις 12 χιλιόμετρα από το αστικό κέντρο του Αγρινίου ενώ χαρακτηρίζεται ως αγροτικός δήμος που βρίσκεται σε περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Η μεταβολή του πληθυσμού και η κατανομή του ανά δημοτικό διαμέρισμα παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5: Πληθυσμιακή μεταβολή ανά Δ.Δ. στο Δήμο Παναιτωλικού

Δημοτικό Διαμέρισμα	Έκταση	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001
Σκουτερά	21.875	810	712
Αγ. Βαρβάρα	8.327	181	143
Αγ. Παρασκευή	16.105	301	249
Καστανούλα	9.803	165	122
Κερασέα	19.393	221	260
Σιτόμενα	30.473	384	372
ΣΥΝΟΛΟ	105.976	2.062	1.858

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων, ΕΣΥΕ

Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι τη δεκαετία 1991-2001 καταγράφηκε μείωση του πληθυσμού στο δήμο Παναιτωλικού στην πλειοψηφία των δημοτικών του διαμερισμάτων. Επίσης σύμφωνα με την ΕΣΥΕ (2001) το 53,6% του πληθυσμού είναι άνδρες και το 46,4% γυναίκες κυρίως ηλικίας 20 έως 40 ετών.

4.3 Οικονομικά χαρακτηριστικά

Οι κυριότερες δραστηριότητες των κατοίκων είναι η γεωργία (καλλιέργεια καπνού) και η ελεύθερης βόσκησης προβατοτροφία ενώ σύμφωνα με την ΕΣΥΕ (2001) το 51% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται στον πρωτογενή

τομέα, το 12,7% στο δευτερογενή και το 36,3% στον τριτογενή. Ο γεωργικός κλήρος είναι μικρός αλλά οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις μπορούν να αρδευτούν. Η κτηνοτροφία ασκείται κυρίως από κατοίκους μεγάλης ηλικίας ενώ το γάλα πωλείται στην τοπική αγορά χωρίς να έχει υποστεί οποιαδήποτε επεξεργασία. Στον δευτερογενή τομέα στον δήμο καταγράφεται η λειτουργία μιας μονάδας παραγωγής δομικών υλικών η οποία παρέχει απασχόληση σε αρκετούς κατοίκους κυρίως νεαρής ηλικίας.

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ(2001) το ποσοστό τόσο των απασχολούμενων ανδρών όσο και των γυναικών είναι υψηλό ενώ το ποσοστό των ανέργων είναι περίπου 12,5% και πλήττει τους άνδρες νεαρής ηλικίας.

4.4 Υποδομές

Ο δήμος Παναιτωλικού έχει συστήσει ως αυτοτελές ΝΠΔΔ τον Δημοτικό Οργανισμό Άθλησης και Πολιτισμού για την προώθηση των αθλητικών δραστηριοτήτων σε όλο τον δήμο. Λόγω της μορφολογίας του εδάφους και του ορεινού όγκου γίνονται από την τεχνική υπηρεσία του δήμου έργα συντήρησης και βελτίωσης του οδικού δικτύου.

Στο δήμο λειτουργούν 3 σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και παιδικός σταθμός ενώ η παροχή ιατρικής φροντίδας στους κατοίκους γίνεται από τον αγροτικό ιατρό που επισκέπτεται την έδρα του δήμου ανά δεκαπενθήμερο. Εκτός από την ύπαρξη των παραδοσιακών καφενείων υπάρχει παντελής έλλειψη άλλων υποδομών ψυχαγωγίας για τους κατοίκους του δήμου.

4.5 Αναπτυξιακοί στόχοι και προοπτικές

Στα πλαίσια του Μέτρου 6.2.1. για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και τη βελτίωση του οικιστικού ιστού στους οικισμούς της υπαίθρου που εντάσσεται στο Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ορεινού Όγκου (ΟΠΑΑΧ) Βάλτου- Παναιτωλικού του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων γίνεται, μέσω χρηματοδοτούμενων ενεργειών, η ανάδειξη του Δ.Δ. Αγίας Βαρβάρας ενώ έχει προταθεί στην Τ.Ε.Δ.Κ. η κατασκευή δασικού

χωριού στο Δ.Δ. Κερασιάς. Επίσης με βάση το χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης της περιφέρειας ο δήμος ορίζεται ως περιοχή ειδικών χωρικών παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ) ως ορεινή και μειονεκτική περιοχή. Στην έδρα του Δήμου επίσης λειτουργεί Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών για την διευκόλυνση των κατοίκων της περιοχής.

Παρά την υστέρηση που καταγράφεται ως προς τις υποδομές ο επισκέπτης της περιοχής έχει την ευκαιρία να απολαύσει τα μοναδικής ποιότητας τοπικά προϊόντα και τη φιλοξενία των κατοίκων ενώ έχει επίσης την ευκαιρία να κάνει πεζοπορία στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον.

5. Συμπεράσματα

Από την παράθεση των στοιχείων για τις δυο περιοχές προκύπτει ότι το Αγρίνιο έχει όλα τα χαρακτηριστικά ενός μεγάλου αστικού κέντρου με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών, το οποίο με το πέρασμα του χρόνου γιγαντώνεται τόσο πληθυσμιακά όσο και διοικητικά.

Αντίθετα ο δήμος Παναιτωλικού, μικρός πληθυσμιακά και εξαρτώμενος παραγωγικά και οικονομικά από τον πρωτογενή τομέα, παρουσιάζει σημαντική υστέρηση αναφορικά με τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των κατοίκων του και δέχεται συνεχή επίδραση από την πόλη η οποία απέχει μικρή χιλιομετρική απόσταση.

Μέσα στα πλαίσια αυτά καταγράφεται σημαντική διαφοροποίηση των αναπτυξιακών στόχων για τις δυο περιοχές και αναδεικνύεται το πρόβλημα επιβίωσης των μικρών αγροτικών δήμων που βασίζονται στον πρωτογενή τομέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. www.29dytika.gr
2. www.agrinionet.gr
3. www.aitoloakarnania.gr
4. www.economics.gr
5. Αιτωλοακαρνανία- Παναιτωλικό- Τριχωνίδα- Ορεινή Ναυπακτία.
(2003), Οικοτουριστικός Οδηγός
6. Απογραφή Γεωργίας – Κτηνοτροφίας 1999-2000, ΕΣΥΕ
7. Γερολυμάτος, Γ.(1994), Αγρίνιο, Δρόμοι που γράφουν ιστορία,
Εκδόσεις Δ.Μαυρομμάτη, Αθήνα
8. Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ.(2000), Η
φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, ΕΜΠ και ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα
9. ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 2001
10. Θωμόπουλος, Θ.(1954), Το Αγρίνιο από την αρχαιότητα μέχρι
σήμερα, Αθήνα
11. Μητούλα, Ρ.(2004), Πολιτικές και δράσεις της Ευρωπαϊκής
Ένωσης για αστική ανασυγκρότηση και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Οι
επιπτώσεις τους στην ελληνική πόλη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Αθήνα
12. Μουσικό Σχολείο Αγρινίου.(2004), Γη μου τα τραγούδια σου,
Περιβαλλοντική Ομάδα
13. Μπαχαμπάς, Α.(2003), Το Αγρίνιο κάποτε, Εκδόσεις Ergon,
Αθήνα
14. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Νομού Αιτωλοακαρνανίας
15. Οι Νομοί της Ελλάδας, Περιοδικό ΕΠΙΛΟΓΗ, (2001)
16. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. (2003), Η Μνήμη του επαρχιακού
αστικού τόπου και τοπίου : Το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του 60, , Εκδόσεις
Μεταίχμιο-Δήμος Αγρινίου, Αθήνα
17. Παπατρέχας, Γ.(1991), Ιστορία του Αγρινίου(και της γύρω
περιοχής από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή), Έκδοση Δήμου
Αγρινίου
18. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

- 19.** Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας .(2003), Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής δημοκρατίας, Αρ. Φύλου 1470/ 9 Οκτωβρίου 2003, Τεύχος Δεύτερο,
- 20.** ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε., Αναπτυξιακή Εταιρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΤΡΙΧΩΝΙΔΑΣ

1. Μεθοδολογία της έρευνας

Βασικός σκοπός της εργασίας είναι η συγκριτική οικονομική και κοινωνική ανάλυση, μέσω της χρήσης δεικτών, αστικού και αγροτικού χώρου στην επαρχία Τριχωνίδας του νομού Αιτωλοακαρνανίας.

Για το λόγο αυτό έγινε έρευνα πεδίου με τη χρήση ερωτηματολογίου, που περιέχει 64 ερωτήσεις κλειστού τύπου (βλ. Παράρτημα), το οποίο διανεμήθηκε σε 200 κατοίκους στο Αγρίνιο, έδρα του δήμου Αγρινίου, και 100 κατοίκους στο δήμο Παναιτωλικού, ηλικίας μεγαλύτερης των 18 ετών. Το Αγρίνιο σύμφωνα με την Απογραφή πληθυσμού (ΕΣΥΕ, 2001) θεωρείται ως αστική περιοχή ενώ ο δήμος Παναιτωλικού αγροτική περιοχή. Κατά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν ζητήθηκαν τα προσωπικά στοιχεία των ατόμων. Η επιλογή έγινε με τη μέθοδο του τυχαίου δείγματος προσπαθώντας να είναι αντιπροσωπευτικό όσον αφορά την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και την απασχόληση των ερωτώμενων.

Οι ερωτήσεις που απαρτίζουν το ερωτηματολόγιο της έρευνας χωρίστηκαν σε θεματικές ενότητες, έτσι ώστε, να ανταποκρίνονται στο ζητούμενο της μελέτης.

Οι θεματικές ενότητες είναι:

- **Δημογραφικά χαρακτηριστικά:** περιλαμβάνουν ερωτήσεις για το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση, την οικογενειακή κατάσταση και την σύνθεση της οικογένειας, έτσι ώστε, να σκιαγραφηθεί το προφίλ των ερωτώμενων
- **Κοινωνικοί δείκτες:** οι ερωτήσεις αφορούν επιλεγμένες κατηγορίες κοινωνικών δεικτών. Συγκεκριμένα:
 - την ισότητα, σε επίπεδο αμοιβών και διαδικασίας λήψης αποφάσεων,
 - την υγεία, σε επίπεδο ασφάλειας υγείας, ικανοποίησης από τις παρεχόμενες υπηρεσίες στην περιοχή και προτάσεις βελτίωσης,
 - την ενημέρωση-πληροφόρηση, σε επίπεδο τρόπου ενημέρωσης και βαθμού υιοθέτησης των νέων μορφών ενημέρωσης,

- τις συνθήκες ζωής, σε επίπεδο συνθηκών στέγασης και τρόπου μετακινήσεων,
 - τις κοινωνικές σχέσεις, σε επίπεδο συμμετοχής σε συλλογικούς κοινωνικούς φορείς και όργανα λήψης αποφάσεων.
- Οικονομικοί δείκτες: οι ερωτήσεις αφορούν επιλεγμένες κατηγορίες οικονομικών δεικτών. Συγκεκριμένα:
- τις οικονομικές συνθήκες, όπως αυτές εκφράζονται από το επίπεδο απασχόλησης, το εισόδημα, την αποταμίευση και τα δάνεια,
 - την καταναλωτική συμπεριφορά και τον τρόπο διασκέδασης, σε επίπεδο μηνιαίων δαπανών για κατηγορίες αγαθών και συχνότητα εξόδων για διασκέδαση,
 - τις μεταφορές, σε επίπεδο χρήσης ή όχι των μέσων μαζικής μεταφοράς και βαθμού ικανοποίησης από τις παρεχόμενες υπηρεσίες,
 - τις συνθήκες ζωής, που σχετίζονται με την καταγραφή των σημαντικότερων προβλημάτων στον τόπο διαμονής, την έκφραση επιθυμίας για μετοίκιση σε άλλη περιοχή και τον αγροτικό τομέα, αφού ο πρωτογενής τομέας, είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την εξεταζόμενη περιοχή.

Ο μέσος χρόνος συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων ήταν 25 λεπτά ενώ σε πολλές περιπτώσεις ακολούθησε περαιτέρω συζήτηση, κατά την οποία, πολλοί κάτοικοι ιδιαίτερα στο δήμο Παναιτωλικού εξέφρασαν αγωνία για το μέλλον της περιοχής τους.

Μετά την συμπλήρωση των 300 ερωτηματολογίων ακολούθησε η κωδικοποίηση των μεταβλητών και η εισαγωγή των δεδομένων στο στατιστικό πακέτο SPSS. Εκτός από την συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων μέσω της περιγραφικής στατιστικής για τις δυο περιοχές κρίθηκε απαραίτητο να διαπιστωθεί αν υπάρχουν συσχετίσεις μεταξύ επιλεγμένων μεταβλητών που αποδίδουν κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά.

Για το λόγο αυτό πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 ο οποίος επιτρέπει να καθοριστεί εάν δυο μεταβλητές X και Ψ είναι ή όχι ανεξάρτητες. Ο έλεγχος υποθέσεων με τη μέθοδο αυτή περιλαμβάνει τη μηδενική υπόθεση (H_0)

και την εναλλακτική υπόθεση (H_1) και ακολουθεί την παρακάτω διαδικασία για επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,01$, $\alpha=0,05$, $\alpha=0,1$.

H_0 : οι εξεταζόμενες μεταβλητές του δείγματος είναι ανεξάρτητες,

H_1 : οι εξεταζόμενες μεταβλητές του δείγματος δεν είναι ανεξάρτητες,

Με βάση τον έλεγχο χ^2 και την τιμή P- value, έχουμε:

- Εάν P- value $< \alpha$, απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση H_0 της ανεξαρτησίας των δυο μεταβλητών, οπότε αποδεχόμαστε την υπόθεση H_1 και οι μεταβλητές σχετίζονται σε επίπεδο σημαντικότητας α ,
- Εάν P- value $> \alpha$, δεν απορρίπτεται η H_0 υπόθεση της ανεξαρτησίας οπότε οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

Επίσης πρέπει :

- Η μικρότερη αναμενόμενη συχνότητα να είναι ≥ 1
- Το πολύ 20% των κελιών να έχουν αναμενόμενη συχνότητα ≤ 5

Αν δεν ικανοποιούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις τότε προχωρούμε σε συμπτώξεις γραμμών ή/ και στηλών στη βάση δεδομένων.

Τέλος για τη μελέτη της δομής, της οργάνωσης και της λειτουργίας μιας κοινωνίας χρησιμοποιούνται αλληλοεξαρτώμενες μεταβλητές. Για να αναδειχτεί η ύπαρξη ή όχι διαφοροποίησης σε κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών μελέτης, που να αποδίδεται από επιλεγόμενους δείκτες, χρησιμοποιήθηκε η παραγοντική ανάλυση (Factor Analysis). Βασικός στόχος της παραγοντικής ανάλυσης είναι να περιγράψει εάν είναι δυνατό τις συσχετίσεις που υπάρχουν μεταξύ πολλών μεταβλητών, με όσο το δυνατό μικρότερο αριθμό νέων μη παρατηρούμενων μεταβλητών, οι οποίοι καλούνται Παράγοντες (Factors). Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με την δημιουργία παραγοντικών αξόνων ($F_1, F_2, F_3, \dots, F_n$) που είναι σύνθετες μεταβλητές και αντικαθιστούν ένα σύνολο απλών ποσοτικών μεταβλητών ($x_1, x_2, \dots, x_m$) αποτελώντας γραμμικούς συνδυασμούς τους (Μακράκης, 2005).

Η μέθοδος της παραγοντικής ανάλυσης (Factor Analysis) αποτελείται από μια ποικιλία τεχνικών που εφαρμόζονται για την εξαγωγή του αριθμού των παραγόντων. Στην μελέτη επιλέχθηκε η μέθοδος της Ανάλυσης Κυρίων Συνιστωσών (Principal Component Analysis). Η εξαγωγή των κοινών παραγόντων έγινε ώστε ο πρώτος κοινός παράγοντας να ερμηνεύει όσο το δυνατό μεγαλύτερο

ποσοστό διακύμανσης των αρχικών δεδομένων, ο δεύτερος παράγοντας να ερμηνεύει το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό της διακύμανσης των δεδομένων κ.ο.κ.

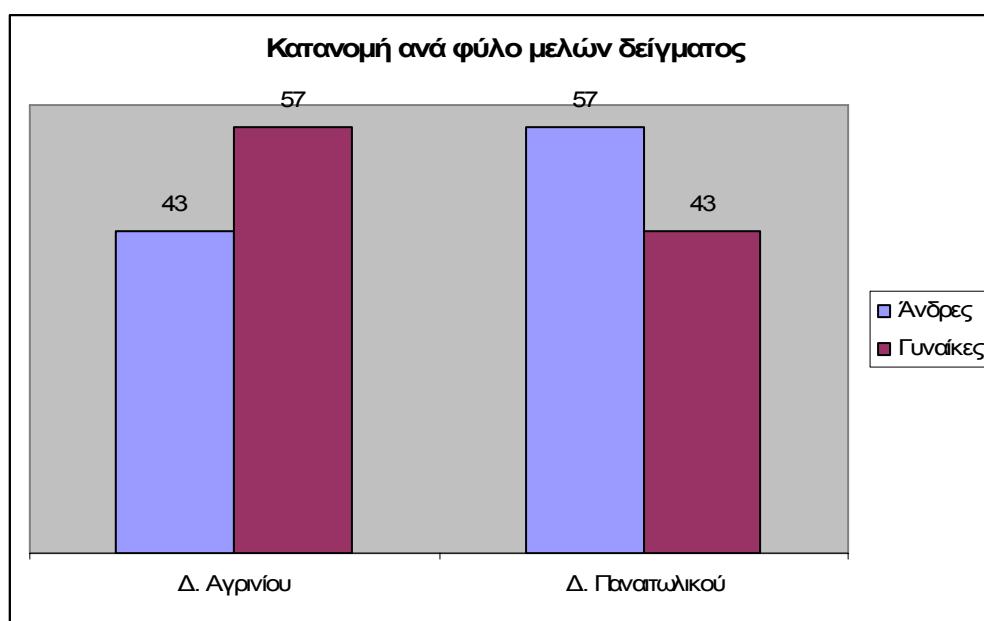
2. Αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής

Η μελέτη πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα Αύγουστος-Νοέμβριος 2005 στο πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης του Αγρινίου, που είναι αμιγής αστικός χώρος και στο δήμο Παναιτωλικού. Όσον αφορά το δήμο Παναιτωλικού ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε 4 από τα 6 δημοτικά διαμερίσματα του δήμου (Δ.Δ. Σκουτεράς, Σιτομένων, Αγίας Βαρβάρας και Αγίας Παρασκευής).

2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

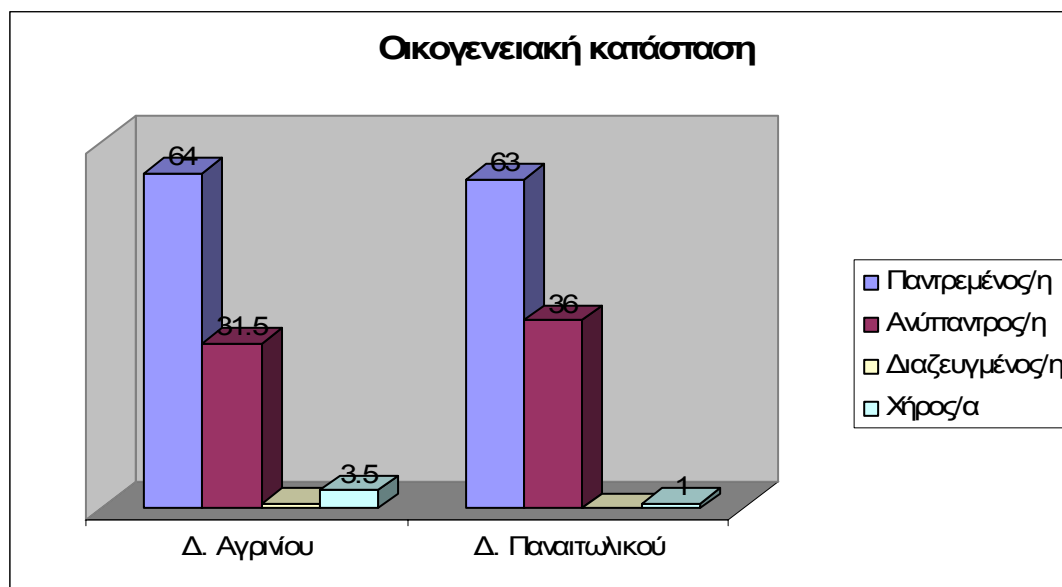
Στο Αγρίνιο το 43% των ερωτηθέντων ήταν άνδρες και το 57% γυναίκες, ηλικίας 31 έως 40 ετών (28,5%), ενώ μεγαλύτεροι των 60 ετών ήταν 9 ερωτώμενοι (4,5%). Στο δήμο Παναιτωλικού το 57% των ερωτηθέντων ήταν άνδρες και το 43% γυναίκες, ηλικίας 31 έως 40 ετών (37%), ενώ στο δείγμα περιλαμβάνονταν και 7 άτομα ηλικίας μεγαλύτερης των 60 ετών (7%).

Διάγραμμα 1: Κατανομή φύλου μελών δείγματος

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, στο Αγρίνιο το 64% (128 άτομα) είναι έγγαμοι, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο δήμο Παναιτωλικού είναι 63%. Στο δείγμα της πόλης του Αγρινίου περιλαμβάνονται επίσης 63 ανύπαντρα άτομα, 2 διαζευγμένα και 7 χήροι/ ες, ενώ στο δήμο Παναιτωλικού δεν καταγράφονται στο δείγμα διαζευγμένα άτομα.

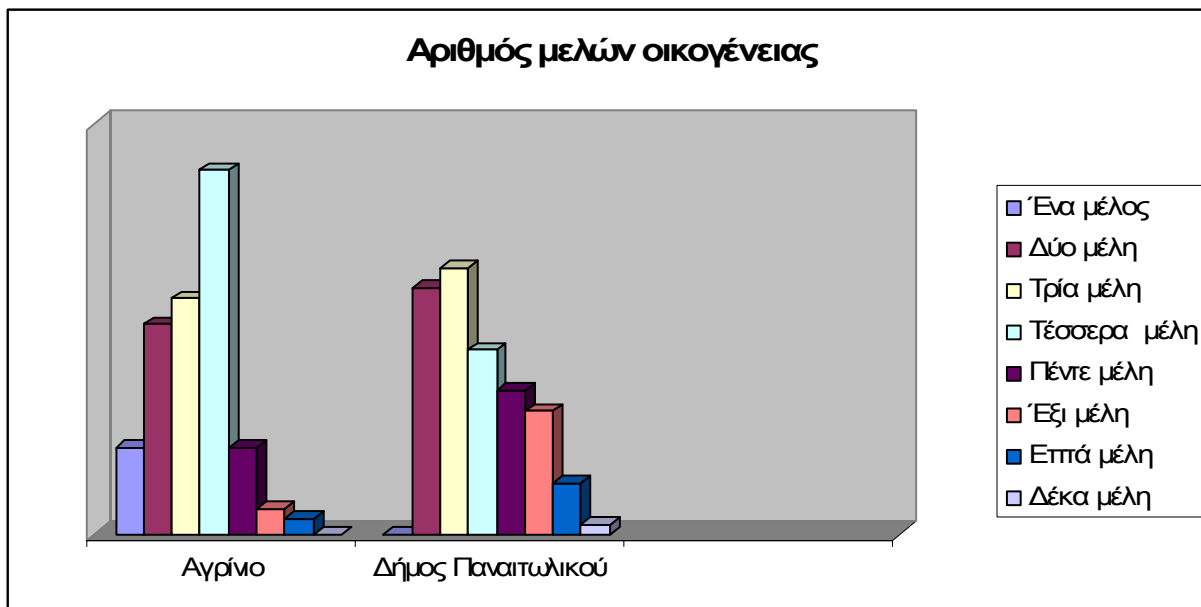
Διάγραμμα 2: Οικογενειακή κατάσταση μελών δείγματος

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος και στις δυο περιοχές έχει 2 παιδιά , 28,5 % στο Αγρίνιο και 20% στο δήμο Παναιτωλικού, ενώ αναφορικά με τον τύπο οικογένειας το 26% των ερωτηθέντων στο Αγρίνιο δηλώνει ότι ανήκει σε τριμελή οικογένεια, 35,5% σε τετραμελή οικογένεια και 12,5% σε οικογένεια που αριθμεί περισσότερα από τέσσερα μέλη. Στο δήμο Παναιτωλικού το 23% ανήκει σε τριμελή οικογένεια, το 18% σε τετραμελή ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 32% των ερωτωμένων στο δήμο Παναιτωλικού ανήκει σε οικογένεια που αριθμεί περισσότερα από 4 μέλη. Το γεγονός αυτό οφείλεται στις διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στον αστικό χώρο και ειδικότερα στην πόλη του Αγρινίου οι οποίες επηρεάζουν τον τύπο της οικογένειας. Η τετραμελής οικογένεια χαρακτηρίζει τον ελληνικό αστικό χώρο αφού οι συνθήκες στέγασης και το υψηλό κόστος διαβίωσης αποτρέπουν τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών,

ενώ αντίθετα στον αγροτικό χώρο οι συνθήκες διαβίωσης επιτρέπουν τη δημιουργία πολυμελών οικογενειών.

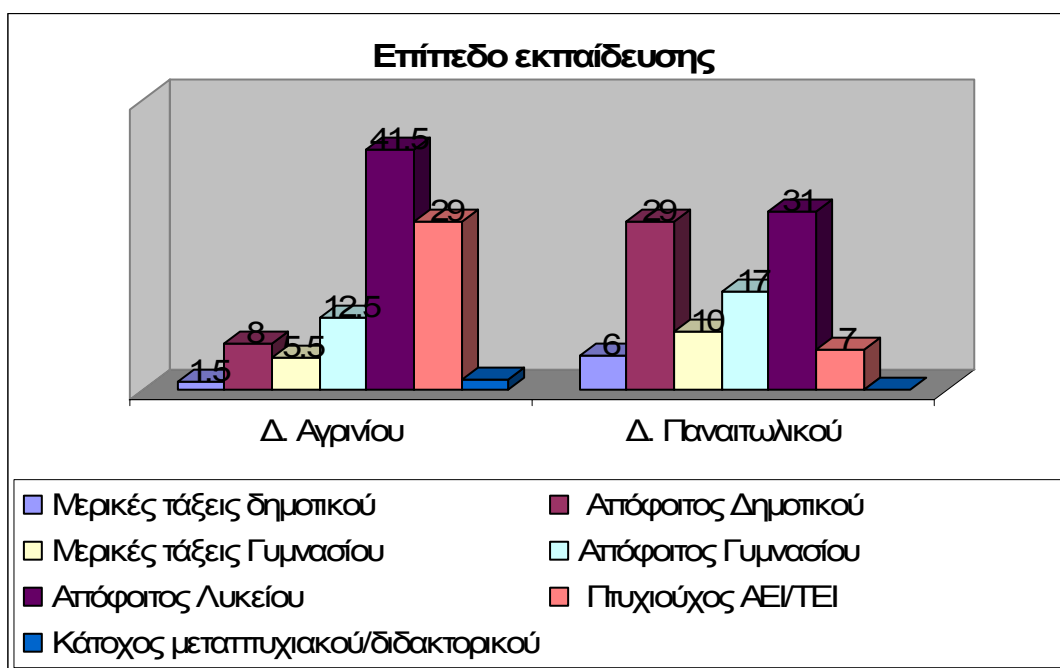
Διάγραμμα 3: Αριθμός μελών οικογένειας

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των μελών του δείγματος, στο Αγρίνιο το 41,5% είναι απόφοιτοι Λυκείου, το 29% απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ, το 2% κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου, το 12,5% απόφοιτοι της 9ετούς υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Γυμνάσιο) ενώ το 8% απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης. Στο Δήμο Παναιτωλικού τα αντίστοιχα ποσοστά διαμορφώνονται στο 31% για τους αποφοίτους λυκείου, στο 7% για τους αποφοίτους ΑΕΙ/ΤΕΙ, στο 17% για τους αποφοίτους γυμνασίου και στο 29% για τους αποφοίτους στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Η μεγάλη διαφορά που παρουσιάζεται στο ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανάμεσα στις δυο περιοχές, εξηγείται από το γεγονός ότι, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων στο δήμο Παναιτωλικού προτίμησαν να μην συνεχίσουν τις σπουδές τους και στράφηκαν προς τη γεωργία και ειδικότερα με την καλλιέργεια καπνού η οποία, από το 1970 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990, προσέφερε ικανοποιητικό εισόδημα και λειτούργησε ως παράγοντας παραμονής των ανθρώπων στον τόπο καταγωγής τους.

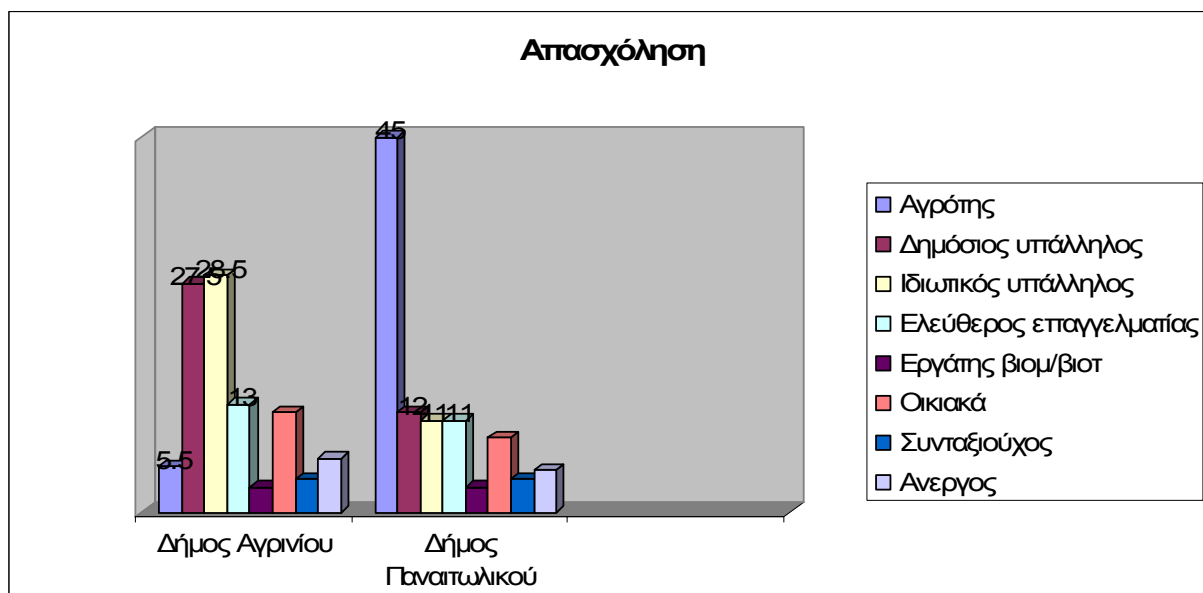
Διάγραμμα 4: Μορφωτικό επίπεδο μελών δείγματος

2.2 Οικονομικές συνθήκες -Ισότητα

Η πλειοψηφία του δείγματος και στις δυο υπό εξέταση περιοχές εργάζεται στον τόπο που κατοικεί (77% στην πόλη του Αγρινίου και 81% στο δήμο Παναιτωλικού αντίστοιχα). Τα μέλη του δείγματος στο Αγρίνιο είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι (28,5%), δημόσιοι υπάλληλοι (27,5%), ελεύθεροι επαγγελματίες (13%), νοικοκυρές (12%), αγρότες (5,5%), συνταξιούχοι (4%) ενώ το 6,5% δήλωσαν άνεργοι. Αντίθετα, στο δήμο Παναιτωλικού το 45% των ερωτώμενων είναι αγρότες, το 12% δημόσιοι υπάλληλοι, το 11% ιδιωτικοί υπάλληλοι, το 11% ελεύθεροι επαγγελματίες, το 9% δήλωσαν οικιακά, το 4% ήταν συνταξιούχοι και 5% δήλωσαν άνεργοι.

Διάγραμμα 5: Τομείς απασχόλησης μελών δείγματος

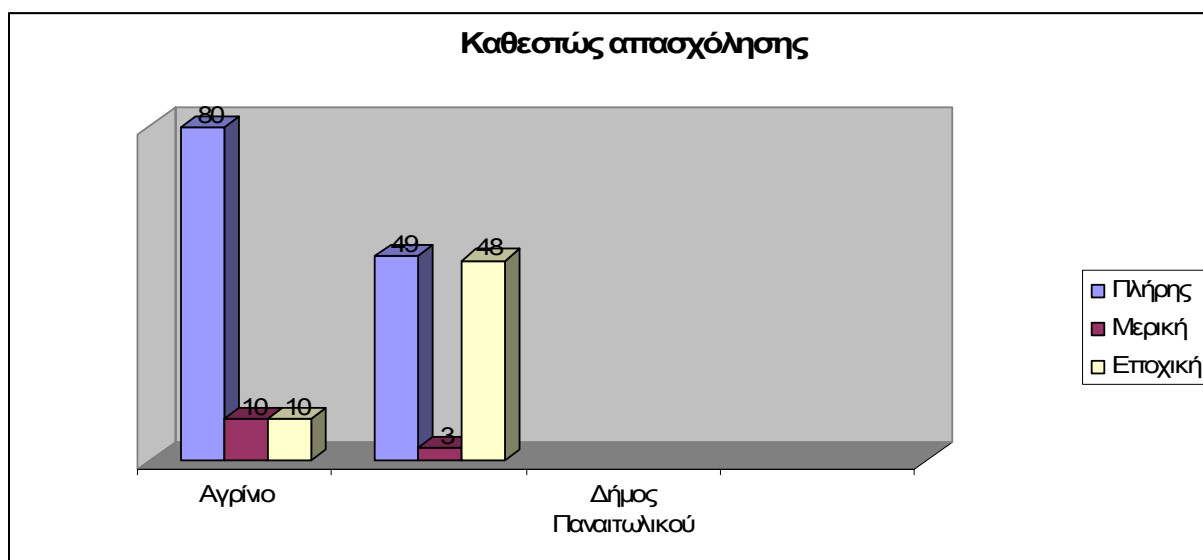
Η μεγάλη διαφοροποίηση στον τομέα της απασχόλησης μεταξύ των δυο υπό μελέτη περιοχών οφείλεται στο γεγονός ότι η κύρια δραστηριότητα των κατοίκων στο δήμο Παναιτωλικού είναι η γεωργία, με φθίνουσες τάσεις τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας των προβλημάτων στην παραγωγή και διάθεση του κυριότερου αγροτικού προϊόντος που είναι ο καπνός.

Παρά το γεγονός ότι η πόλη του Αγρινίου θεωρείται αμιγής αστικός χώρος το 5,5% των μελών του δείγματος δήλωσαν αγρότες, γεγονός που οφείλεται στην ύπαρξη καλού οδικού δικτύου, που επιτρέπει σε πολλούς αγρότες να διαμένουν μόνιμα στην πόλη έχοντας τις εκμεταλλεύσεις τους σε γειτονικές αγροτικές περιοχές. Το δεδομένο αυτό δρα αρνητικά στην ανάπτυξη των μικρών όμορων δήμων εξαιτίας της κοινωνικής και οικονομικής μεταβολής που επέρχεται λόγω της διαρροής οικονομικά ενεργού πληθυσμού προς την πόλη.

Από αυτούς που δήλωσαν άνεργοι, η πλειοψηφία και στις δυο περιοχές δεν έχει εργασία για διάστημα μεγαλύτερο των 18 μηνών, αποδεικνύοντας ότι η μακροχρόνια ανεργία είναι ένα από τα βασικά προβλήματα των κατοίκων.

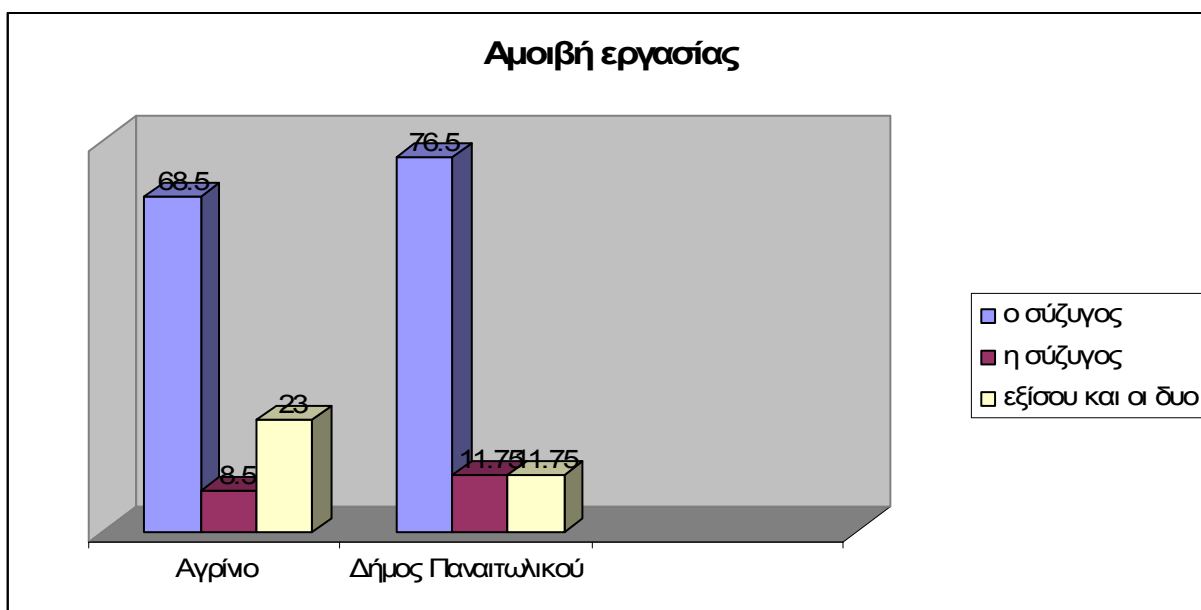
Η πλειοψηφία των μελών του δείγματος στο Αγρίνιο εργάζεται με καθεστώς πλήρους απασχόλησης (79,8%), ενώ αντίθετα το αντίστοιχο ποσοστό στο δήμο Παναιτωλικού είναι 49,3% αφού το 48,2% των ερωτηθέντων εργάζεται εποχιακά, εξαιτίας της φύσης της αγροτικής απασχόλησης, που απαιτεί εντατική εργασία κατά τους καλοκαιρινούς και φθινοπωρινούς μήνες για τη συγκομιδή και την επεξεργασία των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων μεταβαίνει στην εργασία του χρησιμοποιώντας το αυτοκίνητό του, ενώ τα μέσα μαζικής μεταφοράς προτιμούν ελάχιστοι (περίπου το 5% των ερωτηθέντων και στις δυο περιοχές).

Διάγραμμα 6: Καθεστώς απασχόλησης μελών δείγματος

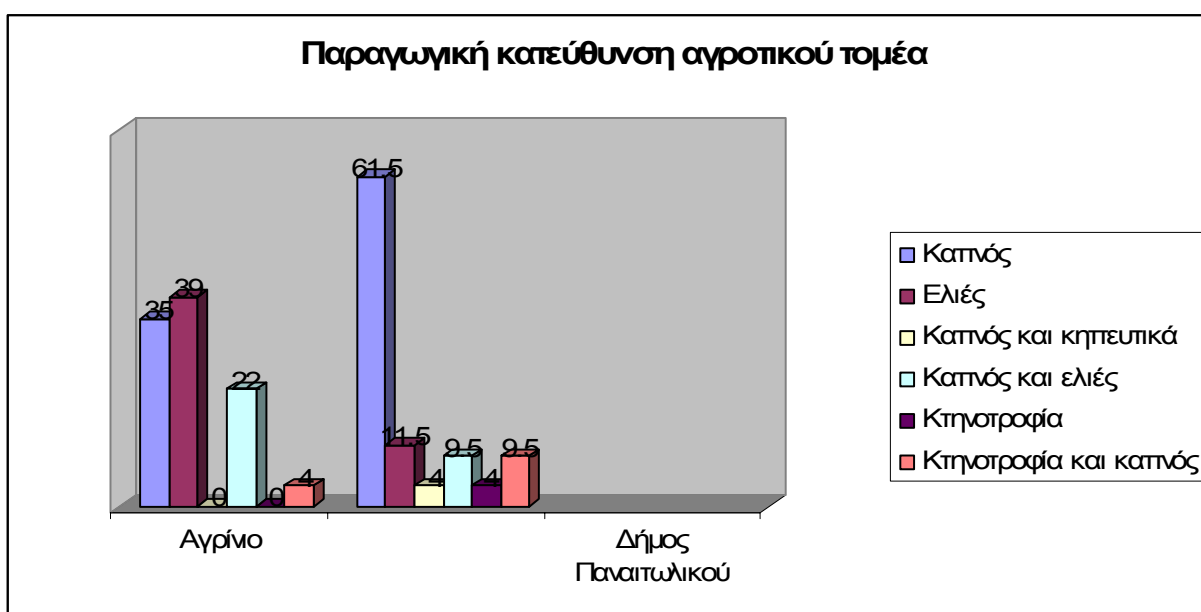
Αναφορικά με την ύπαρξη διαφοροποίησης στις αμοιβές εργασίας μεταξύ των συζύγων παρατηρείτε ότι στο Αγρίνιο το 23,2% του δείγματος ανέφερε ότι αμείβονται το ίδιο σε αντίθεση με το 11,8% στο δήμο Παναιτωλικού, ενώ και στις δυο περιοχές, η εργασιακή αμοιβή του συζύγου υπερτερεί σημαντικά της αντίστοιχης της συζύγου, αναδεικνύοντας ένα από τα βασικά προβλήματα της ελληνικής εργασιακής πραγματικότητας που σχετίζεται με την ισότητα των δυο φύλων στην απασχόληση και στην κοινωνία γενικότερα.

Διάγραμμα 7: Αμοιβή εργασίας μελών δείγματος

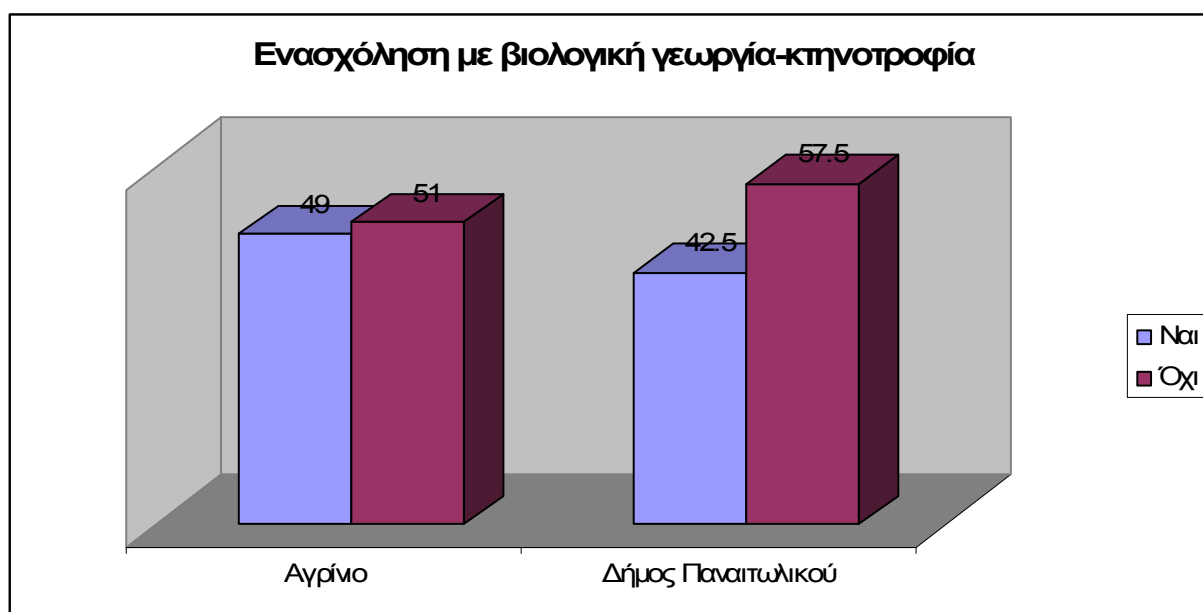
Από όσους δήλωσαν ότι ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα, είτε ως κύρια είτε ως δευτερεύουσα απασχόληση, στο Αγρίνιο οι περισσότεροι καλλιεργούν ελιές ως μονοκαλλιέργεια ή με καπνό ως συγκαλλιέργεια, ενώ αντίθετα στο δήμο Παναιτωλικού η συντριπτική πλειοψηφία των μελών του δείγματος καλλιεργεί καπνό και ασχολείται συμπληρωματικά με την κτηνοτροφία.

Διάγραμμα 8: Παραγωγική κατεύθυνση αγροτικού τομέα περιοχής μελέτης

Άξιο αναφοράς είναι ότι μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα απαντά αρνητικά στο ενδεχόμενο να ασχοληθεί μελλοντικά με τη βιολογική γεωργία/ κτηνοτροφία, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τον μεγάλο αριθμό των βιοκαλλιεργητών που καταγράφεται επίσης σε επίπεδα νομού (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) και δείχνει τη μικρή ανάπτυξη του κλάδου στην επαρχία Τριχωνίδας. Συγκεκριμένα, το 52% των κατοίκων του Αγρινίου και το 58% των κατοίκων στο δήμο Παναιτωλικού απαντά αρνητικά εκδηλώνοντας πολλές φορές απορία πώς ένα προϊόν, όπως ο καπνός, μπορεί να καλλιεργηθεί απουσία χρήσης φυτοφαρμάκων.

Διάγραμμα 9: Τάση ενασχόλησης με βιολογική γεωργία/ κτηνοτροφία μελών δείγματος

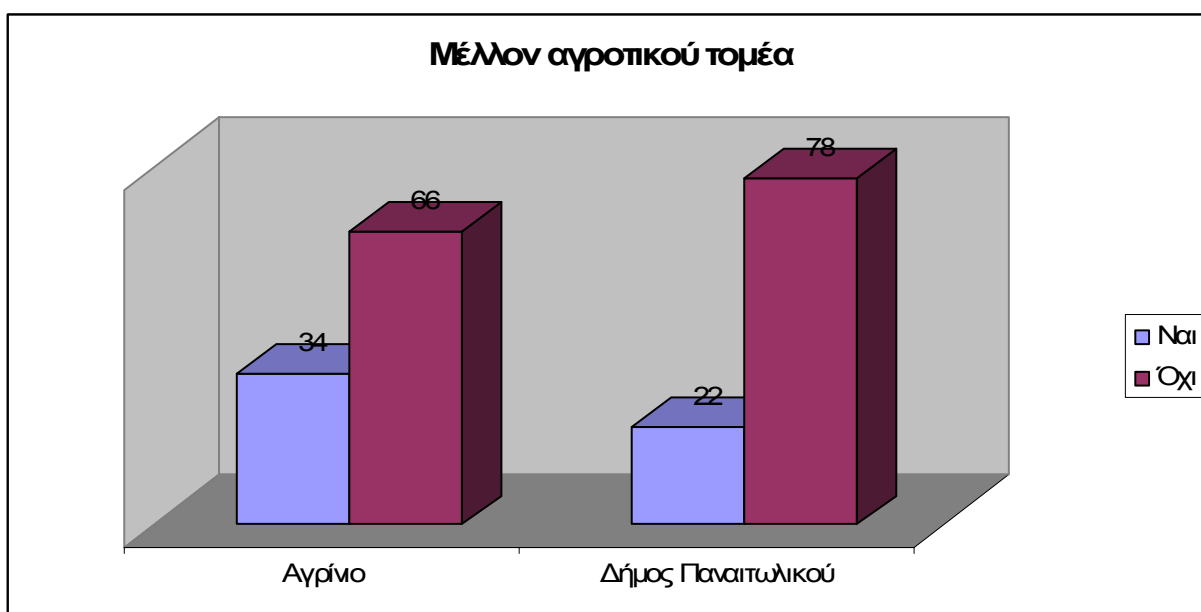

Σχετικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τις αγροτικές εργασίες, η συντριπτική πλειοψηφία όσων ασχολούνται με τη γεωργία, δήλωσε ότι αυτές λαμβάνονται από τους άνδρες της οικογένειας δηλαδή το σύζυγο, τον πατέρα, το γιο ή τον αδερφό, ενώ ελάχιστοι απάντησαν ότι αυτές λαμβάνονται και από τους δυο συζύγους υποδηλώνοντας τη δυναμική του «ισχυρού» φύλου, αφού η γεωργία θεωρείται ως μια κατά το πλείστον ανδρική απασχόληση.

Αναφορικά με το ποιος εκτελεί τις εργασίες που απαιτούνται στο χωράφι, η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει ότι αυτές γίνονται από τον σύζυγο είτε μόνο του είτε με την βοήθεια εργατών, επιβεβαιώνοντας την αλλαγή που έχει επέλθει τα τελευταία χρόνια στο τρόπο άσκησης της γεωργίας εξαιτίας της εκμηχάνισης, της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών και της έλευσης των οικονομικών μεταναστών που απασχολούνται ως εργάτες κυρίως στον πρωτογενή τομέα της περιοχής.

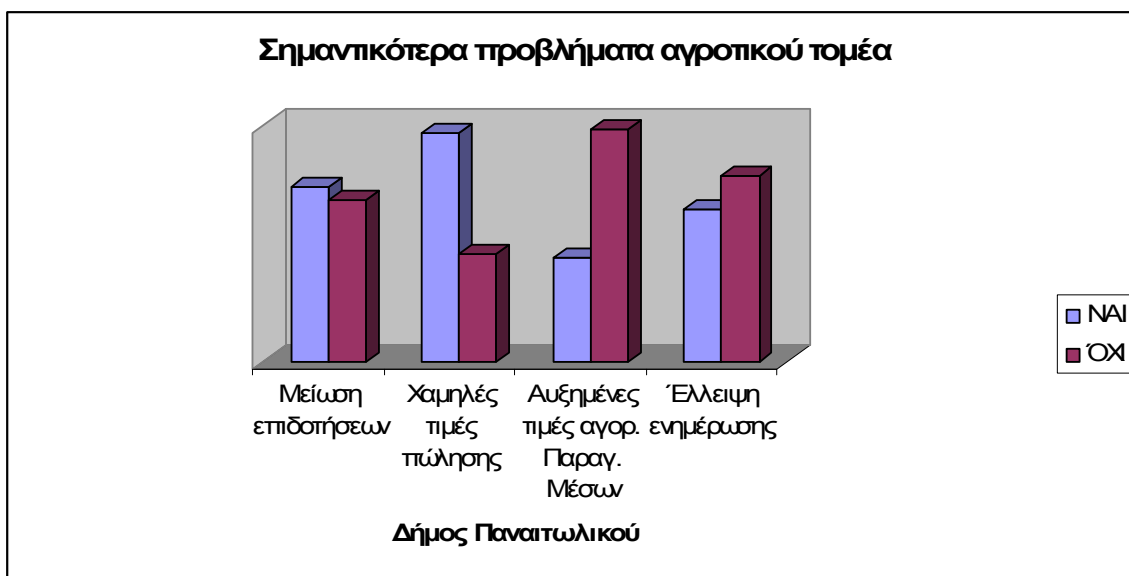
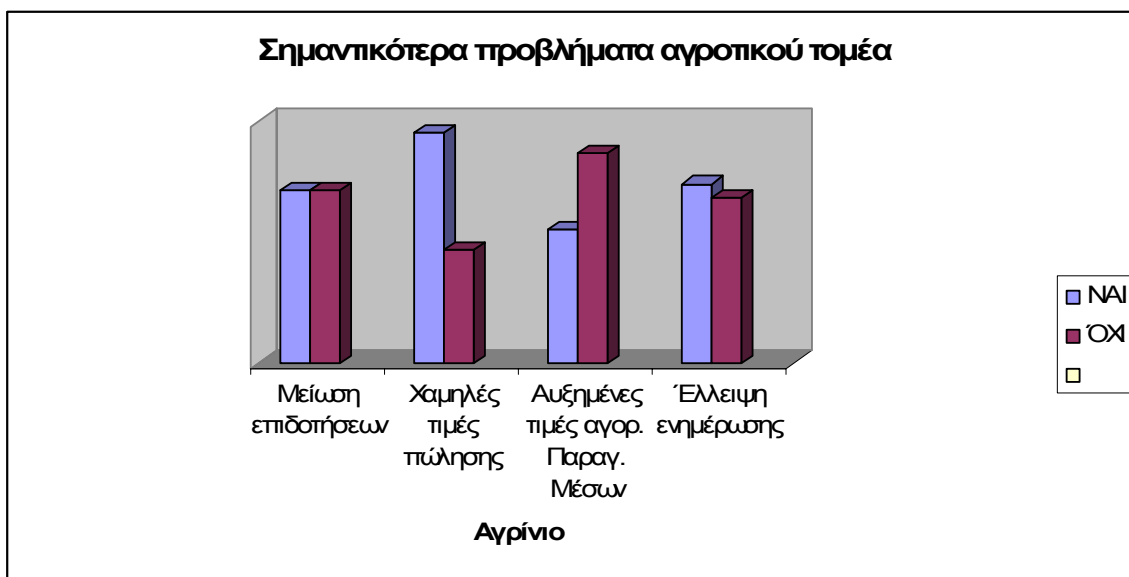
Στη γενική ερώτηση που αφορά τις προοπτικές του αγροτικού τομέα στην περιοχή υψηλό είναι το ποσοστό εκείνων που απάντησαν ότι δεν έχει μέλλον, γεγονός που αποδίδεται, από τους περισσότερους, στη μείωση των ποσοστρώσεων στην παραγωγή καπνού και στην ανάγκη αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών που προκύπτει επιτακτικά λόγω της εφαρμογής της αναθεωρημένης ΚΑΠ.

Διάγραμμα 10: Μέλλον αγροτικού τομέα στην περιοχή μελέτης

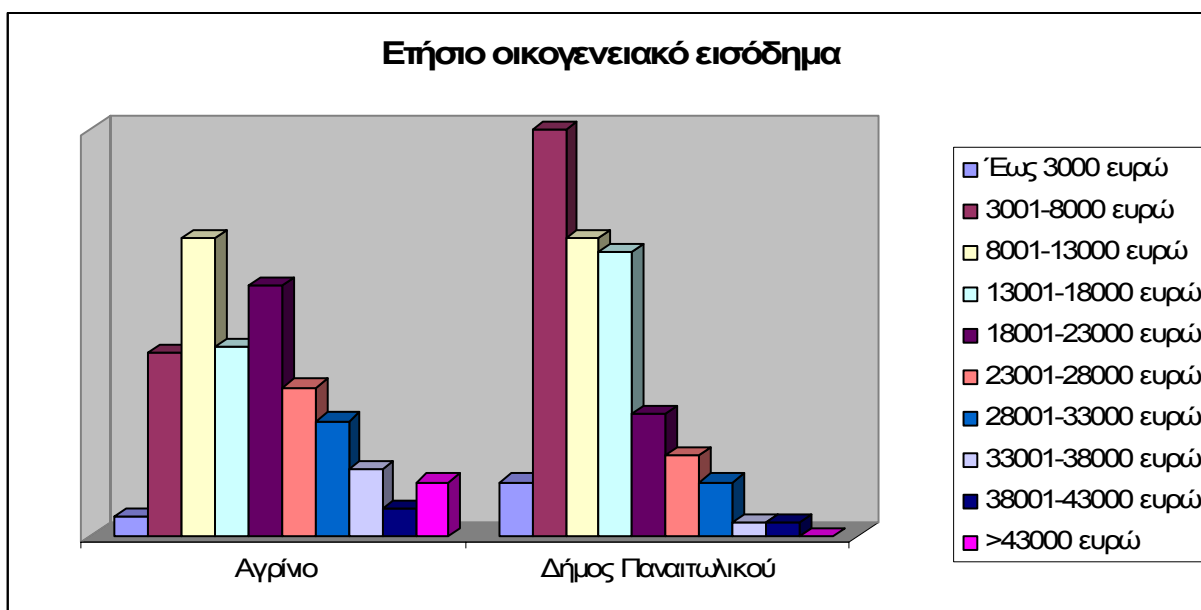
Στο ερώτημα για το σημαντικότερο πρόβλημα του αγροτικού τομέα στην περιοχή, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος και στις δυο περιοχές ανέφερε ότι αυτό είναι οι χαμηλές τιμές πώλησης των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, που επηρεάζει αρνητικά το τοπικό γεωργικό εισόδημα. Σημαντικό πρόβλημα για τους κατοίκους της πόλης του Αγρινίου θεωρείται, επίσης, η έλλειψη ενημέρωσης και η μείωση των επιδοτήσεων.

Διάγραμμα 11: Σημαντικότερα προβλήματα αγροτικού τομέα στην περιοχή μελέτης

Το 30% του δείγματος στο δήμο Παναιτωλικού δηλώνει ότι διαθέτει ετήσιο οικογενειακό εισόδημα από 3.000 έως 8.000 ευρώ, ποσοστό διπλάσιο από το αντίστοιχο εισόδημα των κατοίκων του δείγματος στην πόλη του Αγρινίου (13,5%), ενώ το 22% και στις δυο περιοχές δηλώνει ότι διαθέτει ετήσιο οικογενειακό εισόδημα από 8.000 έως 13.000 ευρώ. Ενδεικτικό της σημαντικής εισοδηματικής διαφοροποίησης των δυο περιοχών είναι το γεγονός ότι, το 19,5% του δείγματος της πόλης του Αγρινίου δηλώνει εισόδημα μεγαλύτερο των 28.000 ευρώ, ενώ στο δήμο Παναιτωλικού το αντίστοιχο ποσοστό διαμορφώνεται μόλις στο 6%.

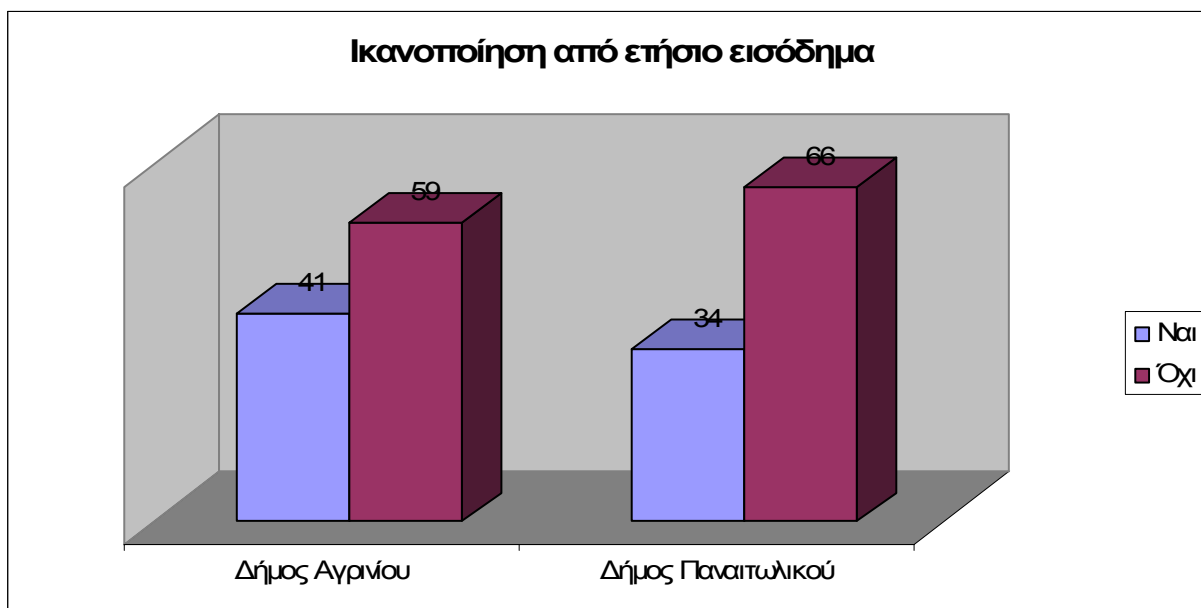
Διάγραμμα 12: Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μελών δείγματος

Η μεγάλη διαφοροποίηση στο εισόδημα ανάμεσα στις δυο περιοχές οφείλεται κατά κύριο λόγο στην απασχόληση καθώς η πλειοψηφία του δείγματος στο δήμο Παναιτωλικού ασχολείται με τη γεωργία και ειδικότερα με την μονοκαλλιέργεια καπνού η οποία εμφανίζει, τα τελευταία χρόνια, σημαντικά προβλήματα .

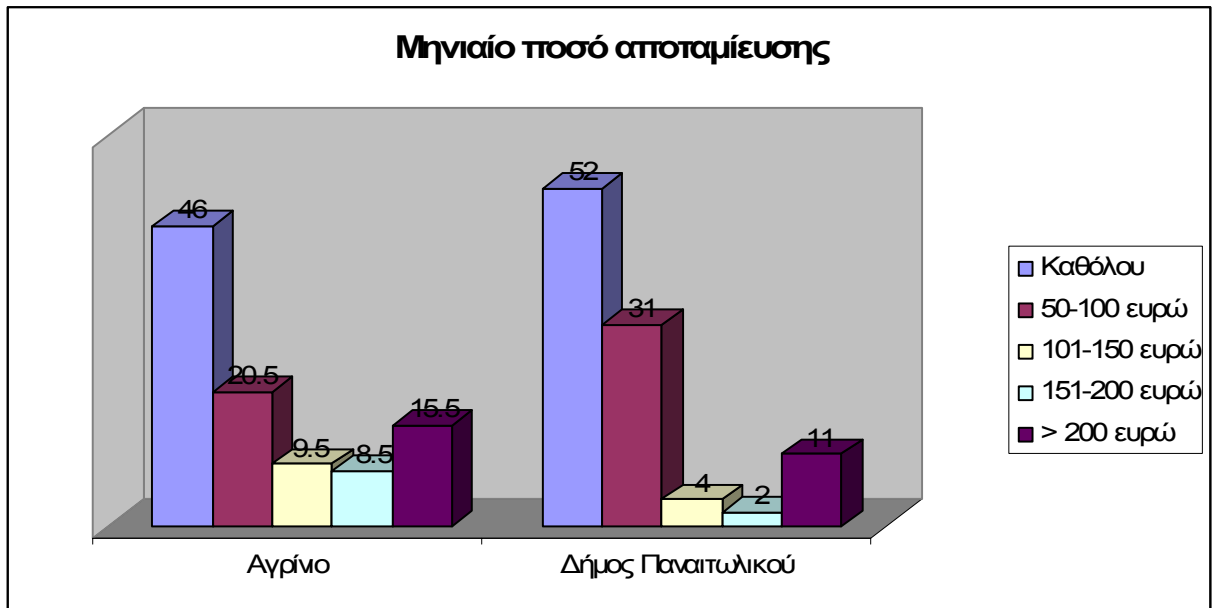
Όσον αφορά το βαθμό ικανοποίησης των μελών του δείγματος από το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα για τις δυο περιοχές αναφέρεται ότι το 59% στο Αγρίνιο και το 66% στο δήμο Παναιτωλικού απαντά αρνητικά, εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά του για την αύξηση του κόστους διαβίωσης και την αντίστοιχη μείωση του εισοδήματος, ιδιαίτερα στον αγροτικό χώρο, εξαιτίας των προβλημάτων της γεωργίας.

Διάγραμμα 13: Ικανοποίηση μελών δείγματος από το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα

Αντίθετα με την εισοδηματική διαφοροποίηση, στο ερώτημα για την αποταμίευση οι απαντήσεις παρουσιάζουν ομοιότητες. Συγκεκριμένα το 46% του δείγματος των κατοίκων του Αγρινίου και το 52% του δήμου Παναιτωλικού δηλώνει μηδενική αποταμίευση αποτυπώνοντας έτσι την τοπική οικονομική πραγματικότητα, ενώ περισσότερα από 150 ευρώ μηνιαίως αποταμιεύει το 24% του δείγματος στο Αγρίνιο και 13% στο δήμο Παναιτωλικού. Η δήλωση μηδενικής αποταμίευσης συνοδεύτηκε από την αναφορά σχολίων σχετικά με την κακή οικονομική κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή εξαιτίας της κρίσης στον αγροτικό τομέα *“που να τα βρεις για να βάλεις στην τράπεζα, τώρα με τον καπνό δεν υπάρχουν χρήματα....”*

Διάγραμμα 14: Μηνιαίο ποσό αποταμίευσης μελών δείγματος

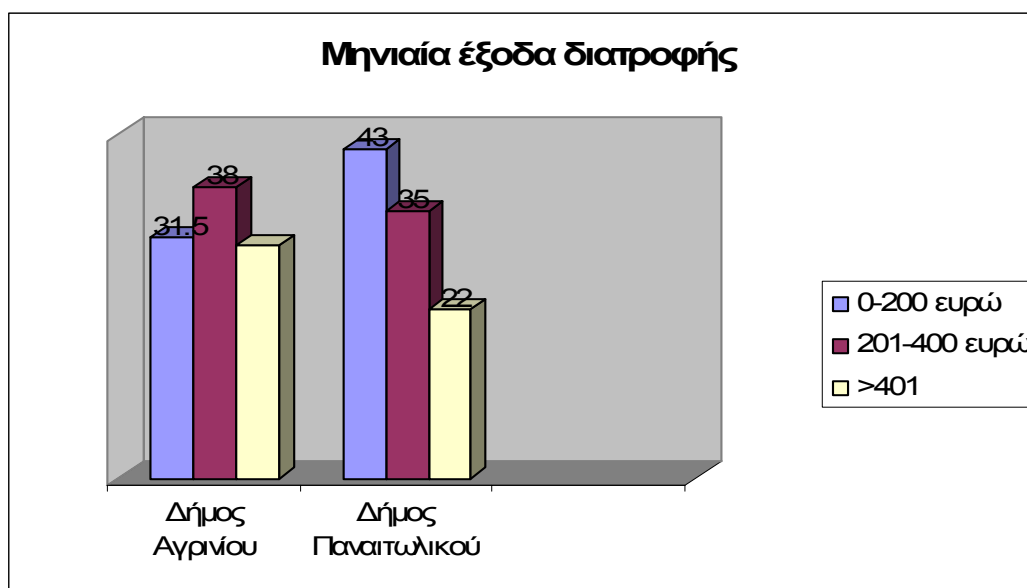

2.3 Καταναλωτικά πρότυπα

Σχετικά με τον τρόπο διάθεσης του μηνιαίου εισοδήματος η κατάσταση στις δυο περιοχές παρουσιάζει ομοιότητες. Συγκεκριμένα, η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων του δείγματος (περίπου 90%) διαθέτει το εισόδημά του για την κάλυψη των διατροφικών του αναγκών, ενώ λιγότεροι (38,5% στο Αγρίνιο έναντι 27% στο δήμο Παναιτωλικού) για την κάλυψη των αναγκών εκπαίδευσης- μόρφωσης και ένδυσης –υπόδησης (23% στο Αγρίνιο έναντι 17% στο δήμο Παναιτωλικού). Επίσης μικρό είναι το ποσοστό (περίπου 12% στις δυο περιοχές) αντίστοιχα αυτών που δηλώνουν ότι δαπανούν ένα μηνιαίο ποσό για ψυχαγωγία, όπως επίσης για θέρμανση (περίπου 11%) και μεταφορές (9,5% στο Αγρίνιο έναντι 15% στο Δήμο Παναιτωλικού). Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, “προτιμότερο να καλύπτουμε τις διατροφικές μας ανάγκες παρά να ξοδεύουμε για ένδυση!” δεδομένο που συμβαδίζει, ιδιαίτερα στο δήμο Παναιτωλικού, με το χαμηλό ετήσιο οικογενειακό εισόδημα.

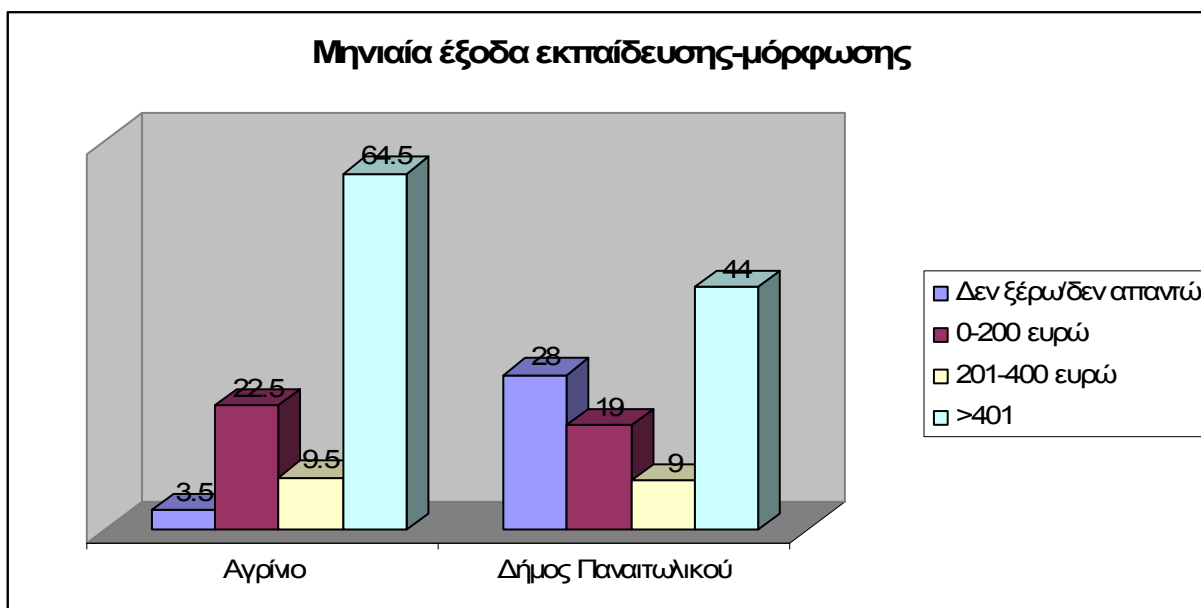
Όσον αφορά τα μηνιαία έξοδά ανά κατηγορία αγαθών, το 68,5% του δείγματος στην πόλη του Αγρινίου και το 57% στο δήμο Παναιτωλικού, δήλωσαν ότι δαπανούν μηνιαίως περισσότερα από 200 ευρώ για την κάλυψη των διατροφικών τους αναγκών.

Διάγραμμα 15: Μηνιαίες δαπάνες για διατροφή μελών δείγματος

Σημαντική διαφοροποίηση παρουσιάζεται στις μηνιαίες δαπάνες για εκπαίδευση και μόρφωση. Συγκεκριμένα το 64,5% του δείγματος του Αγρινίου απάντησε ότι δαπανά περισσότερα από 400 ευρώ το μήνα για εκπαιδευτικούς-μορφωτικούς σκοπούς, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο δήμο Παναιτωλικού ανέρχεται στο 44%. Η διαφοροποίηση αυτή πιθανόν να σχετίζεται με την σημαντική διαφοροποίηση στο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα στις δυο περιοχές που επηρεάζει το ποσό που μπορεί να διατεθεί μηνιαίως από κάθε νοικοκυριό για την κάλυψη των αναγκών μόρφωσης των νεαρών μελών της οικογένειας. Άξιο αναφοράς είναι επίσης το γεγονός ότι ποσοστό 28% του δείγματος στο δήμο Παναιτωλικού δεν απάντησε στο ερώτημα, δηλώνοντας αδυναμία υπολογισμού των μηνιαίων εξόδων, δείχνοντας την ελάχιστονα σημαντικότητα που έχει ο τομέας αυτός στον αγροτικό χώρο.

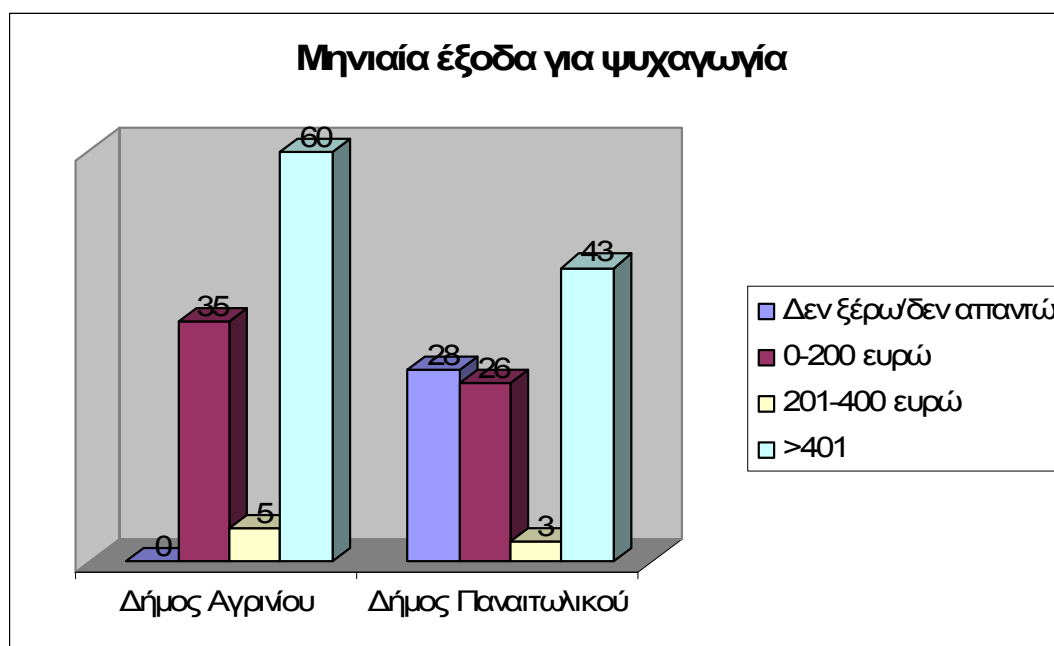
Διάγραμμα 16: Μηνιαίες δαπάνες εκπαίδευσης-μόρφωσης μελών δείγματος

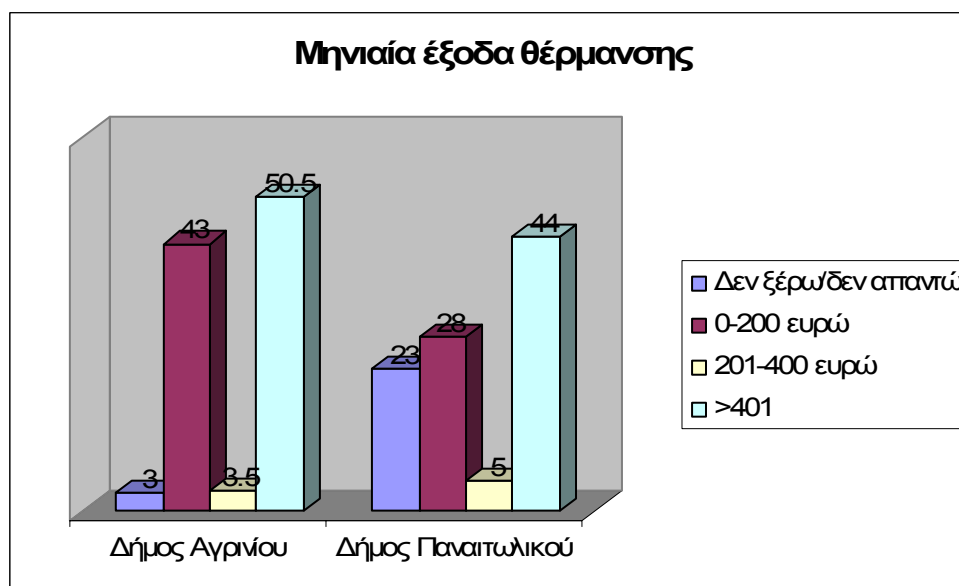
Αντίθετα, στο δήμο Παναιτωλικού, υπάρχει σημαντικό ποσοστό αδυναμίας απαντήσεων (μεγαλύτερο του 20%) στο ερώτημα για τις μηνιαίες δαπάνες ψυχαγωγίας, θέρμανσης και μετακινήσεων. Χαρακτηριστικά στο ερώτημα για τις μηνιαίες δαπάνες για ψυχαγωγία πολλοί δήλωσαν ότι “δεν μπορώ να ξέρω, εξαρτάται από τη διάθεση και την παρέα”, αλλά από αυτούς που απάντησαν περισσότεροι από το 50% και στις δυο περιοχές δήλωσαν ότι διαθέτουν περισσότερα από 400 ευρώ μηνιαίως για ψυχαγωγικούς λόγους (κυρίως τα ανύπανδρα άτομα νεαρής ηλικίας).

Σχετικά με την μηνιαία συχνότητα εξόδων για διασκέδαση οι απαντήσεις παρουσιάζουν σημαντική διαφορά, αφού το 34% στο δήμο Παναιτωλικού απαντά “καθόλου” έναντι 14% στο Αγρίνιο. Το κυριότερο επιχείρημα των κατοίκων του αγροτικού δήμου είναι το χαμηλό εισόδημα που δεν επιτρέπει τέτοιου είδους «περιττά» έξοδα.

Διάγραμμα 17: Μηνιαίες δαπάνες για ψυχαγωγία μελών δείγματος

Διάγραμμα 18: Μηνιαίες δαπάνες για θέρμανση μελών δείγματος

Η πλειοψηφία του δείγματος κάνει τις αγορές της από την πόλη του Αγρινίου, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη ότι είναι το σημαντικότερο οικονομικό και

εμπορικό κέντρο της περιοχής που παρέχει αγαθά και υπηρεσίες όχι μόνο στους κατοίκους του, αλλά και στους κατοίκους του αγροτικού χώρου.

Όσον αφορά τη λήψη δανείου το 64,5% του δείγματος στην πόλη του Αγρινίου και το 70% στο δήμο Παναιτωλικού απαντά ότι δεν έχει πάρει δάνειο, εκδηλώνοντας έτσι την αρνητική εικόνα που υπάρχει στον τοπικό πληθυσμό, σχετικά με τα δάνεια, αφού όπως δηλώνουν είναι *“καλύτερα να μην έχεις χρήματα παρά να χρωστάς”*. Από αυτούς που απάντησαν καταφατικά οι περισσότεροι έχουν λάβει στεγαστικό δάνειο, προκρίμενου να αγοράσουν ή να επιδιορθώσουν την υπάρχουσα κατοικία τους, ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό αυτών που έχουν πάρει καταναλωτικό ή αγροτικό δάνειο (αυτό συμβαίνει κυρίως στο δήμο Παναιτωλικού εξαιτίας της ενασχόλησης των κατοίκων με τον αγροτικό τομέα).

2.4 Ενημέρωση-Πληροφόρηση

Και στις δυο περιοχές ο κυριότερος τρόπος ενημέρωσης των μελών του δείγματος είναι η τηλεόραση, σε ποσοστό μεγαλύτερο του 85%, ενώ δεν υπάρχει σημαντική διαφορά στα ποσοστά εκείνων που δηλώνουν ότι ενημερώνονται είτε από το ραδιόφωνο (10% στο Αγρίνιο έναντι 17% στο δήμο Παναιτωλικού) είτε από την εφημερίδα (34% στο Αγρίνιο έναντι 30% στο δήμο Παναιτωλικού). Το 14% του δείγματος των κατοίκων της πόλης του Αγρινίου αναφέρει ότι ενημερώνεται μέσω του διαδικτύου ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για το δήμο Παναιτωλικού είναι μόλις 3%, γεγονός που εξηγείται από το ότι το 31,5% στο Αγρίνιο έχει σύνδεση internet στο σπίτι έναντι 7% του δείγματος στο δήμο Παναιτωλικού. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει τη μεγάλη υστέρηση που υπάρχει στην απόκτηση και χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας ιδιαίτερα στην ελληνική περιφέρεια, και δη στις αγροτικές περιοχές, κάτι που δεν συμβαίνει όσον αφορά την κατοχή και χρήση κινητού τηλεφώνου. Ελάχιστο είναι το ποσοστό (περίπου 4%) στις δυο περιοχές εκείνων που ενημερώνονται από φίλους ή τον κοινωνικό τους περίγυρο, ενισχύοντας την άποψη ότι ο σύγχρονος τρόπος διαβίωσης απαιτεί έντονους ρυθμούς και δίνει ελάχιστο ελεύθερο χρόνο για συναναστροφή και κοινωνικοποίηση.

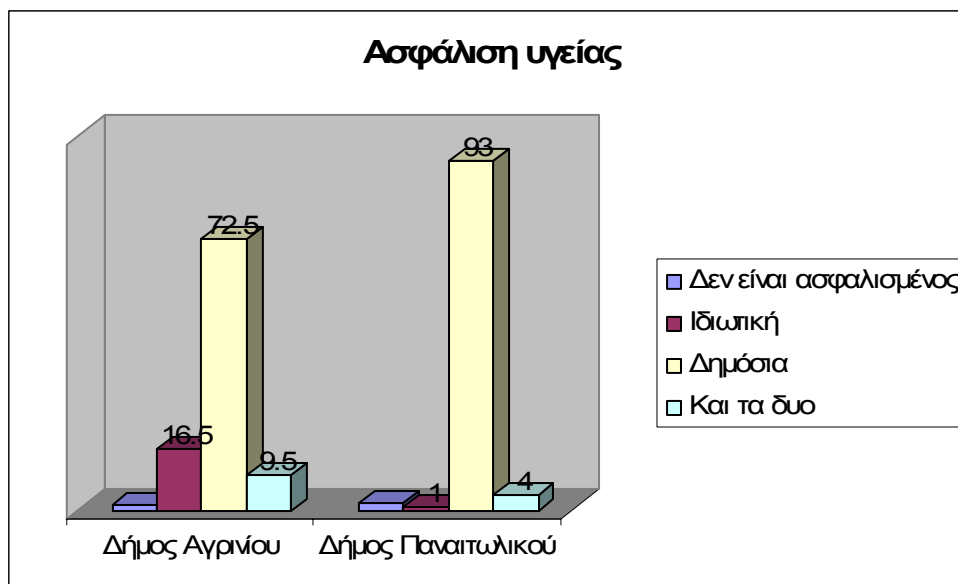
Από τις δυο περιοχές, ο Δήμος Παναιτωλικού στερείται δημοτικής βιβλιοθήκης, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η δυνατότητα ανάγνωσης συγγραμμάτων και άλλων

εγχειριδίων από τους κατοίκους. Αντίθετα στο Αγρίνιο την τοπική δημοτική βιβλιοθήκη επισκέπτεται, τουλάχιστον μια φορά το μήνα, το 14,5% του δείγματος.

2.5 Υγεία

Ο τομέας της υγείας σχετίζεται άμεσα με το επίπεδο διαβίωσης και τη βιωσιμότητα μιας περιοχής. Σχετικά με τις υπηρεσίες υγείας παρατηρείται ότι και στις δυο περιοχές η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων είναι ασφαλισμένη σε δημόσιο φορέα (72,5% στο Αγρίνιο και 93% στο δήμο Παναιτωλικού), ενώ ιδιωτική ασφάλεια υγείας έχει το 16,5% των ερωτηθέντων στο Αγρίνιο και μόνο το 1% στο δήμο Παναιτωλικού. Το γεγονός αυτό οφείλεται στη δυσπιστία των κατοίκων του αγροτικού δήμου ως προς τις ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες αφού πιστεύουν ότι δεν είναι αξιόπιστες (*“Ο ΟΓΑ είναι το καλύτερο ταμείο, γιατί να πληρώνω τους ιδιώτες; Δεν θα μπορούν να βοηθήσουν αν τους χρειαστώ”*). Ιδιωτική και δημόσια ασφάλεια υγείας δηλώνει ότι έχει το 9,5% των κατοίκων της πόλης του Αγρινίου έναντι 4% στο δήμο Παναιτωλικού.

Διάγραμμα 19: Ασφάλεια υγείας μελών δείγματος

Αναφορικά με την ικανοποίηση από τις παροχές που χορηγεί το ταμείο ασφάλισης το 51% στο Αγρίνιο και το 39% στο δήμο Παναιτωλικού απάντησαν

αρνητικά. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, στο γεγονός ότι στο δήμο Παναιτωλικού η πλειοψηφία των μελών είναι ασφαλισμένοι στον ΟΓΑ, η ιατροφαρμακευτική κάλυψη του οποίου, κρίνεται ιδιαίτερα ικανοποιητική.

Επιπλέον και στις δυο περιοχές οι ερωτώμενοι απαντούν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι από τις υπηρεσίες υγείας (68,5% στο Αγρίνιο και 75% στο δήμο Παναιτωλικού), ενώ οι προτάσεις για την καλυτέρευσή τους αφορούν τη βελτίωση των συνθηκών στο τοπικό νοσοκομείο με την πρόσληψη περισσότερου και ικανότερου ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού. Στο δήμο Παναιτωλικού το 7% του δείγματος εκφράζει την επιθυμία για αύξηση των επισκέψεων του αγροτικού ιατρού (επισκέπτεται την έδρα του δήμου μια φορά την εβδομάδα), ενώ η ανασφάλεια των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής για τις παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι σχεδόν σε ποσοστό 100% όλοι ζητούν περισσότερο ιατρικό προσωπικό.

2.6 Συνθήκες ζωής

Σχετικά με τις υποδομές και τις συνθήκες διαβίωσης στις δυο περιοχές, το 82,5% στο Αγρίνιο κατοικεί σε ιδιόκτητο σπίτι 100 τετραγωνικών μέτρων περίπου έναντι 100% στο δήμο Παναιτωλικού που κατοικεί σε ιδιόκτητη κατοικία περίπου 90 τετραγωνικών μέτρων. Η διαφορά στις συνθήκες στέγασης οφείλεται στο γεγονός ότι στο δήμο Παναιτωλικού, που εκφράζει την αγροτική περιοχή, όλοι οι κάτοικοι διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία χαρακτηριστικό της πλειονότητας των αγροτικών περιοχών της Ελλάδας.

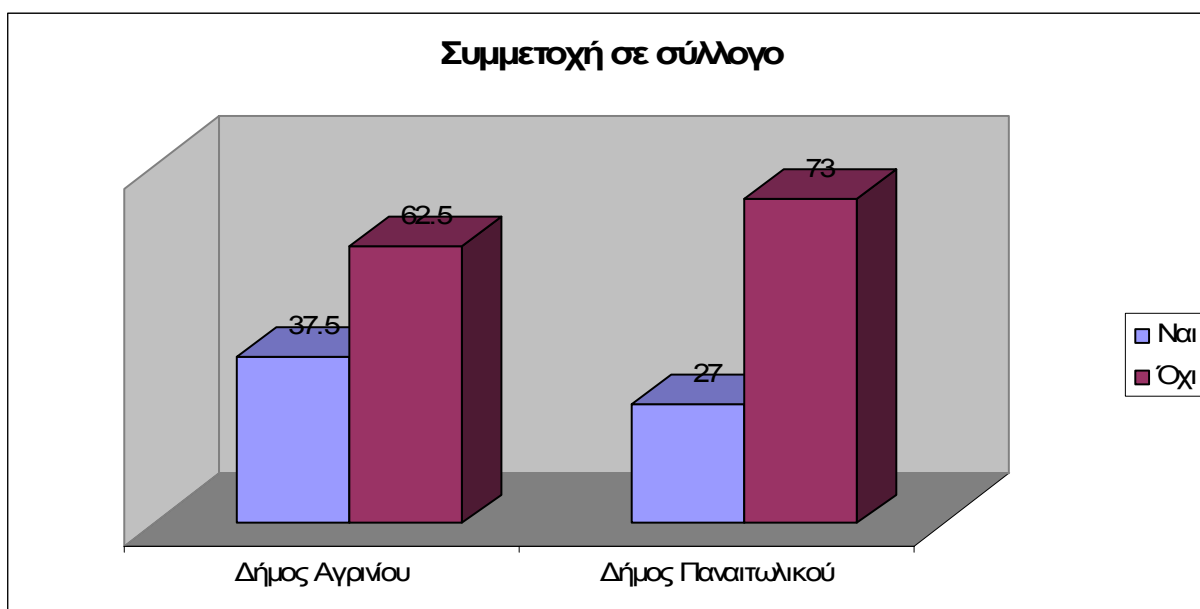
Το 65% του δείγματος και στις δυο περιοχές έχει στην κατοχή του ιδιωτικό μέσο μεταφοράς, αυτοκίνητο, το οποίο χρησιμοποιεί καθημερινά για τις μετακινήσεις του. Μικρό είναι το ποσοστό του δείγματος που χρησιμοποιεί μέσα μαζικής μεταφοράς για τις μετακινήσεις τους και στις δυο περιοχές (36%) ενώ όσοι απάντησαν καταφατικά δεν είναι ικανοποιημένοι από τη χρήση τους. Ως κυριότερο πρόβλημα θεωρούν την έλλειψη συχνών δρομολογίων, γεγονός που τους αναγκάζει να χρησιμοποιούν το ιδιωτικό τους αυτοκίνητο. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου Παναιτωλικού πραγματοποιείται καθημερινά ένα δρομολόγιο του αστικού ΚΤΕΛ της περιοχής, το οποίο αναχωρεί στις 7 το πρωί

και επιστρέφει στις 2.30 το μεσημέρι. Βασική δικαιολογία για την πραγματοποίηση ενός ημερήσιου δρομολογίου είναι η ύπαρξη ιδιωτικών αυτοκινήτων των κατοίκων.

2.7. Κοινωνικές σχέσεις

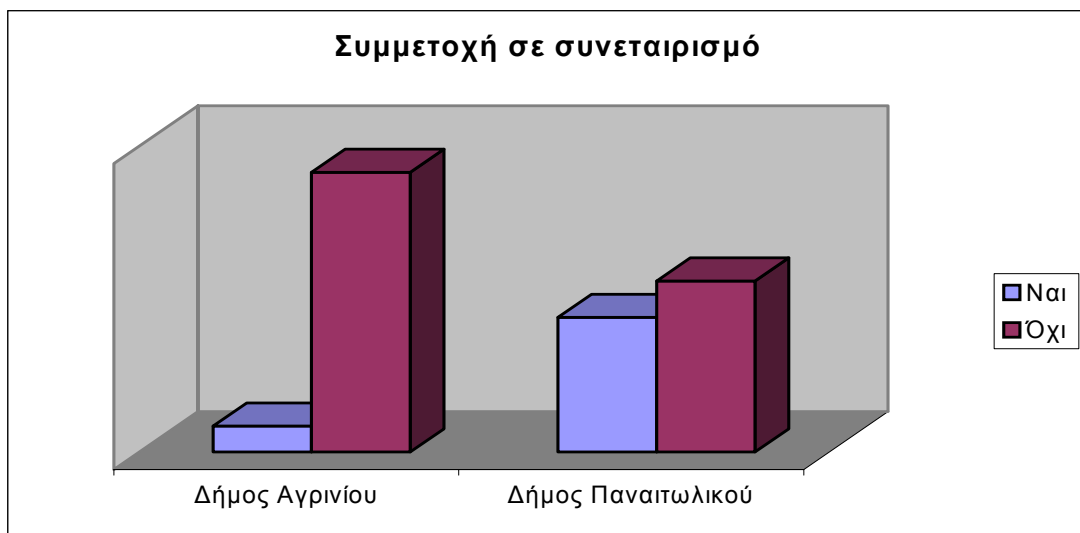
Διαφοροποιημένη είναι η εικόνα που εμφανίζεται στις δυο περιοχές σχετικά με τη συμμετοχή των πολιτών σε τοπικούς συλλογικούς φορείς και σε όργανα λήψης αποφάσεων. Συγκεκριμένα, στο Αγρίνιο το 37,5% του δείγματος δήλωσε ότι είναι μέλος συλλόγου, έναντι 27% στο δήμο Παναιτωλικού, ενώ μετέχει ενεργά στις συνελεύσεις και στη λήψη αποφάσεων σε ποσοστό μεγαλύτερο του 60%.

Διάγραμμα 20: Βαθμός συμμετοχής σε σύλλογο μελών δείγματος

Η ενασχόληση με τη γεωργία στο δήμο Παναιτωλικού εξηγεί και τη διαφοροποίηση που υπάρχει στο ποσοστό συμμετοχής σε συνεταιρισμούς (8,5% στο Αγρίνιο έναντι 44% στο δήμο Παναιτωλικού) και ομάδες παραγωγών (5% στο Αγρίνιο έναντι 35% στο δήμο Παναιτωλικού) αφού όσοι εγγράφονται στους φορείς αυτούς είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με σκοπό να διεκδικήσουν καλύτερα τα δικαιώματά τους και να λάβουν τις αγροτικές επιδοτήσεις.

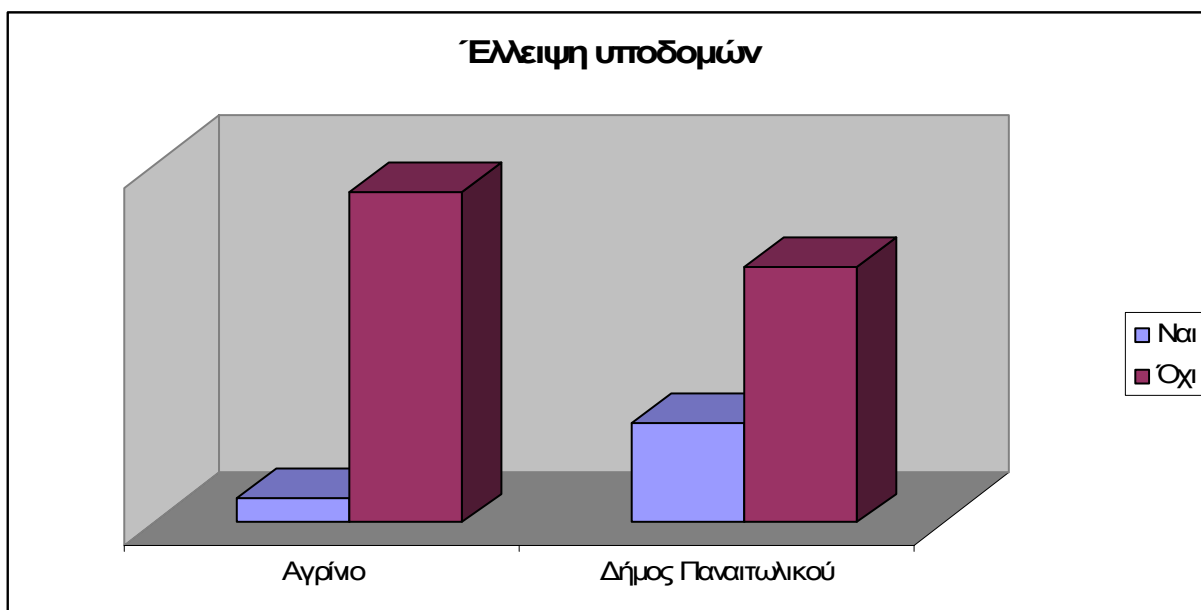
Διάγραμμα 21: Βαθμός συμμετοχής σε συνεταιρισμό μελών δείγματος

2.8 Συνθήκες ζωής

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των δυο περιοχών το 65% και στις δυο εξεταζόμενες περιοχές θεωρεί ως σημαντικότερο την ανεργία. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται και από τις επίσημες στατιστικές που δείχνουν ότι, η ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Τριχωνίδας, αντιμετωπίζει μεγάλο πρόβλημα απασχόλησης εξαιτίας της μείωσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή, αλλά και στο δευτερογενή τομέα. Οι συνθήκες διαβίωσης στον αστικό ιστό της πόλης του Αργινίου έχουν ως συνέπεια το κυκλοφοριακό να αναφέρεται ως βασικό πρόβλημα από το 25% του δείγματος έναντι μηδενικής αναφοράς στο δήμο Παναιτωλικού. Ταύτιση παρουσιάζεται, στις δυο περιοχές, στο ποσοστό εκείνων που δηλώνουν ως σημαντικό πρόβλημα την έλλειψη υποδομών διασκέδασης (18%) έναντι της μεγάλης διαφοροποίησης στο ποσοστό που αναφέρεται στην έλλειψη υποδομών που σχετίζονται με τις παροχές και τις υπηρεσίες στην περιοχή (7% στο Αργίνιο έναντι 28% στο δήμο Παναιτωλικού).

Διάγραμμα 22: Σημαντικό πρόβλημα στον τόπο διαμονής μελών δείγματος

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο δήμο Παναιτωλικού μετακινούνται καθημερινά σε γυμνάσια και λύκεια του Αγρινίου, όπως επίσης και σε φροντιστήρια εκμάθησης ξένης γλώσσας. Το γεγονός αυτό επιβαρύνει οικονομικά τις οικογένειες του αγροτικού χώρου και αποτελεί μία από τις κυριότερες αιτίες μετακόμισης των κατοίκων στην πόλη.

Τέλος, στο ερώτημα σχετικά με την επιθυμία αλλαγής τόπου διαμονής οι απαντήσεις δείχνουν ότι το 23% του δείγματος στο Αγρίνιο δηλώνει ότι επιθυμεί να μετοικήσει σε γειτονική περιοχή έναντι του 36% στο δήμο Παναιτωλικού. Το υψηλό ποσοστό στο δήμο Παναιτωλικού εξηγείται, εν μέρει, από τις απαντήσεις που αφορούν βασικά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, ενώ το χαμηλό ποσοστό στο Αγρίνιο υποδηλώνει τη δυναμικότητα της πόλης αναφορικά με τις υπηρεσίες και την ασφάλεια που προσφέρει στους κατοίκους της.

3. Συμπεράσματα περιγραφικής στατιστικής

Από την περιγραφική στατιστική προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα για το κοινωνικό και οικονομικό προφίλ των μελών του δείγματος στις επιλεγόμενες περιοχές.

Συγκεκριμένα:

- στο Αγρίνιο η πλειοψηφία των οικογενειών του δείγματος είναι τετραμελής ενώ στο δήμο Παναιτωλικού πολύτεκνες. Επίσης χαμηλό είναι το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο δήμο Παναιτωλικού και υψηλό αυτό των αποφοίτων στοιχειώδους εκπαίδευσης, σε αντίθεση με τον αστικό χώρο.
- Σχετικά με την απασχόληση, τα περισσότερα μέλη του δείγματος στο δήμο Παναιτωλικού είναι αγρότες ενώ στο Αγρίνιο μισθωτοί του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Η πλειοψηφία του δείγματος απάντησε αρνητικά στην ερώτηση αν ο αγροτικός τομέας έχει μέλλον στην περιοχή καταδεικνύοντας το σοβαρό οικονομικό πρόβλημα που προκύπτει από την εξέλιξη αυτή.
- Το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα αποτελεί βασική μεταβλητή του προφίλ μιας περιοχής. Η αρνητική απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης καταγράφεται και στις δυο περιοχές.
- Το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα διαμορφώνεται από 3.000-18.000 ευρώ για τους κατοίκους του δήμου Παναιτωλικού και από 8.000-23.000 ευρώ για τους κατοίκους του Αγρινίου.
- Οι μηνιαίες δαπάνες αφορούν κυρίως την κάλυψη των διατροφικών αναγκών ενώ το μηνιαίο ποσό δαπάνης για διατροφή διαμορφώνεται σε περισσότερα από 200 ευρώ και στις δυο περιοχές.
- Αναφορικά με τις μεταφορές, πολύ υψηλό ποσοστό απάντησε ότι διαθέτει ιδιωτικό αυτοκίνητο ενώ καταγράφεται δυσανεμία για τα μέσα μαζικής μεταφοράς και στις δυο περιοχές.
- Το ποσοστό συμμετοχής σε συλλόγους είναι υψηλότερο στο Αγρίνιο αντίθετα με το ποσοστό συμμετοχής σε συνεταιρισμούς και ομάδες παραγωγών σε αντίθεση με το δήμο Παναιτωλικού, εξαιτίας της ενασχόλησης με τη γεωργία.
- Ως σημαντικότερο κοινωνικό πρόβλημα και στις δυο περιοχές κρίνεται η ανεργία εξαιτίας της μείωσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή κυρίως τομέα της οικονομίας, ενώ ο αγροτικός δήμος υστερεί σημαντικά σε υποδομές υγείας και εκπαίδευσης, δεδομένο που αναφέρεται ως σημαντικό πρόβλημα από τα μέλη του δείγματος.
- Τέλος, το 1/3 των κατοίκων του αγροτικού δήμου θέλει να μετακομίσει για μόνιμη διαμονή σε άλλη περιοχή, όπως π.χ. στο Αγρίνιο,

αναδεικνύοντας το πρόβλημα της εσωτερικής μετανάστευσης προς τα μεγάλα αστικά κέντρα που εξακολουθεί να υφίσταται στην ελληνική περιφέρεια εξαιτίας κυρίως οικονομικών προβλημάτων.

Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που αφορούν τη σύγκριση αστικού-αγροτικού χώρου και αναφέρθηκαν στο τέταρτο κεφάλαιο έδειξαν ότι, ο αγροτικός χώρος χαρακτηρίζεται από υψηλότερο ποσοστό ανεργίας και λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης. Επίσης υστερεί στην παροχή υπηρεσιών προς τους κατοίκους του ενώ πολλές φορές χαρακτηρίζεται από δυσκολίες στο βαθμό προσπελάσιμότητάς τους στα γειτονικά αστικά κέντρα. Τα δεδομένα αυτά έρχονται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής της μελέτης υποδηλώνοντας ότι, πολλές φορές, ανεξάρτητα από την γεωγραφική περιοχή και την χρονική περίοδο, τα βασικά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του αγροτικού χώρου ταυτίζονται και επιδέχονται την ίδια στρατηγική για την αντιμετώπισή τους που θα έχει ως βασικό της χαρακτηριστικό την προσπάθεια για αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μέσω της διασύνδεσής της με την γειτονική αστική περιοχή. Η διασύνδεση αυτή θα ενισχύει τον ρόλο του ανθρώπινου παράγοντα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και θα στοχεύει στην διατήρηση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της κάθε περιοχής.

4. Αποτελέσματα test χ^2

Κατά την επεξεργασία του ερωτηματολογίου διαπιστώθηκε αδυναμία εύρεσης συσχέτισης ανάμεσα στις αρχικές μεταβλητές με αποτέλεσμα να γίνουν συμπτώξεις συγκεκριμένων μεταβλητών που επιλέχθηκαν με βάση το στόχο της μελέτης για συγκριτική εξέταση κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των δυο περιοχών. Μετά τη διαδικασία αυτή, πραγματοποιήθηκε το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας για την ύπαρξη ή όχι συσχέτισης μεταξύ όλων των μεταβλητών του υποδείγματος. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των συσχετίσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο, την απασχόληση, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα και τον αριθμό των μελών της οικογένειας.

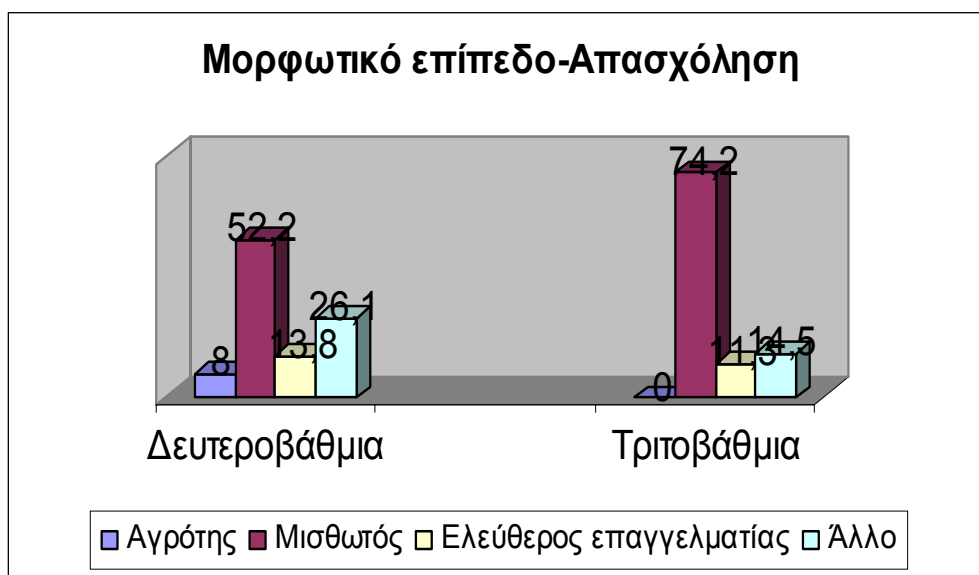
Συγκεκριμένα και ανά εξεταζόμενη περιοχή προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

➤ ΑΓΡΙΝΙΟ (αστικός χώρος)

Η κοινωνική και οικονομική συγκρότηση της πόλης του Αγρινίου παρουσιάζεται μέσα από επιλεγμένους δείκτες για να αποδώσουν την εικόνα της πόλης, όπως αυτή βιώνεται από τους κατοίκους της.

Το μορφωτικό επίπεδο των μελών του δείγματος στην πόλη του Αγρινίου συσχετίζεται με την απασχόληση. Συγκεκριμένα από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στο μορφωτικό και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,011 που είναι μικρότερη από το 0,05(5%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 95%.

Διάγραμμα 23: Συσχέτιση μορφωτικού επιπέδου-απασχόλησης μελών δείγματος

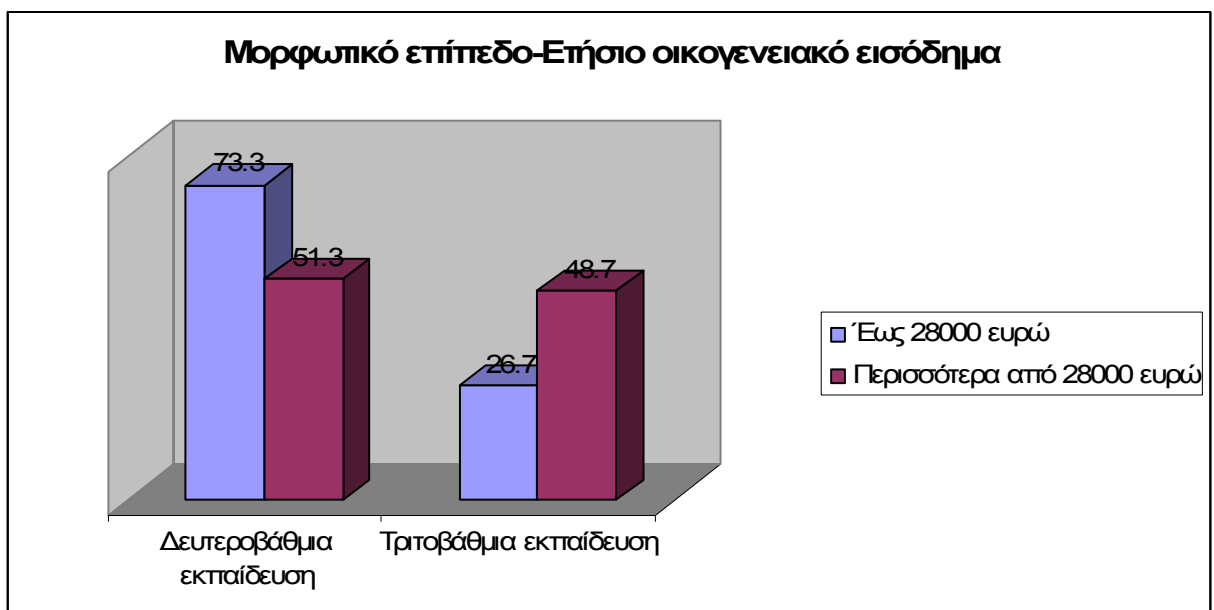

Από το παραπάνω διάγραμμα προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Αγρίνιο εργάζονται ως μισθωτοί στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι το εργασιακό περιβάλλον στα αστικά κέντρα απαιτεί καταρτισμένο προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στον αγροτικό χώρο. Αντίθετα σημαντικό ποσοστό των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απασχολείται στον πρωτογενή τομέα ή δεν εργάζεται. Το παραπάνω δεδομένο αποδεικνύει το σημαντικό ρόλο του μορφωτικού επιπέδου στην εύρεση εργασίας και την ποιότητα ζωής γενικότερα, αφού όσοι είναι

απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διεκδικούν και καλύτερες εργασιακές συνθήκες.

Το μορφωτικό επίπεδο σχετίζεται επίσης με το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα. Συγκεκριμένα το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στις δυο μεταβλητές έδειξε ότι υπάρχει συσχέτιση αφού το p-value έχει τιμή 0,012 που είναι μικρότερη από το 0,5(5%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 95%.

Διάγραμμα 24: Συσχέτιση μορφωτικού επιπέδου-ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος μελών δείγματος

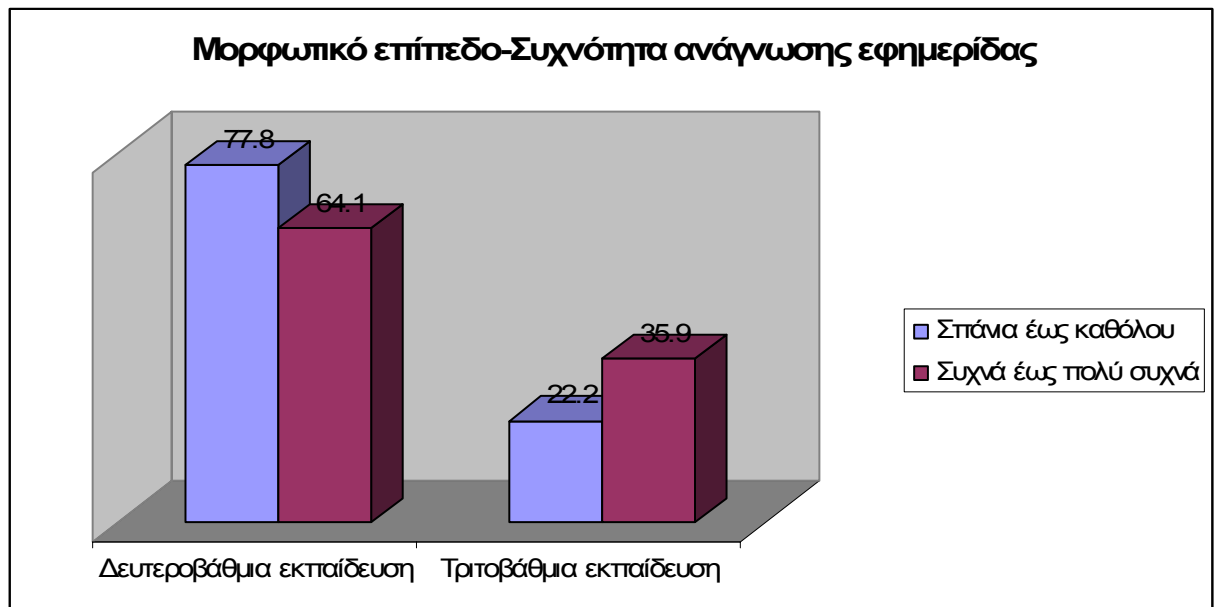

Οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Αγρίνιο δηλώνουν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μικρότερο των 28000 ευρώ ενώ οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κερδίζουν περισσότερα από 28000 ευρώ. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στο ότι οι δουλειές που απαιτούν εξειδίκευση και κατάρτιση αμείβονται υψηλότερα και στελεχώνονται από πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το μορφωτικό επίπεδο σχετίζεται, επίσης, με τον τρόπο ενημέρωσης και ειδικότερα με τη συχνότητα ανάγνωσης εφημερίδας. Συγκεκριμένα, το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στις δυο μεταβλητές έδειξε ότι υπάρχει συσχέτιση αφού το p-value έχει τιμή 0,056

που είναι μικρότερη από το 0,1(10%) οπότε απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 90%.

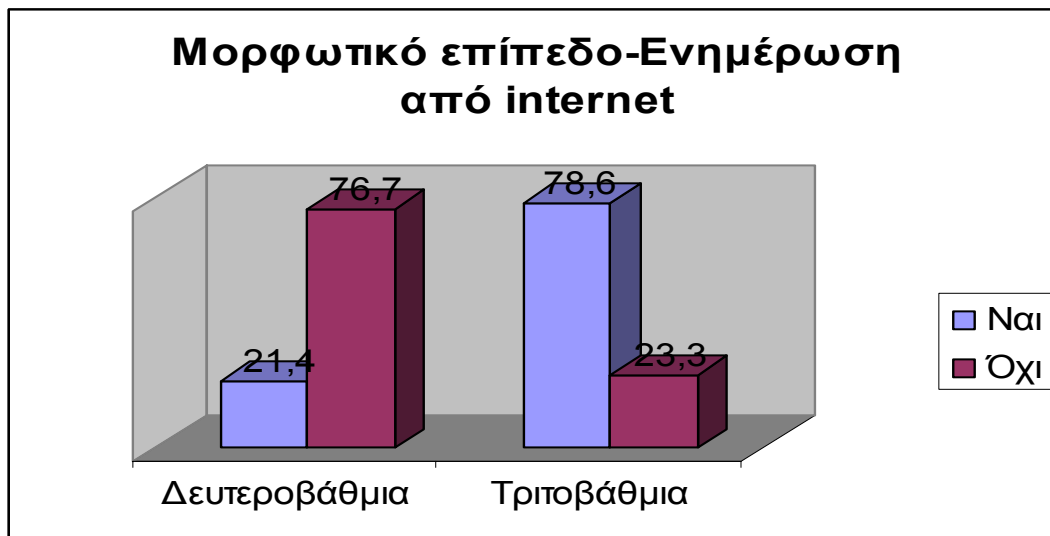
Διάγραμμα 25: Συσχέτιση μορφωτικού επιπέδου-συχνότητας ανάγνωσης εφημερίδας μελών δείγματος

Οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διαβάζουν σπάνια εφημερίδα ενώ οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συχνά. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι όσοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο επιλέγουν να ενημερωθούν από τον έντυπο τύπο σε καθημερινή βάση για να μπορούν να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία και να μετέχουν πιο ενεργά στα κοινά.

Η δυνατότητα χρήσης των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας και μετάδοσης της πληροφορίας στο Αγρίνιο επηρεάζεται από το μορφωτικό επίπεδο. Σύμφωνα με το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στην δυνατότητα ενημέρωσης από το internet και το μορφωτικό επίπεδο προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,000 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

**Διάγραμμα 26: Συσχέτιση μορφωτικού επιπέδου-ενημέρωσης από internet
μελών δείγματος**

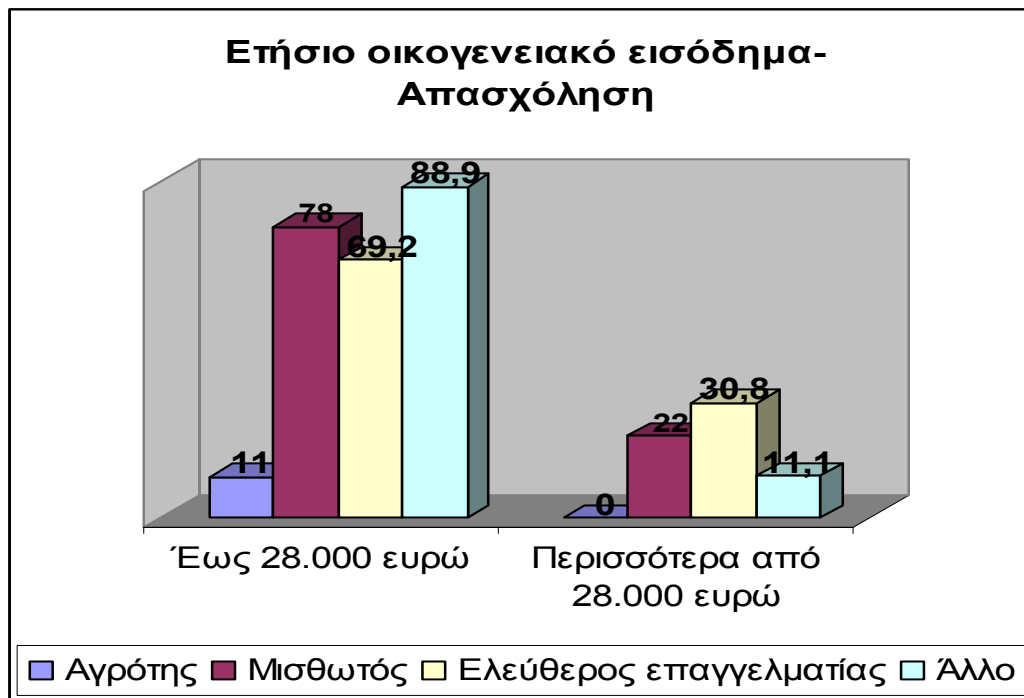
Από το παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιλέγουν να ενημερωθούν από το internet σε αντίθεση με τους αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στην έλλειψη γνώσης για τη χρήση Η/Υ και τη νέα τεχνολογία γενικότερα, από όσους ολοκληρώνουν τον βασικό κύκλο εκπαίδευσης. Αντίθετα, η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση προωθεί τη συχνή χρήση εφαρμογών της νέας τεχνολογίας διευρύνοντας το γνωστικό πεδίο και την πρόσβαση στην πληροφορία.

Από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στην απασχόληση και το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα στο Αγρίνιο προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,064 που είναι μικρότερη από το 0,1(10%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 90%.

Όλοι οι αγρότες στον αστικό χώρο δηλώνουν εισόδημα έως 28.000 ευρώ γεγονός που ερμηνεύεται από την κρίση στον αγροτικό τομέα λόγω της χαμηλής τιμής πώλησης των προϊόντων, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων που έχουν ετήσιο εισόδημα μεγαλύτερο των 28.000 ευρώ είναι μισθωτοί και ελεύθεροι επαγγελματίες. Συνεπώς η απασχόληση επηρεάζει το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα

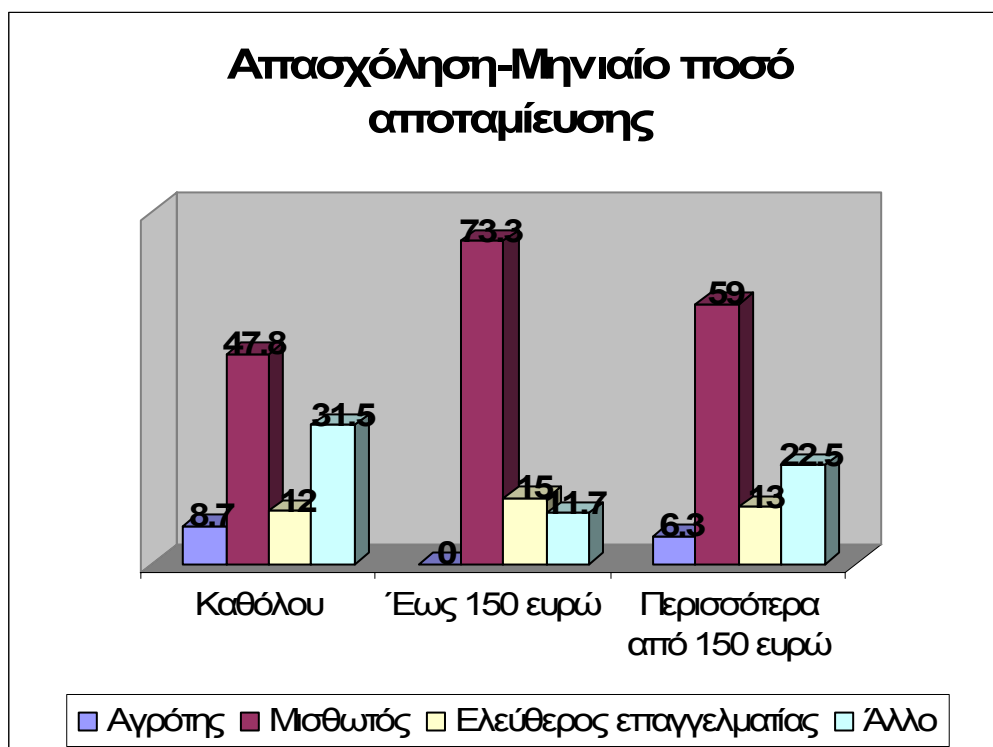
στην πόλη γεγονός που έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τα κοινωνικά και οικονομικά πρότυπα και δικαιολογεί την τάση για εύρεση εργασίας στις πόλεις που προκαλεί την αύξηση του πληθυσμού τους λόγω μετακόμισης από τις αγροτικές γειτονικές περιοχές

Διάγραμμα 27: Συσχέτιση ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος-απασχόλησης μελών δείγματος

Εκτός από το οικογενειακό εισόδημα η απασχόληση στην πόλη του Αγρινίου σχετίζεται με το μηνιαίο οικογενειακό ποσό αποταμίευσης. Ειδικότερα, από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στο μηνιαίο ποσό οικογενειακής αποταμίευσης και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,013 που είναι μικρότερη από το 0,05(5%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 95%.

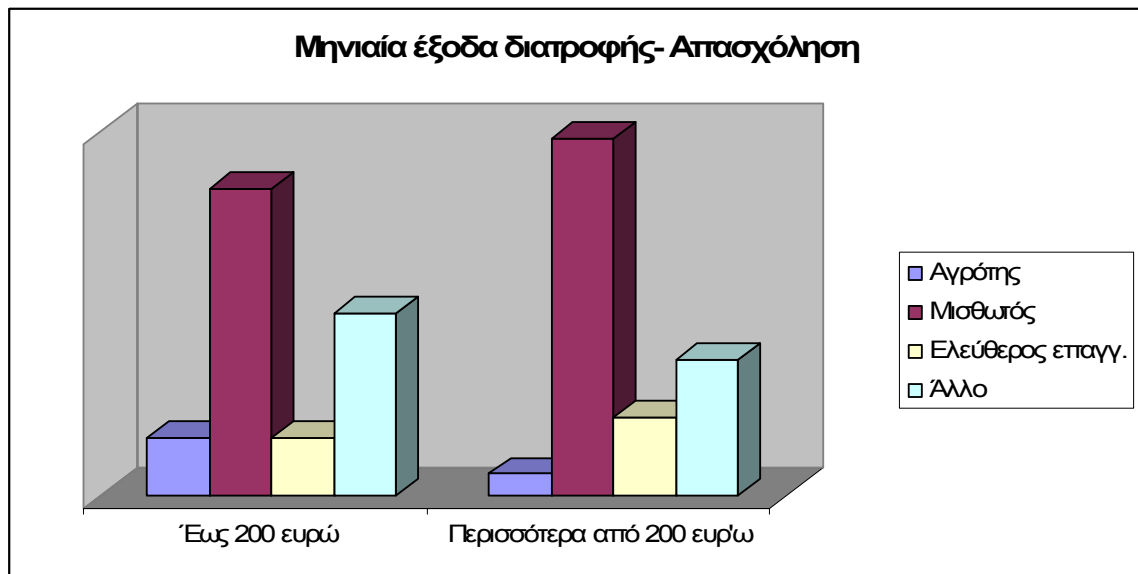
Διάγραμμα 28: Συσχέτιση απασχόλησης-μηνιαίου ποσού αποταμίευσης μελών δείγματος

Από παραπάνω διάγραμμα προκύπτει ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μισθωτών στο Αγρίνιο δηλώνει ότι αποταμιεύει μηνιαίως ένα ικανοποιητικό ποσό, έως 150 ευρώ, εξαιτίας της δυνατότητας μόνιμης αμοιβής με βάση τις συλλογικές εργασιακές συμβάσεις. Η εργασία τους, είτε είναι με καθεστώς μονιμότητας όπως στο δημόσιο είτε με συμβάσεις όπως σε πολλούς τομείς του ιδιωτικού τομέα, τους εξασφαλίζει τη μηνιαία καταβολή της αμοιβής τους που τους επιτρέπει να διαχειρίζονται τις ανάγκες τους και να αποταμιεύουν ένα ποσό. Αντίθετα οι άνεργοι, οι συνταξιούχοι και οι νοικοκυρές εμφανίζονται σε υψηλό ποσοστό να μην αποταμιεύουν ως αποτέλεσμα έλλειψης εργασίας ή χαμηλών αποδοχών.

Εκτός από την αποταμίευση, βασικός δείκτης για το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων μιας πόλης είναι οι μηνιαίες δαπάνες τους. Συγκεκριμένα από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στο μηνιαίο έξοδα διατροφής και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,072 που είναι μικρότερη από το 0,1(10%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 90%.

Διάγραμμα 29: Συσχέτιση μηνιαίων εξόδων διατροφής-απασχόλησης μελών δείγματος

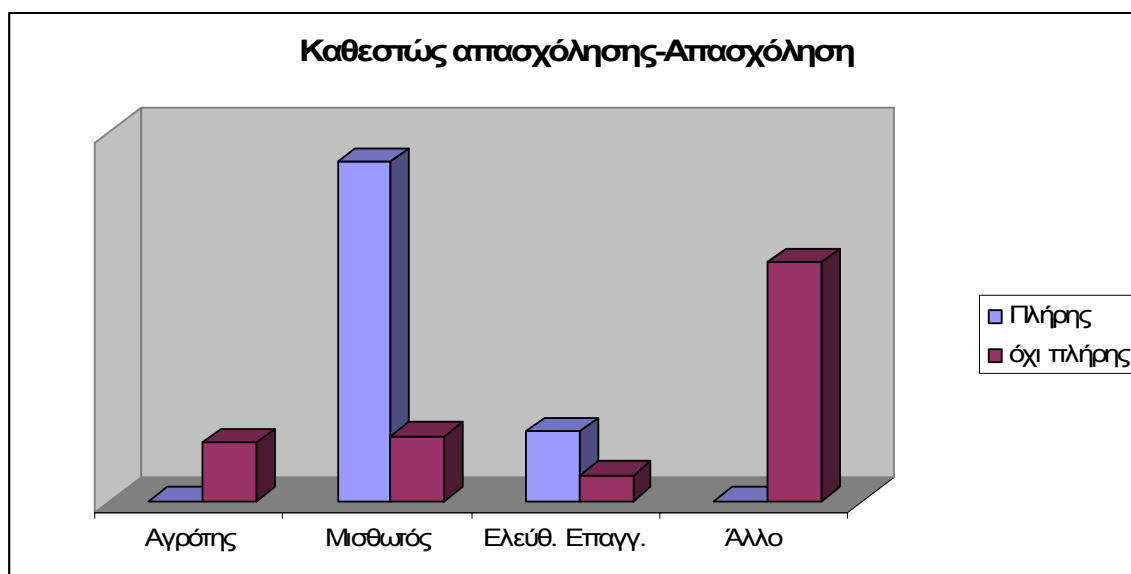

Η πλειοψηφία των μισθωτών στην πόλη του Αγρινίου δαπανά περισσότερα από 200 ευρώ μηνιαίως για τις διατροφικές ανάγκες. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί στην υψηλότερη αμοιβή εργασίας που απολαμβάνουν λόγω της απασχόλησής τους στους τομείς των υπηρεσιών και του εμπορίου. Αντίθετα όσοι απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας δαπανούν κυρίως έως 200 ευρώ λόγω του χαμηλότερου εισοδήματος που διαθέτουν.

Από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στην απασχόληση και το καθεστώς απασχόλησης προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,00 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

Η πλειοψηφία των μελών του δείγματος απασχολούνται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης ως μισθωτοί ή ελεύθεροι επαγγελματίες, γεγονός που ερμηνεύεται από τη συγκέντρωση υπηρεσιών και επιχειρήσεων στα αστικά κέντρα. Αντίθετα, όσοι απασχολούνται μερικώς, εποχιακά ή καθόλου εργάζονται κυρίως στον πρωτογενή τομέα ή δεν απασχολούνται.

Διάγραμμα 30: Συσχέτιση καθεστώτος απασχόλησης-απασχόλησης μελών δείγματος

Τέλος, σημαντικός δείκτης για τη ζωή των κατοίκων μιας πόλης είναι οι μεταφορές και ειδικότερα ο τρόπος μετακίνησης. Από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στη συχνότητα χρήσης αυτοκινήτου και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,000 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

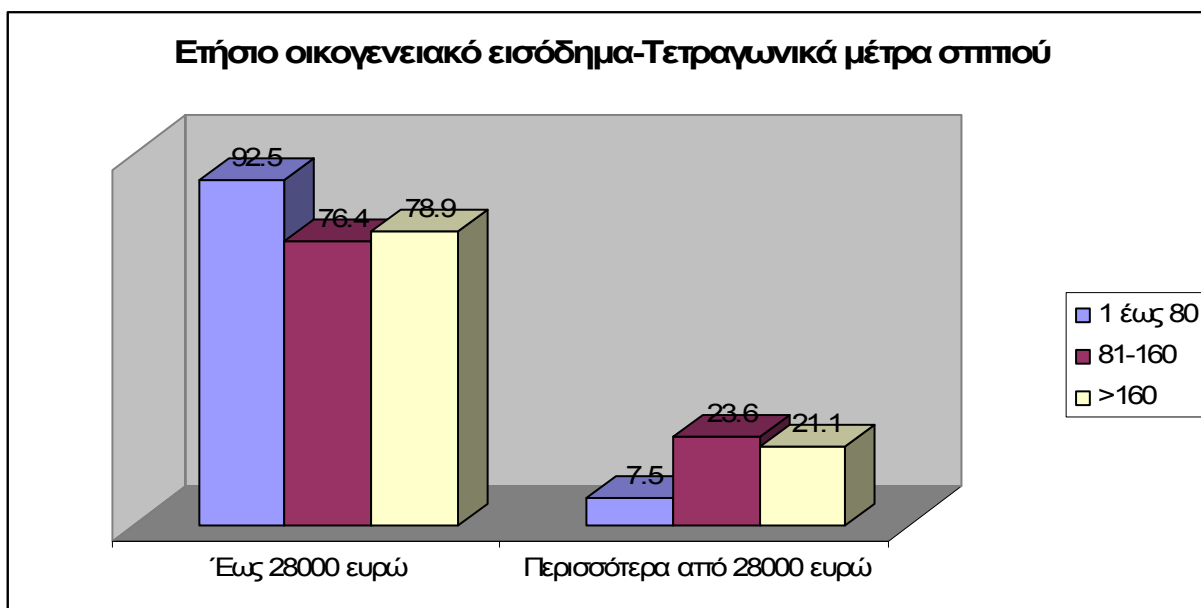
Η πλειοψηφία των μισθωτών χρησιμοποιεί συχνά το ιδιωτικό της αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις του είτε για άλλους εργασιακούς λόγους. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στη σύγχρονη πόλη και προκαλεί το κυκλοφοριακό πρόβλημα που επιβαρύνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Αντίθετα, οι συνταξιούχοι, οι άνεργοι και οι νοικοκυρές επιλέγουν σπάνια το ιδιωτικό αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις τους κυρίως λόγω οικονομικής δυσπραγίας. Οι τελευταίες εξελίξεις στον τομέα της ενέργειας καθιστούν το αυτοκίνητο ένα ακριβό μέσο που η συχνή χρήση του επιβαρύνει σημαντικά τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

**Διάγραμμα 31: Συσχέτιση συχνότητας χρήσης αυτοκινήτου-απασχόλησης
μελών δείγματος**

Τέλος, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα των μελών του δείγματος στο Αγρίνιο συσχετίζεται με τις συνθήκες διαβίωσης και ειδικότερα με τα τετραγωνικά μέτρα της κατοικίας τους αφού από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στο στις δυο μεταβλητές προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα, αφού το p-value έχει τιμή 0,043 που είναι μικρότερη από το 0,05(5%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 95%.

Διάγραμμα 32: Συσχέτιση ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος-τετραγωνικών μέτρων σπιτιού μελών δείγματος

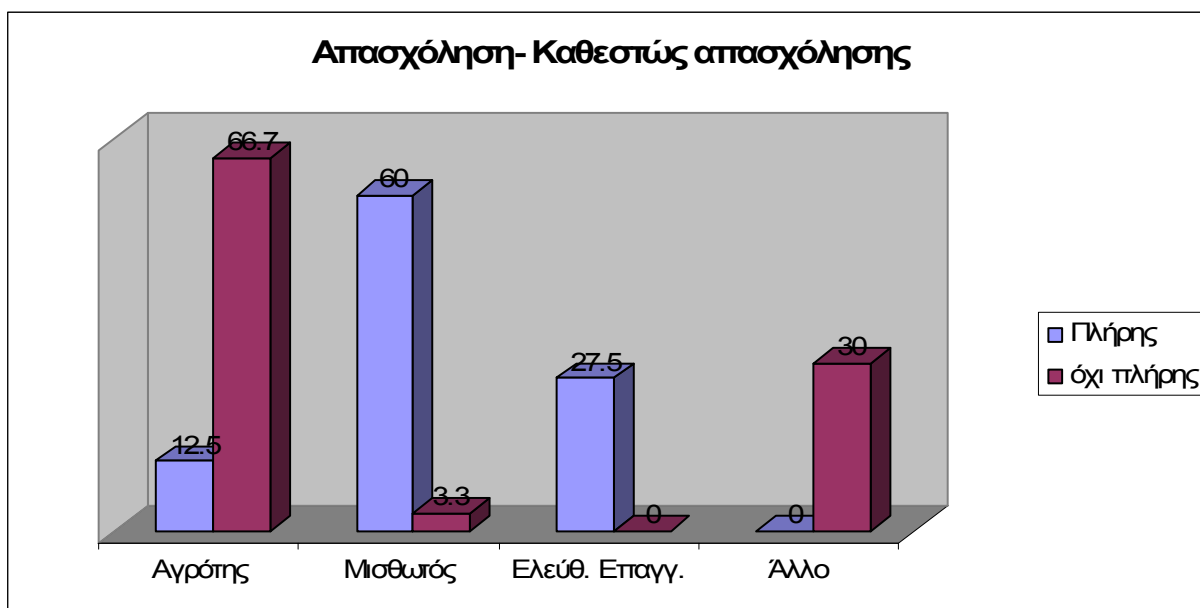

Το διάγραμμα δείχνει ότι η πλειοψηφία αυτών που δηλώνουν εισόδημα έως 28000 ευρώ διαμένουν σε κατοικία έως 80 τετραγωνικά μέτρα ενώ όσοι δηλώνουν περισσότερο από 28000 ευρώ διαμένουν σε κατοικία εμβαδού έως 160 τετραγωνικά μέτρα. Συνεπώς το υψηλότερο εισόδημα επιτρέπει καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και συντελεί στη δημιουργία υψηλής ποιότητας ζωής των κατοίκων των αστικών περιοχών.

➤ **ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΑΙΤΩΛΙΚΟΥ (αγροτικός χώρος)**

Αντίθετα από τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις συσχετίσεις που αφορούσαν τα χαρακτηριστικά των κατοίκων της πόλης του Αγρινίου, στο δήμο Παναιτωλικού οι μεταβλητές που συσχετίζονται είναι λιγότερες. Συγκεκριμένα από το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στο καθεστώς απασχόλησης και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,000 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

Διάγραμμα 33: Συσχέτιση απασχόλησης-καθεστώτος απασχόλησης μελών δείγματος

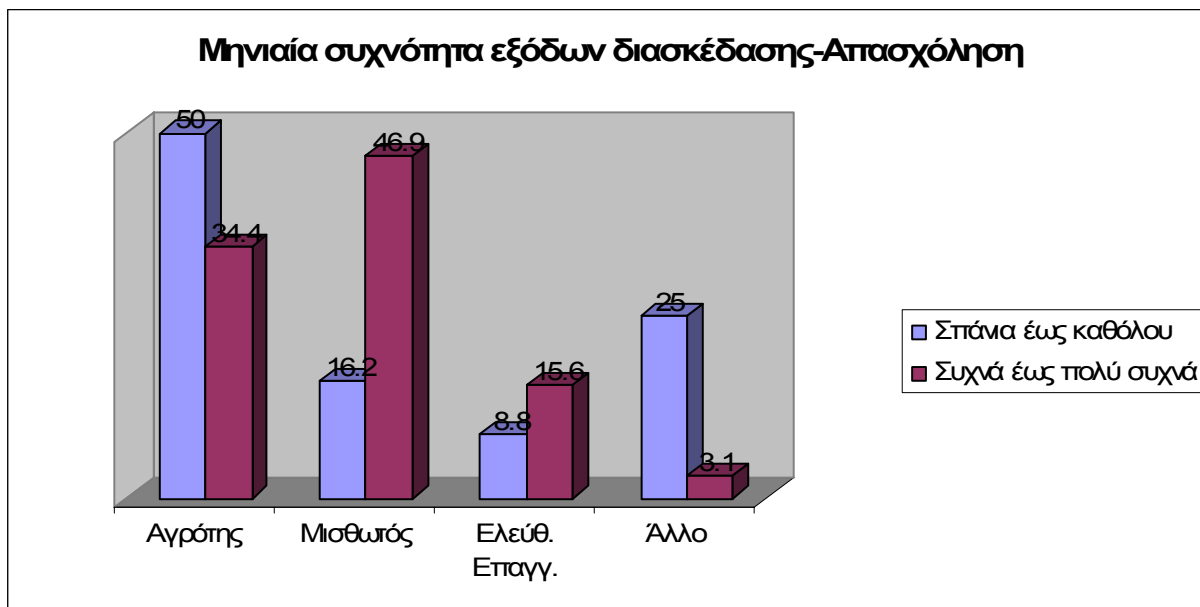
Από το διάγραμμα προκύπτει ότι στον αγροτικό χώρο, οι αγρότες απασχολούνται με καθεστώς μερικής ή εποχικής απασχόλησης, ενώ οι μισθωτοί και οι ελεύθεροι επαγγελματίες απασχολούνται πλήρως στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Συνεπώς η κυριαρχία του γεωργικού τομέα στον αγροτικό χώρο επιδρά στον τρόπο και στο χρόνο απασχόλησης των κατοίκων με άμεσο αντίκτυπο στις συνθήκες διαβίωσής τους.

Η ψυχαγωγία αποτελεί δείκτη της ποιότητας ζωής των κατοίκων μιας περιοχής και συνδέεται με οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στη μηνιαία συχνότητα εξόδων για διασκέδαση και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,001 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η πλειοψηφία των κατοίκων που είναι αγρότες δεν πραγματοποιούν εξόδους για διασκέδαση και ψυχαγωγία σε μηνιαία βάση αποδίδοντας το γεγονός στην έλλειψη χρημάτων και την απουσία των ανάλογων υποδομών στον τόπο διαμονής τους. Αντίθετα, οι μισθωτοί δηλώνουν ότι

στη διάρκεια του μήνα συχνά έως και σε καθημερινή βάση πραγματοποιούν εξόδους για διασκέδαση είτε με την οικογένεια είτε με τους φίλους.

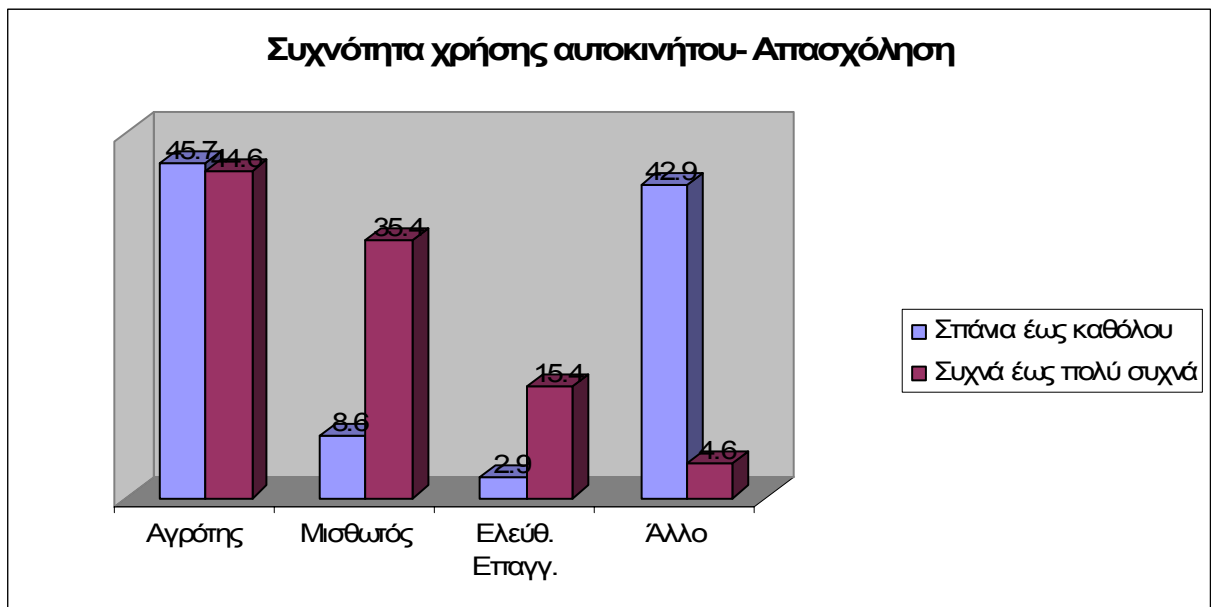
Διάγραμμα 34: Συσχέτιση μηνιαίας συχνότητας εξόδων διασκέδασης-απασχόλησης μελών δείγματος

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, κριτήριο της ποιότητας ζωής των κατοίκων αποτελεί ο τρόπος μετακίνησης που επιλέγουν. Το χ^2 -τεστ ανεξαρτησίας που πραγματοποιήθηκε για την ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στη συχνότητα χρήσης αυτοκινήτου και την απασχόληση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δυο μεταβλητές, αφού το p-value έχει τιμή 0,000 που είναι μικρότερη από το 0,01(1%) οπότε απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση σε επίπεδο σημαντικότητας 99%.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τόσο οι μισθωτοί όσο και οι αγρότες του δήμου Παναιτωλικού χρησιμοποιούν συχνά το αυτοκίνητό τους για την κάλυψη των ιδιωτικών τους αναγκών. Αντίθετα, οι συνταξιούχοι δεν το χρησιμοποιούν. Το παραπάνω στοιχείο μπορεί να αποδοθεί στην ανάγκη χρήσης του αυτοκινήτου, ιδιαίτερα από τους αγρότες, για να προσεγγίσουν τα αγροκτήματά τους που βρίσκονται εκτός οικισμού και στη αναγκαία χρήση του για μετάβασή τους στην πόλη του Αγρινίου εξαιτίας της ανεπαρκούς εξυπηρέτησης από το τοπικό δίκτυο μέσων μαζικής μεταφοράς.

**Διάγραμμα 35: Συσχέτιση συχνότητας χρήσης αυτοκινήτου-απασχόλησης
μελών δείγματος**

5. Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης (FACTOR ANALYSIS)

Τα βασικότερα στατιστικά μεγέθη της παραγοντικής ανάλυσης είναι τα «φορτία» (factor loadings) που είναι οι συντελεστές συσχέτισης των μεταβλητών με τους αντίστοιχους παράγοντες, το ποσοστό της διακύμανσης της κάθε μεταβλητής που εξηγείται από τους παράγοντες (communality) και το ποσοστό της συνολικής διακύμανσης που εξηγεί κάθε παράγοντας (Σιάρδος, 1999).

Ο προσδιορισμός των βασικών δεικτών που εκφράζουν τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των δυο περιοχών στηρίχθηκε στις μεταβλητές με τα υψηλότερα φορτία που ταυτοποίησαν τον παράγοντα αυτό. Μέτρο της καταλληλότητας της παραγοντικής μεθόδου είναι ο δείκτης Kaiser-Meyier-Olkin (KMO), που είναι ο δείκτης σύγκρισης των μεγεθών των παρατηρούμενων συντελεστών συσχέτισης προς τους συντελεστές μερικής συσχέτισης (Σιάρδος, 1999). Μικρές τιμές της KMO (δηλαδή $<0,6$) δείχνουν ότι η παραγοντική ανάλυση των μεταβλητών δεν είναι η σωστή τεχνική ενώ τιμές μεγαλύτερες του 0,6 είναι αποδεκτές. Επίσης με το τεστ του Barlett ελέγχουμε τη μηδενική υπόθεση ότι η μήτρα των συντελεστών συσχέτισης δεν διαφέρει στατιστικά σημαντικά από τη

μοναδιαία μήτρα (δηλαδή αυτή που έχει τη μονάδα στην κύρια διαγώνιο και μηδέν τα υπόλοιπα στοιχεία της). Η απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι υπό εξέταση μεταβλητές συσχετίζονται και μπορούμε να εξηγήσουμε κοινούς παράγοντες.

Ειδικότερα τα αποτελέσματα ανά περιοχή (αστικό-αγροτικό χώρο) έχουν ως εξής:

➤ ΑΓΡΙΝΙΟ (αστικός χώρος)

Η παραγοντική ανάλυση έδωσε 25 παράγοντες που ερμηνεύουν το 100% της συνολικής διακύμανσης αλλά σχολιάζονται οι πρώτοι 4 που ερμηνεύουν το 46,33% της συνολικής διακύμανσης. Οι υπόλοιποι παράγοντες δεν σχολιάζονται αφού εξηγούν μικρό ποσοστό της συνολικής διακύμανσης.

▪ **Παράγοντας 1: Μηνιαίες δαπάνες των δημοτών**

Είναι ο σημαντικότερος παράγοντας αφού ερμηνεύει το 15,56% της διακύμανσης του συνόλου των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγοντική ανάλυση.

Συγκεκριμένα οι μηνιαίες δαπάνες για θέρμανση, μεταφορές, ένδυση-υπόδηση, εκπαίδευση-μόρφωση και διασκέδαση επηρεάζουν αρνητικά το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα και το μηνιαίο ποσό οικογενειακής αποταμίευσης. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην αύξηση του κόστους ζωής στην πόλη, λόγω, μεταξύ άλλων, της αύξησης των τιμών του πετρελαίου που σε συνδυασμό με την συχνή χρήση του αυτοκινήτου και τις ανάγκες για θέρμανση ελαττώνει το οικογενειακό εισόδημα. Απαιτείται συνεπώς ορθή οικονομική διαχείριση για να αποτραπούν περαιτέρω αρνητικά αποτελέσματα για το βιοτικό επίπεδο ζωής των κατοίκων.

▪ **Παράγοντας 2: Σύνθεση οικογένειας των δημοτών**

Ο παράγοντας αυτός ερμηνεύει το 11,66% της συνολικής διακύμανσης. Συγκεκριμένα ο αριθμός των παιδιών στην οικογένεια και οι εβδομαδιαίες ώρες που τους αφιερώνουν οι γονείς τους επηρεάζει αρνητικά το οικογενειακό εισόδημα. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην αύξηση των δαπανών για την εκπαίδευση και μόρφωση των παιδιών που μειώνουν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα, ενώ η αύξηση των ωρών απασχόλησης αυξάνει το εισόδημα αλλά μειώνει το χρόνο ενασχόλησης των γονιών με τα παιδιά.

▪ Παράγοντας 3: Εργασιακό προφίλ των δημοτών

Ο παράγοντας αυτός ερμηνεύει το 8,72% της συνολικής διακύμανσης. Ειδικότερα η απασχόληση, το καθεστώς απασχόλησης και οι εβδομαδιαίες ώρες εργασίας επιδρούν αρνητικά στη μηνιαία συχνότητα εξόδων διασκέδασης. Οι συνθήκες απασχόλησης επιδρούν στην ψυχολογία και επηρεάζουν τις σχέσεις των κατοίκων με έμμεσα αρνητικά αποτελέσματα στην κοινωνική φυσιογνωμία της πόλης. Συνεπώς, όσο περισσότερο εργάζεται κάποιος τόσο λιγότερο μπορεί να διασκεδάσει και να ψυχαγωγείται.

▪ Παράγοντας 4: Οικονομικό προφίλ δημοτών

Ο παράγοντας αυτός ερμηνεύει το 7,02% της συνολικής διακύμανσης των μεταβλητών. Το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα και το μηνιαίο οικογενειακό ποσό αποταμίευσης στο Αγρίνιο επηρεάζουν αρνητικά τις εβδομαδιαίες ώρες απασχόλησης με τα παιδιά και την οικογενειακή κατάσταση. Το δεδομένο αυτό αποδεικνύει ότι για τη βελτίωση του εισοδήματος απαιτούνται πολλές ώρες εργασίας μακριά από την οικογένεια. Αυτή η κοινωνική διάσταση αποδεικνύει ότι στις σημερινές συνθήκες η οικονομική ανάπτυξη επιδρά αρνητικά στο κοινωνικό προφίλ και διασπά τις ανθρώπινες σχέσεις.

Μεταβλητές	Ποσοστό της διακύμανσης κάθε μεταβλητής που εξηγείται από κάθε παράγοντα				Communality (Σύνολο)
	F1	F2	F3	F4	
Απασχόληση	0.045	0.008	0.874	0.062	0.819
Οικογενειακά Αυτοκίνητα	-0.09	-0.048	-0.079	0.169	0.707
Χρόνος ανεργίας	-0.010	-0.078	-0.637	0.153	0.638
Μηνιαίο Οικογενειακό ποσό αποταμίευσης	-0.079	0.047	-0.127	0.630	0.478
Μηνιαία έξοδα διατροφής	0.248	-0.244	-0.137	0.167	0.416
Μηνιαία έξοδα Ένδυσης- υπόδησης	0.732	-0.071	0.054	-0.006	0.625
Μηνιαία έξοδα εκπαίδευσης- μόρφωσης	0.695	0.076	0.118	0.208	0.610
Οικογενειακή κατάσταση	0.042	0.531	-0.003	-0.256	0.715
Τετραγωνικά μέτρα σπιτιού	0.064	-0.238	-0.022	0.386	0,582
Αριθμός παιδιών στο σπίτι	0.042	0.888	0.028	-0.137	0.841
Μηνιαία έξοδα	0.678	0.053	-0.024	-0.195	0.550

διασκέδασης					
Μηνιαία έξοδα θέρμανσης	0.844	0.048	0.096	-0.145	0.788
Μηνιαία έξοδα μεταφορών	0.761	-0.023	0.163	-0.083	0.622
Μορφωτικό επίπεδο	-0.084	-0.010	-0.071	0.341	0.459
Εβδομαδιαίες ώρες ασχολίας με τα παιδιά	0.029	0.904	0.047	-0.082	0.875
Συχνότητα χρήσης αυτοκινήτου	-0.040	-0.096	-0.254	0.284	0.600
Συμμετοχή σε συνελεύσεις συλλόγου	0.041	-0.043	-0.039	-0.215	0.491
Συμμετοχή σε συνελεύσεις συνεταιρισμού	-0.033	-0.034	0.053	0.134	0.635
Συμμετοχή σε συνελεύσεις ομάδων παραγωγών	-0.033	0.180	0.045	0.352	0.473
Καθεστώς απασχόλησης	0.207	0.082	0.712	-0.157	0.640
Μηνιαία συχνότητα εξόδων διασκέδασης	0.678	0.053	-0.024	-0.195	0.529
Συχνότητα ανάγνωσης	-0.036	-0.125	-0.090	0.330	0.577

εφημερίδας					
Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα	-0.094	-0.176	-0.085	0.666	0.503
Εβδομαδιαίες ώρες εργασίας	0.150	0.048	0.871	-0.096	0.842
Αριθμός μελών οικογένειας	0.011	-0.775	-.097	-.0119	0.694

➤ ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΑΙΤΩΛΙΚΟΥ (αγροτικός χώρος)

Η παραγοντική ανάλυση έδωσε 25 παράγοντες που ερμηνεύουν το 100% της συνολικής διακύμανσης αλλά σχολιάζονται οι πρώτοι 3 που ερμηνεύουν το 37,45% της συνολικής διακύμανσης. Οι υπόλοιποι παράγοντες δεν σχολιάζονται αφού εξηγούν μικρό ποσοστό της συνολικής διακύμανσης.

▪ **Παράγοντας 1: Μηνιαίες δαπάνες δημοτών**

Είναι ο σημαντικότερος παράγοντας αφού ερμηνεύει το 15,48% της διακύμανσης του συνόλου των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγοντική ανάλυση.

Συγκεκριμένα οι μηνιαίες δαπάνες για θέρμανση, διασκέδαση, ένδυση-υπόδηση, εκπαίδευση-μόρφωση και μεταφορές επηρεάζουν αρνητικά το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην αύξηση του κόστους ζωής στην αγροτική περιοχή που έχει ως συνέπεια να επηρεάζεται η καταναλωτική συμπεριφορά και το επίπεδο διαβίωσης των νοικοκυριών.

▪ **Παράγοντας 2: Σύνθεση οικογένειας δημοτών**

Ο παράγοντας αυτός ερμηνεύει το 11,8% της συνολικής διακύμανσης των μεταβλητών. Σε αντιστοιχία με τα αποτελέσματα του δείγματος στην πόλη του Αγρινίου, ο αριθμός των παιδιών και οι ώρες απασχόλησης των γονιών μαζί τους επηρεάζουν αρνητικά το καθεστώς απασχόλησης. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι το

καθεστώς πλήρους απασχόλησης, σε συνδυασμό με την αύξηση των απαιτήσεων στον εργασιακό στίβο έχουν ως αποτέλεσμα την άρνηση διεύρυνσης της οικογένειας.

▪ **Παράγοντας 3: Εργασιακό προφίλ δημοτών**

Ο παράγοντας ερμηνεύει το 10,2% της συνολικής διακύμανσης των μεταβλητών. Οι εβδομαδιαίες ώρες απασχόλησης επιδρούν αρνητικά στη μηνιαία συχνότητα εξόδων διασκέδασης και στη συχνότητα ανάγνωσης εφημερίδας, γεγονός που σημαίνει ότι όσο περισσότερο εργάζεται το άτομο τόσο λιγότερο χρόνο έχει για να ενημερωθεί και να διασκεδάσει.

Μεταβλητές	Ποσοστό της διακύμανσης κάθε μεταβλητής που εξηγείται από κάθε παράγοντα			Communality (Σύνολο)
	F1	F2	F3	
Απασχόληση	0.021	0.107	0.690	0.769
Οικογενειακά Αυτοκίνητα	0.094	0.075	-0.101	0.797
Χρόνος ανεργίας	0.072	-0.150	-0.618	0.670
Μηνιαίο Οικογενειακό ποσό αποταμίευσης	-0.003	-0.015	-0.051	0.752
Μηνιαία έξοδα διατροφής				0.478
Μηνιαία έξοδα Ένδυσης- υπόδησης	0.751	0.007	-0.038	0.585
Μηνιαία έξοδα εκπαίδευσης- μόρφωσης	0.700	0.336	0.055	0.637
Οικογενειακή κατάσταση	-0.059	0.745	-0.069	0.734
Τετραγωνικά μέτρα σπιτιού	-0.128	-0.180	-0.102	0.597
Αριθμός παιδιών στο σπίτι	0.070	0.891	0.053	0.834
Μηνιαία έξοδα διασκέδασης	0.807	0.052	-0.044	0.709
Μηνιαία έξοδα θέρμανσης	0.866	0.058	-0.001	0.804
Μηνιαία έξοδα	0.697	-0.135	0.127	0.611

μεταφορών				
Μορφωτικό επίπεδο	-0.030	0.007	-0.035	0.673
Εβδομαδιαίες ώρες ασχολίας με τα παιδιά	0.100	0.930	0.029	0.900
Συχνότητα χρήσης αυτοκινήτου	-0.050	0.002	-0.548	0.854
Συμμετοχή σε συνελεύσεις συλλόγου	-0.071	-0.162	0.252	0.477
Συμμετοχή σε συνελεύσεις συνεταιρισμού	-0.054	-0.059	0.108	0.592
Συμμετοχή σε συνελεύσεις ομάδων παραγωγών	-0.208	0.043	0.225	0.632
Καθεστώς απασχόλησης	0.058	-0.040	0.478	0.722
Μηνιαία συχνότητα εξόδων απασχόλησης	-0.006	0.443	-0.408	0.562
Συχνότητα ανάγνωσης εφημερίδας	-0.120	0.061	-0.043	0.502
Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα	-0.100	-0.189	0.157	0.387
Εβδομαδιαίες ώρες εργασίας	0.065	-0.048	0.827	0.731

Αριθμός μελών οικογένειας	-0.216	-0.559	-0.133	0.672
------------------------------	--------	--------	--------	-------

6. Συμπεράσματα παραγοντικής ανάλυσης δεικτών οι οποίοι σχετίζονται με οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά στον αστικό και τον αγροτικό χώρο

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τόσο στην πόλη του Αγρινίου όσο και στο δήμο Παναιτωλικού παρουσιάζονται ομοιότητες στο εργασιακό και το οικογενειακό προφίλ των κατοίκων όσο και στην κατανομή των μηνιαίων δαπανών των μελών του δείγματος. Επιπλέον στον αστικό χώρο, που ταυτίζεται με το Αγρίνιο, σημαντικός δείκτης είναι το οικονομικό προφίλ των δημοτών που επηρεάζει την κοινωνική τους συμπεριφορά και την ποιότητα ζωής τους. Οι παραπάνω παράγοντες αποδεικνύουν ότι ο αστικός χώρος επηρεάζει σημαντικά τον αγροτικό και επιδρά στη ζωή των κατοίκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Howitt, D., Cramer, D. (2006), Στατιστική με το SPSS 13, *Εκδόσεις Κλειδάριθμος*, Αθήνα
2. ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού, 2001
3. Μακράκης, Β. (2005), Ανάλυση δεδομένων στην επιστημονική έρευνα με τη χρήση SPSS, *Εκδόσεις GUTENBERG*, Αθήνα
4. Σιάρδος, Γ. (1999), Μέθοδοι πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης, *Εκδόσεις Ζήτη*, Θεσσαλονίκη

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η αξιολόγηση των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών μιας περιοχής αποτελεί σύνθετη διαδικασία που απαιτεί την ύπαρξη διαθέσιμων πληροφοριών για την όσο το δυνατό πληρέστερη παρουσίαση την εικόνα της περιοχής. Για το σκοπό αυτό στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, επελέγη μια λίστα δεικτών οι οποίοι σχετίζονται με οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις της βιωσιμότητας και μέσω της περιγραφικής στατιστικής, του τεστ ανεξαρτησίας χ^2 και της παραγοντικής ανάλυσης εξετάστηκε η σχέση ανάμεσα στο οικονομικό επίπεδο, το επίπεδο εκπαίδευσης και τον αριθμό των παιδιών μιας οικογένειας σε σχέση με την απασχόληση.

Η επιλογή των δυο συγκεκριμένων περιοχών, στα πλαίσια της εργασίας, δεν ήταν τυχαία. Το Αγρίνιο είναι το μεγαλύτερο διοικητικό και εμπορικό κέντρο της επαρχίας Τριγωνίδας και του νομού Αιτωλοακαρνανίας γενικότερα, με αυξανόμενη πληθυσμιακή και διοικητική δυναμική και ένταση του φαινομένου της αστικοποίησης. Αντίθετα, ο δήμος Παναιτωλικού είναι ο μικρότερος πληθυσμιακά δήμος στο νομό Αιτωλοακαρνανίας ο οποίος συνορεύει με το δήμο Αγρινίου απέχοντας μόνο λίγα χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης. Οι δυο περιοχές συγκεντρώνουν πλεονεκτήματα και αδυναμίες, βασικές παράμετροι για την αναπτυξιακή τους πορεία.

Ειδικότερα, το Αγρίνιο, ως ένα σύγχρονο αστικό κέντρο, συγκεντρώνει τις οικονομικές, διοικητικές και εμπορικές δραστηριότητες της περιοχής ενώ παρέχει στους κατοίκους του τη δυνατότητα να απολαμβάνουν κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες υψηλής ποιότητας. Η γεωγραφική του θέση, στο κέντρο της Αιτωλικής πεδιάδας, το έχει αναγάγει σε σημείο αναφοράς για την ευρύτερη περιοχή αφού εξυπηρετεί τις ανάγκες χιλιάδων κατοίκων από τους γειτονικούς αγροτικούς δήμους, οι οποίοι συνεισφέρουν σημαντικά στην οικονομική λειτουργία της πόλης μέσω των αγορών και των συναλλαγών που πραγματοποιούν σε αυτή. Η ταύτιση του Αγρινίου με ένα αγροτικό προϊόν, όπως είναι ο καπνός, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για πολλές γενιές κατοίκων και επέδρασε στην αναπτυξιακή πορεία της πόλης. Συγκεκριμένα, έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο καπνός ήταν προϊόν υψηλής προστιθέμενης αξίας με αποτέλεσμα να κυριαρχεί ως μονοκαλλιέργεια

στην ευρύτερη περιοχή και να αποτελεί τον μοναδικό οικονομικό πόρο για εκατοντάδες αγροτικές οικογένειες. Οι πολίτες αυτοί που διέμεναν είτε στο Αγρίνιο είτε σε γειτονικά χωριά δαπανούσαν το εισόδημά τους στην πόλη για την κάλυψη των βασικών βιοτικών τους αναγκών με αποτέλεσμα να καταγράφεται ευρωστία και οικονομική ανάπτυξη. Η κρίση στον αγροτικό τομέα, λόγω της επιβολής των ποσοστώσεων και της μείωσης των τιμών πώλησης του καπνού, είχε ως συνέπεια, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, το Αγρίνιο να αντιμετωπίζει οικονομική και κοινωνική κρίση.

Ο δήμος Παναιτωλικού, ο οποίος προέκυψε μετά τη συνένωση 6 μικρών χωριών το 1997, είναι ο μικρότερος πληθυσμιακά δήμος στο νομό και κατοικείται κυρίως από ανθρώπους μεγάλης ηλικίας. Η μονοκαλλιέργεια του καπνού αποτελούσε τη βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της μείωσης των κοινοτικών επιδοτήσεων και των χαμηλών τιμών πώλησης του προϊόντος, να καταγραφεί σημαντική μείωση τους εισοδήματός τους. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη βασικών υποστηρικτικών υποδομών, είχε ως συνέπεια τη μετοίκηση κατοίκων στην πόλη με αποτέλεσμα την αποδυνάμωσή της περιοχής. Επιπλέον, η μικρή χιλιομετρική απόστασή του δήμου από το Αγρίνιο, δρα αρνητικά στην περαιτέρω ανάπτυξή του, αφού οι νεαρής ηλικίας κάτοικοι επιλέγουν να διαμένουν και να εργαστούν στην πόλη με αποτέλεσμα να μην έχει ενεργούς πολίτες που επιθυμούν να ασχοληθούν με τα κοινά για την ανάπτυξη της περιοχής τους.

Εκτός από τα παραπάνω γενικά χαρακτηριστικά, μέσω της εργασίας αποδεικνύεται ότι ο κοινωνικός ιστός του Αγρινίου αποτελείται από τετραμελείς οικογένειες μισθωτών υψηλού εισοδήματος και υψηλού μορφωτικού επιπέδου ενώ αντίθετα στο δήμο Παναιτωλικού επικρατούν πολυμελείς αγροτικές οικογένειες, χαμηλού εισοδήματος και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στην κοινωνική και οικονομική διάρθρωση των δυο περιοχών, η οποία χαρακτηρίζεται από την ενασχόληση με τη γεωργία στον αγροτικό χώρο έναντι των υπηρεσιών στον αστικό χώρο. Επιπλέον ο τύπος οικογένειας στο Αγρίνιο σχετίζεται με την απασχόληση επιβεβαιώνοντας την αντίληψη ότι ο σύγχρονος τρόπος ζωής στην πόλη και οι συνθήκες εργασίας επηρεάζουν τη μορφή της οικογένειας και προσδιορίζουν τις καταναλωτικές της ανάγκες.

Επίσης, το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του Αγρινίου επηρεάζει την απασχόληση, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα και τον τρόπο ενημέρωσής τους αναδεικνύοντάς το σε βασικό κοινωνικό χαρακτηριστικό του αστικού χώρου που συνδέεται με τον τρόπο ζωής των κατοίκων, σε αντίθεση με τον αγροτικό χώρο. Το αποτέλεσμα αυτό αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης στον αστικό χώρο και τη σημασία της για την μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής.

Βασικός αναπτυξιακός οικονομικός δείκτης του Αγρινίου αποτελεί η απασχόληση η οποία σχετίζεται τόσο με το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα, όσο και με το μηνιαίο ποσό αποταμίευσης, τις μηνιαίες δαπάνες διατροφής και τις μεταφορές. Αντίθετα στο δήμο Παναιτωλικού, που είναι ο αγροτικός χώρος, η απασχόληση σχετίζεται με τη μηνιαία συχνότητα εξόδων για διασκέδαση και τον τρόπο μετακίνησης. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι στον αστικό χώρο η απασχόληση επηρεάζει το οικονομικό προφίλ των κατοίκων λόγω της κυριαρχίας των επιχειρήσεων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα ενώ στον αγροτικό χώρο επηρεάζει την κοινωνική τους συμπεριφορά αφού συνήθως ταυτίζεται με την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας.

Όπως έχει αναφερθεί, ο αγροτικός τομέας είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομία και των δυο περιοχών. Η εργασία καταγράφει ταύτιση απόψεων σχετικά με τα σημαντικότερα προβλήματά του ενώ καταγράφεται αρνητική στάση σχετικά με τις μελλοντικές του προοπτικές στην ευρύτερη περιοχή εξαιτίας της απαραίτητης αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην ανάγκη αναδιάρθρωσης του αγροτικού τομέα, μέσω της παραγωγής νέων προϊόντων υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας, τα οποία θα συμβάλλουν στη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος που είναι σημαντικό για την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα τόσο του Αγρινίου όσο και του δήμου Παναιτωλικού.

Η σημαντική εισοδηματική διαφοροποίηση ανάμεσα στο Αγρίνιο και το δήμο Παναιτωλικού οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο και την απασχόληση, αφού η απασχόληση με τη γεωργία ανάγκασε πολλούς κατοίκους να εγκαταλείψουν νωρίς την εκπαίδευση για να εργαστούν στα χωράφια. Επιπλέον, το εισόδημα επηρεάζει τις μηνιαίες δαπάνες για διατροφή και άλλες καταναλωτικές ανάγκες με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται διακύμανση στα μηνιαία έξοδα και στο μηνιαίο ποσό

αποταμίευσης. Επίσης, στο Αγρίνιο το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα συσχετίζεται με τις συνθήκες διαβίωσης και ειδικότερα με τα τετραγωνικά μέτρα της κατοικίας σε αντίθεση με τον αγροτικό χώρο. Αυτό αποδίδεται στο γεγονός ότι στον αγροτικό χώρο κυριαρχεί η ιδιόκτητη κατοικία, ενώ στον αστικό χώρο οι πολίτες διαμένουν σε ιδιόκτητες ή ενοικιαζόμενες κατοικίες με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος διαβίωσής τους.

Αναφορικά με τον τρόπο ενημέρωσης, εκτός από την τηλεόραση που κυριαρχεί στις δυο περιοχές, το βιοτικό και μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της πόλης του Αγρινίου επιτρέπει την χρήση σύγχρονης τεχνολογίας για πληροφόρηση και εύρεση πληροφοριών. Το χαρακτηριστικό αυτό επιβεβαιώνει τη μεγάλη υστέρηση που υπάρχει στον αγροτικό χώρο σε σχέση με την εφαρμογή και χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη πληθυσμιακού δυναμικού νεαρής ηλικίας. Επίσης αρνητική εικόνα υπάρχει για τις υπηρεσίες υγείας και στις δύο περιοχές, ενώ τονίζεται η ανάγκη βελτίωσης του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού.

Ο βαθμός συμμετοχής σε συλλογικούς φορείς και όργανα λήψης αποφάσεων είναι μεγαλύτερος στο Αγρίνιο από το δήμο Παναιτωλικού ενώ το τοπικό σύστημα μέσων μαζικής μεταφοράς αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων του αγροτικού χώρου αναγκάζοντας τους είτε να μετακομίσουν στο Αγρίνιο είτε να χρησιμοποιούν το ιδιωτικό τους μεταφορικό μέσο. Αυτό το χαρακτηριστικό συμφωνεί με την εμπειρική προσέγγιση στο τέταρτο κεφάλαιο που αναφέρει ότι οι αγροτικές περιοχές υστερούν στο σύστημα μεταφορών με αποτέλεσμα να γίνεται πιο δύσκολη η ζωή των κατοίκων.

Από την παραγοντική ανάλυση προέκυψε ότι στο Αγρίνιο οι μηνιαίες δαπάνες για διατροφή, μόρφωση, ένδυση, θέρμανση και μεταφορές επηρεάζουν αρνητικά το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα, όπως και στο δήμο Παναιτωλικού. Συνεπώς δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση ως προς τον παράγοντα αυτό ανάμεσα στις δυο περιοχές. Κοινός παράγοντας στον αστικό και τον αγροτικό χώρο είναι επίσης το οικογενειακό προφίλ το οποίο επηρεάζεται αρνητικά από την απασχόληση, όπως επίσης το εργασιακό προφίλ που επιδρά αρνητικά στην κοινωνική ζωή των κατοίκων και στις συνήθειές τους. Σημαντικός παράγοντας στον αστικό χώρο είναι

το οικονομικό προφίλ των δημοτών, σε αντίθεση με τον αγροτικό χώρο, όπως εκφράζεται από το εισόδημα και την αποταμίευση και επιδρά στην ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι δεν υφίσταται διαφοροποίηση στα κοινωνικά χαρακτηριστικά αστικού και αγροτικού χώρου ενώ υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τα οικονομικά τους χαρακτηριστικά. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να αποδοθεί στο εργασιακό προφίλ και την πολύπλευρη απασχόληση στον αστικό χώρο, ενώ ο αγροτικός χώρος ταυτίζεται με τη γεωργία και την κατοίκηση από ανθρώπους μεγάλης ηλικίας που δεν έχουν ιδιαίτερες καταναλωτικές ανάγκες. Το Αγρίνιο παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης μεγαλούπολης με κατοίκους που απολαμβάνουν υψηλό εισόδημα και καλές συνθήκες διαβίωσης. Ο δήμος Παναιτωλικού επηρεάζεται από τον τρόπο ζωής των κατοίκων της γειτονικής πόλης όσον αφορά τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά, αλλά παρουσιάζει οικονομική υστέρηση και χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο ιδιαίτερα των κατοίκων χαμηλού μορφωτικού επιπέδου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο μικρός αγροτικός δήμος θα συνεχίσει να έχει πληθυσμιακή μείωση εξαιτίας της αδυναμίας του να προσφέρει ικανοποιητικές υπηρεσίες στους κατοίκους του σε αντίθεση με την πόλη του Αγρινίου που θα γιγαντώνεται τόσο χωρικά όσο και πληθυσμιακά σε βάρος των γειτονικών αγροτικών περιοχών. Η μετοίκηση των κατοίκων θα εξακολουθήσει να υφίσταται ενώ η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών του αγροτικού χώρου προβάλλει ως απαραίτητη και αναγκαία λύση για την συγκράτηση του πληθυσμού στον αγροτικό χώρο, μέσω της στήριξης του εισοδήματός του.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• ΞΕΝΗ

1. Beckstead, D., Brown, M.(2005), Provincial Income Disparities through an urban-rural lens: Evidence from the 2001 Census, Statistics Canada-Catalogue No 11-624-MIE No 012
2. Bryden, J.(2002), Rural Development Indicators and Diversity in the European Union ", *University of Aberdeen* , Rural Policy Research Institute, Fellow
3. Bryden, J.(2003), Rural Development Situation & Challenges in EU-25, EU Rural Development Conference, Salzburg
4. Bryden, J.,(), 'Why do some rural economies perform better than others? The dynamics of rural areas in the eu-encouraging enterprise', University of Aberdeen, www.abdn.ac.uk/arkleton/
5. Buttton K., Johnson K., Μπίθας Κ. (2001), Διαχείριση του αστικού χώρου και η χρήση δεικτών, στο Μπίθας, Κ. Βιώσιμες πόλεις, Θεωρία-Πολιτική, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα
6. Cohen, B.(2004), Urban Growth in Developing Countries: A Review of Current Trends and a caution regarding existing forecasts, *World Development*, Vol. 32, No. 1, pp 23-51
7. Commission of the European communities, (2005), Cohesion Policy and cities: the urban contribution to growth and jobs in the region, http://ec.europa.eu/comm/regional_policy
8. Department for Environment, Food and Rural Affairs, " Sustainable development indicators in your pocket 2004", 2004
9. Epstein, T., Jeseeph, D. (2001), Development-There is Another Way: A rural-Urban Partnership development paradigm, *World Development*, Vol. 29, pp 1443-1454
10. Fletcher, C., Flora, J., Gaddis, B., Winter, M., Litt, J.(2000), Small Towns and Welfare Reform: Iowa Case Studies of Families and Communities, Iowa State University

11. Howitt, D., Cramer, D. (2006), Στατιστική με το SPSS 13, *Εκδόσεις Κλειδάριθμος*, Αθήνα
12. Jeannney, S., Hua, P. (2001), How does real exchange rate influence income inequality between urban and rural areas in China?, *Journal of Development Economics*, Vol. 64, pp 529-545
13. Jordan, H., Roderick, P., Martin, D., Barnett, S.(2004), Distance, rurality and the need for care: access to health services in South West England, *International Journal of Health Geographics*
14. [Lhila, A.](#), Ormond, B., Zuckerman, S. (2000), Rural/Urban Differences in Health Care Are Not Uniform Across States, *New Federalism: National Survey of America's Families*, Number B-11
15. Lu, D.(2002), Rural-urban differences disparity: impact of growth, allocative efficiency, and local growth welfare, *China Economic Review* (13), pp 419-429
16. Patterson, H., Anderson, D. (2003), What is really different about rural and urban firms? Some evidence from Northern Ireland, *Journal Of Rural Studies* (19), pp 477-490
17. Pucher, J., Renne, J.(2004), Urban-rural differences in mobility and mode choice: Evidence from the 2001 NHTS, *Bloustein School of Planning and Public Policy, Rutgers University*
18. Renkow, M. (2003), Employment growth, worker mobility, and rural economic development, *American Journal Agricultural Economics* 85 (2), pp 503-513
19. Satterthwaite, D.(2003), Agriculture and Urban Development, *International Institute for Environment and Development (IIED)*
20. Satterthwaite,D.(2005), Provincial Income Disparities through an Urban-Rural Lens: Evidence from the 2001 Census, Desmond Beckstead and W Mark Brown,Ministry of Industry
21. Schmitt, B., Henry, M. (2000), Size and growth of urban centres in French labour market areas: consequences for rural population and employment, *Regional Science & Urban Economics* (30), pp 1-21
22. Shah, R.(2004), CSD Indicators of Sustainable Development – recent developments and activities, Department of Economic and Social Affairs

23. Sharp, J., Smith, M.(2003), Social capital and farming at the rural-urban interface: the importance of nonfarmer and farmer relations, *Agricultural Systems* (76), pp 913-927
24. Smailes, P., Argent, N., Griffin, L.(2002), Rural population density: its impact on social and demographic aspects of rural communities, *Journal of Rural Studies* (18), pp385-404
25. Terluin, I.,(2003), Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories, *Journal of Rural Studies*, pp 327-344
26. Toscano,E., Phimister, E., Weersink, A.(2004), Short-term employment transitions of the Canadian labour force: rural-urban differences in underemployment, *Agricultural Economics* (30), pp 129-142
27. United Nations, Commission on Sustainable Development., “ Measuring Changes in Consumption and Production Patterns”, Division for Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs United Nations, 1998
28. Van Der Ploeg J., Renting H., Brunori G., Knickel K., Mannion J., Marsden T., De Roest K., Guzman E., Ventura F.(2000), ‘Rural Development: From Practices and Policies towards Theory’, *Sociologia Ruralis*, Vol. 40,pp 391-408
29. Whitener, L., Weber, B., Duncan, G. (2002), Rural Dimensions of Welfare Reform - Introduction As the Dust Settles: Welfare Reform and Rural America ,*W. E. Upjohn Institute for Employment*

• ΕΛΛΗΝΙΚΗ

30. Αιτωλοακαρνανία- Παναιτωλικό- Τριχωνίδα- Ορεινή Ναυπακτία. (2003), Οικοτουριστικός Οδηγός
31. Αμπελιώτης, Κ.(2002), Εισαγωγή στη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
32. Απογραφή Γεωργίας – Κτηνοτροφίας 1999-2000, ΕΣΥΕ
33. Αποστολόπουλος, Κ.(2003), Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού χώρου, Σημειώσεις για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Βιώσιμη Ανάπτυξη”, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

34. Αποστολόπουλος, Κ.(2003), Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου, Σημειώσεις για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Βιώσιμη Ανάπτυξη", Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
35. Αραβαντινός, Α.(1997), ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα
36. Γερολυμάτος, Γ.(1994), Αγρίνιο, Δρόμοι που γράφουν ιστορία, Εκδόσεις Δ.Μαυρομαμάτη, Αθήνα
37. Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ.(2000), Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, ΕΜΠ και ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα
38. ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 2001
39. ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού, 2001
40. Ευστράτογλου Σ., Παπαδόπουλος, Α., Ευστράτογλου, Α.(2002), Δυναμικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΤΑΓΡΟ, Αθήνα
41. Ευστράτογλου, Σ. (1998), Μελέτη-Έρευνα του αγροτικού χώρου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
42. Ευστράτογλου, Σ. (1998), Μελέτη-Έρευνα του αγροτικού χώρου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
43. Θωμόπουλος, Θ.(1954), Το Αγρίνιο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, Αθήνα
44. Ιωσηφίδης, Θ., Παπαδόπουλος, Α.(2004), Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στον αγροτικό χώρο, στο Παπαδόπουλος Α., Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα, σελ. 113-149
45. Καραμέτου, Π., Αποστολόπουλος, Κ., Κυριακούσης, Α.(2004), Βιώσιμη ανάπτυξη αγροτικών και αστικών περιοχών και εκτίμηση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης και της τοπικής κοινωνίας στη διαμόρφωση βασικών συνιστωσών αυτής: Συγκριτική αξιολόγηση δυο δήμων του νομού Άρτας, Πρακτικά 8^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Επιμέλεια: Παπαναγιώτου Ε., Σέμος Α., Καραφύλλης Χ, Θεσσαλονίκη 2005, Αγρότυπος, σελ. 555-566

46. Λαγόπουλος, Α. (2004), *Η Ιστορία της Ελληνικής Πόλης*», Επιμέλεια, Ερμής- «Αρχαιολογία & Τέχνες, Αθήνα
47. Μακράκης, Β. (2005), *Ανάλυση δεδομένων στην επιστημονική έρευνα με τη χρήση SPSS, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα*
48. Μαλούτας, Θ. (2000), *Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας* , Τόμος 1^{ος}, ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών- Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Αθήνα-Βόλος
49. Μέγα, Β.(2001), *Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους και το κυνήγι της βιωσιμότητας, στο Μπίθας Κ, Βιώσιμες πόλεις, Μπίθας*
50. Μητούλα, Ρ.(2004), *Πολιτικές και δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για αστική ανασυγκρότηση και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Οι επιπτώσεις τους στην ελληνική πόλη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα*
51. Μητούλα, Ρ.(2001), *Συνθήκες διαμόρφωσης της σύγχρονης ελληνικής πόλης, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, Εκδόσεις ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα*
52. Μητούλα, Ρ.(2006), *Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ανασυγκρότηση του ελληνικού αστικού περιβάλλοντος, Σημειώσεις για το μάθημα του ΠΜΣ "Βιώσιμη Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη", Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών*
53. Μουσικό Σχολείο Αγρινίου.(2004), *Γη μου τα τραγούδια σου, Περιβαλλοντική Ομάδα*
54. Μπαχαμπάς, Α.(2003), *Το Αγρίνιο κάποτε, Εκδόσεις Ergon, Αθήνα*
55. Μπίθας, Κ.(2001), *Βιώσιμες πόλεις, Θεωρία-Πολιτική, Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα*
56. Μπίθας, Κ., Καραγάνης, Α., Κοζυράκης Γ., Χαραλάμπους Αλ.(2005), *Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης, ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, σελ. 61-79*
57. Μπίθας, Κ., Μπαντή. Μ(2003), *Περιβαλλοντικές βιώσιμες πόλεις: έννοιες και πλαίσιο αξιολόγησης, στο Γετίμης Π., Καυκαλάς Γ., ΤΟΠΟΣ, "ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ", παγκοσμιοποίηση-διακυβέρνηση-βιωσιμότητα,*

58. Μπριασούλη, Ε.(1997), Δείκτες αειφορίας: κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, *ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών*, σελ. 55-75
59. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Νομού Αιτωλοακαρνανίας
60. Οι Νομοί της Ελλάδας, Περιοδικό ΕΠΙΛΟΓΗ, (2001)
61. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. (2003), Η Μνήμη του επαρχιακού αστικού τόπου και τοπίου : Το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του 60, , Εκδόσεις Μεταίχμιο-Δήμος Αγρινίου, Αθήνα
62. Παπαγεωργίου, Κ., Σπαθής, Π.(2000), Αγροτική Πολιτική, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εκδόσεις Σοχαστής
63. Παπαδόπουλος, Α.(2004), Το διακύβευμα της αγροτικής ανάπτυξης σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, στο Παπαδόπουλος Α., Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις GUTEMBERG, Αθήνα, σελ.13-49
64. Παπατρέχας, Γ.(1991), Ιστορία του Αγρινίου(και της γύρω περιοχής από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή), Έκδοση Δήμου Αγρινίου
65. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας
66. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας .(2003), Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής δημοκρατίας, Αρ. Φύλου 1470/ 9 Οκτωβρίου 2003, Τεύχος Δεύτερο,
67. Σιάρδος, Γ. (1999), Μέθοδοι πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης, *Εκδόσεις Ζήτη*, Θεσσαλονίκη
68. Στεφάνου Ι. και Συνεργάτες, Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, Έρευνα Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π. –Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Αθήνα 2000, σελ. 167-197
69. ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε., Αναπτυξιακή Εταιρία
70. Ψαλτόπουλος, Δ., Μπαλαμού, Ε. (2004), Η διάχυση των ωφελειών της διαρθρωτικής πολιτικής στις αγροτικές και αστικές περιοχές της Ελλάδας: Μια προσέγγιση διαπεριφερειακού πίνακα κοινωνικής λογιστικής, Πρακτικά 8^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Αγροτικής

Οικονομίας, Επιμέλεια: Παπαναγιώτου, Ε., Σέμος, Α., Καραφύλλης, Χ.,
Θεσσαλονίκη 2005, Αγρότυπος, σελ. 210-222

- **ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ**

- 71. www.29dytika.gr
- 72. www.agrinionet.gr
- 73. www.agrotikianaptixi.gr
- 74. www.agrotikianaptixi.gr
- 75. www.aitoloakarnania.gr
- 76. www.economics.gr
- 77. www.epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page
- 78. www.exec.gov.nl.ca/rural/presentations/indicators
- 79. www.un.org/esa/sustdev

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΝΟΜΟΥ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Διπλωματική Εργασία

Της μεταπτυχιακής φοιτήτριας Σωτηροπούλου Σπυριδούλας

**«Συγκριτική οικονομική και κοινωνική ανάλυση αστικού και αγροτικού χώρου στην
επαρχία Τριχωνίδας του Νομού Αιτωλοακαρνανίας»**

Το παρακάτω ερωτηματολόγιο είναι **ΑΝΩΝΥΜΟ** και γίνεται στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας. Οι απαντήσεις που θα δοθούν θα είναι απόλυτα εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για στατιστική επεξεργασία στα πλαίσια της εργασίας

Σας ευχαριστώ πολύ για την συνεργασία.

Ημερομηνία διεξαγωγής:.....

Περιοχή:.....

Αριθμός ερωτηματολογίου:.....

ΑΘΗΝΑ 2005

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Φύλο

A) Άνδρας	
B) Γυναίκα	

2. Ηλικία

.....

3. Τόπος κατοικίας

A) πόλη	
B) χωριό	

4. Επίπεδο εκπαίδευσης ερωτώμενου

A) Αναλφάβητος	
B) Μερικές τάξεις Δημοτικού	
Γ) Απόφοιτος Δημοτικού	
Δ) Μερικές τάξεις Γυμνασίου	
Ε) Απόφοιτος Γυμνασίου	
ΣΤ) Απόφοιτος Λυκείου	
Ζ) Πτυχιούχος ΑΕΙ / ΤΕΙ	
Η) Κάτοχος μεταπτυχιακού / διδακτορικού τίτλου σπουδών	

5. Οικογενειακή κατάσταση ερωτώμενου

A) Παντρεμένος / η	
B) Ανύπαντρος / η	
Γ) Διαζευγμένος / η	
Δ) Εν Διαστάσει	
Ε) Συμβίωση	
ΣΤ) Χήρος / α	

6. Αριθμός μελών οικογένειας που κατοικούν στο σπίτι.....

7. Αριθμός παιδιών που ζουν στο σπίτι:.....

Φύλο παιδιών	Ηλικία παιδιών	Επίπεδο εκπαίδευσης

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

α) ΙΣΟΤΗΤΑ

8. Εάν είστε ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΣ, ο/η σύζυγός σας εργάζεται:

A) Ναι	
--------	--

B) Όχι	
--------	--

9. Εάν ΝΑΙ, ποιος από τους δυο σας αμείβεται περισσότερο από την εργασία του;

A) Ο σύζυγος	
B) Η σύζυγος	
Γ) Εξίσου και οι δυο	

10. Ποιος ασχολείται περισσότερο με το σπίτι και τη φροντίδα των παιδιών;

A) Ο σύζυγος	
B) Η σύζυγος	
Γ) Εξίσου και οι δυο	

11. Πόσες ώρες, κατά μέσο όρο την εβδομάδα, ασχολείστε με τη φροντίδα των παιδιών;

12. Ποιος αποφασίζει κυρίως για τις καλλιέργειες, δηλ. για τη σπορά, τη συγκομιδή, κλπ (η ερώτηση απαντάται από ΑΓΡΟΤΕΣ/ΑΓΡΟΤΙΣΣΕΣ)

A) Ο σύζυγος	
B) Η σύζυγος	
Γ) Εξίσου και οι δυο	

13. Ποιος κάνει κυρίως τις εργασίες στο χωράφι δηλ. τη σπορά, το πότισμα, τη συγκομιδή κλπ.(η ερώτηση απαντάται από ΑΓΡΟΤΕΣ / ΑΓΡΟΤΙΣΣΕΣ);

A) Ο σύζυγος	
B) Η σύζυγος	
Γ) Εργάτες	
Δ) Ο σύζυγος και εργάτες	
Ε) Η σύζυγος και εργάτες	
ΣΤ) Εξίσου και οι δυο	
Ζ) Όλη η οικογένεια	

14. Ποιος διαχειρίζεται τα χρήματα στο σπίτι;

A) Ο σύζυγος / πατέρας	
B) Η σύζυγος / μητέρα	
Γ) Εξίσου και οι δυο	
Δ) Άλλο μέλος της οικογένειας(παρακαλώ σημειώστε ποιο)	
Ε) Εγώ ο ίδιος/ ίδια (εάν είναι ανύπαντρος/ ανύπαντρη)	

B) ΥΓΕΙΑ

15. Έχετε ιδιωτική ή δημόσια ασφάλεια υγείας;

A) Ιδιωτική	
B) Δημόσια	
Γ) Και τα δυο	

16. Είστε ευχαριστημένος /η με τις παροχές που σας δίνει;

A) Ναι	
B) Όχι	

17. Είστε ικανοποιημένος /η από τις υπηρεσίες υγείας στην περιοχή σας(πόλη/χωριό);

A) Ναι	
B) Όχι	

18. Τι πιστεύετε ότι χρειάζεται για να έχετε καλύτερη ιατρική φροντίδα εδώ που κατοικείτε;

A)Περισσότερο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό	
B) Καλύτερη εξυπηρέτηση στο τοπικό νοσοκομείο	
Γ) Περισσότερα φαρμακεία	
Δ) Συχνότερες επισκέψεις του αγροτικού ιατρού	
Ε) Άλλο (σημειώστε)	

Γ) ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ-ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

19. Από πού ενημερώνεστε πιο συχνά π.χ. για θέματα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά;(μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μια επιλογές)

A) από την τηλεόραση	
B) από το ραδιόφωνο	
Γ) από την εφημερίδα	
Δ) από το internet	
Ε) από φίλους	

20. Πόσο συχνά διαβάζετε εφημερίδα;

A) Καθόλου	
B) 1 φορά τον μήνα	
Γ) 1 φορά την εβδομάδα	
Δ) 2-3 φορές την εβδομάδα	
Ε) κάθε μέρα	

21. Έχετε σύνδεση INTERNET στο σπίτι σας;

A) Ναι	
B) Όχι	

22. Πόσο συχνά πηγαίνετε στη δημοτική βιβλιοθήκη της πόλης σας;

A) Καθόλου	
B) 1 φορά την μήνα	
Γ) 1 φορά την εβδομάδα	
Δ) κάθε μέρα	
Ε) Δεν υπάρχει δημοτική βιβλιοθήκη εδώ που κατοικώ	

Δ) ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ

23. Το σπίτι σας είναι:

A) ιδιόκτητο	
B) ενοικιαζόμενο	

24. Πόσα τετραγωνικά μέτρα, περίπου, είναι το σπίτι σας;.....

25. Πόσα αυτοκίνητα διαθέτει η οικογένειά σας;.....

26. Είστε ιδιοκτήτης αυτοκινήτου;

A) Ναι	
B) Όχι	

27. Αν ΝΑΙ, πόσο συχνά χρησιμοποιείτε το αυτοκίνητό σας;

A) καθόλου	
B) κάθε μήνα	
Γ) 2-3 φορές την εβδομάδα	
Δ) κάθε μέρα	

28. Έχετε κινητό τηλέφωνο;

A) Ναι	
B) Όχι	

Ε) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

29. Είστε μέλος κάποιου συλλόγου;

A) Ναι	
B) Όχι	

30. Εάν είστε μέλος, πόσο συχνά συμμετέχετε στις συνελεύσεις του συλλόγου;

A) Καθόλου	
B) Σπάνια	
Γ) Μόνο στις εκλογές	
Δ) Κάθε φορά	

31. Εάν είστε μέλος, ποια είναι η θέση σας στο σύλλογο;

A) Απλό μέλος	
B) Μέλος Δ.Σ.	
Γ) Πρόεδρος Δ.Σ.	

32. Είστε μέλος σε συνεταιρισμό;

A) Ναι	
B) Όχι	

33. Εάν είστε μέλος, πόσο συχνά συμμετέχετε στις συνελεύσεις του συνεταιρισμού;

A) Καθόλου	
B) Σπάνια	
Γ) Μόνο στις εκλογές	
Δ) Κάθε φορά	

34. Εάν είστε μέλος, ποια είναι η θέση σας στο συνεταιρισμό;

A) Απλό μέλος	
B) Μέλος Δ.Σ.	
Γ) Πρόεδρος Δ.Σ.	

35. Είστε μέλος σε ομάδα παραγωγών (π.χ. καπνού);

A) Ναι	
B) Όχι	

36. Εάν είστε μέλος, πόσο συχνά συμμετέχετε στις συνελεύσεις της ομάδας;

A) Καθόλου	
B) Σπάνια	
Γ) Μόνο στις εκλογές	
Δ) Κάθε φορά	

37. Εάν είστε μέλος, ποια είναι η θέση σας στην ομάδα;

A) Απλό μέλος	
B) Μέλος Δ.Σ.	
Γ) Πρόεδρος Δ.Σ.	

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Ε) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

38. Εργάζεστε;

A) Ναι	
B) Όχι	

39. Εάν ΝΑΙ, η δουλειά σας είναι εντός του χωριού /πόλης, που κατοικείτε;

A) Ναι	
B) Όχι	

40. Εάν εργάζεστε ΕΚΤΟΣ της πόλης/ χωριού, που βρίσκετε η εργασία σας;

A) σε γειτονικό Δήμο / κοινότητα	
B) σε Δήμο/ κοινότητα εντός του Νομού	
Γ) σε Δήμο / κοινότητα εκτός του νομού	

41. Ποιο είναι η κύρια απασχόλησή σας;

A) Αγρότης	
B) Δημόσιος Υπάλληλος	
Γ) Ιδιωτικός Υπάλληλος	

Δ) Ελεύθερος επαγγελματίας	
Ε) Εργάτης	
ΣΤ) Οικιακά	
Ζ) Συνταξιούχος	
Η) Άνεργος	

42 Εάν είστε ΑΝΕΡΓΟΣ, πόσο περίπου χρόνο δεν έχετε εργασία;

Α) από 1 μήνα έως 6 μήνες	
Β) από 6 μήνες έως 12 μήνες	
Γ) 12 μήνες έως 18 μήνες	
Δ) περισσότερο από 18 μήνες	

43 Εάν είστε ΑΓΡΟΤΗΣ, ποια είναι η κύρια καλλιέργειά σας;

Α) Καπνός	
Β) Ελιές	
Γ) Κτηνοτροφία	
Δ) Συνδυασμός των παραπάνω	
Ε) Άλλο (σημειώστε)	

44 Εάν είστε ΑΓΡΟΤΗΣ, θέλετε να ασχοληθείτε με τη βιολογική γεωργία / κτηνοτροφία;

Α) Ναι	
Β) Όχι	

45 Εργάζεστε με πλήρες ωράριο, με μερική απασχόληση ή με εποχική απασχόληση;

Α) Πλήρες ωράριο	
Β) Μερική απασχόληση	
Γ) Εποχική απασχόληση	

46 Πόσες ώρες την εβδομάδα εργάζεστε, κατά μέσο όρο;.....

47 Στην εργασία σας πηγαίνετε κυρίως (μια επιλογή)

Α) με τα πόδια	
Β) με το δικό σας αυτοκίνητο	
Γ) με τα μέσα μαζικής μεταφοράς	

48 Είστε ευχαριστημένος /η από το εισόδημά σας;

Α) Ναι	
Β) Όχι	

49 Ποιο είναι, περίπου, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημά σας;

Α) Έως 3.000 Ευρώ	
Β) 3.001-8.000 Ευρώ	
Γ) 8.001- 13.000 Ευρώ	
Δ) 13.001-18.000 Ευρώ	
Ε) 18.001-23.000 Ευρώ	

ΣΤ) 23.001-28.000 Ευρώ	
Ζ) 28.001-33.000 Ευρώ	
Η) 33.001- 38.000 Ευρώ	
Θ) 38.001-43.000 Ευρώ	
Ι) περισσότερα από 43.000 Ευρώ	

50 Τι ποσό αποταμιεύετε οικογενειακά περίπου κάθε μήνα;

Α) Καθόλου	
Β) 50 έως 100 ευρώ	
Γ) 101 ευρώ έως 150 ευρώ	
Δ) 151 έως 200 Ευρώ	
Ε) περισσότερα από 200 ευρώ	

53 Έχετε πάρει δάνειο την τελευταία πενταετία;

Α) Ναι	
Β) Όχι	

52 Εάν ΝΑΙ, τι είδους δάνειο;

Α) Καταναλωτικό	
Β) Στεγαστικό	
Γ) Αγροτικό	
Δ) Άλλο(σημειώστε)	

ΣΤ) ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

53. Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες αγαθών ξοδεύετε κάθε μήνα τα περισσότερα χρήματα από τον οικογενειακό προϋπολογισμό;(σημειώστε τις δυο σημαντικότερες κατηγορίες)

Α) Είδη Διατροφής	
Β) Είδη ένδυσης και Υπόδησης	
Γ) Εκπαίδευση- Μόρφωση	
Δ) Ψυχαγωγία	
Ε) Θέρμανση	
ΣΤ) Μεταφορές	
Ζ) Άλλο(σημειώστε)	

54. Πόσα χρήματα ξοδεύετε περίπου το μήνα για κάθε ένα από τα παρακάτω;

Α) Είδη Διατροφής	
Β) Είδη ένδυσης και Υπόδησης	
Γ) Εκπαίδευση- Μόρφωση	
Δ) Ψυχαγωγία	
Ε) Θέρμανση	
ΣΤ) Μεταφορές	
Ζ) Άλλο(σημειώστε)	

55. Από τα καταστήματα ποιας περιοχής κάνετε, κυρίως, τις αγορές σας;

Α) Από το χωριό/ πόλη που κατοικώ	
-----------------------------------	--

Β) Από άλλη πόλη/χωριό του νομού(π.χ. Μεσολόγγι)	
Γ) Από άλλη πόλη εκτός νομού (π.χ. Πάτρα, Αθήνα)	

56. Πόσο συχνά, το μήνα, πηγαίνετε με τους φίλους ή την οικογένειά σας για να διασκεδάσετε; (π.χ. για φαγητό, για χορό, κλπ)

Α) καθόλου	
Β) μια φορά το μήνα	
Γ) κάθε σαββατοκύριακο	
Δ) κάθε μέρα	

Ζ) ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

57. Χρησιμοποιείτε τα μέσα μαζικής μεταφοράς;

Α) Ναι	
Β) Όχι	

58. Εάν ΝΑΙ, είστε ικανοποιημένος /η με τα μέσα μαζικής μεταφοράς (π.χ. αστικά λεωφορεία);

Α) Ναι	
Β) Όχι	

59. Εάν ΟΧΙ, τι νομίζετε ότι χρειάζεται κυρίως για να βελτιωθούν;

Α) Περισσότερα και συχνότερα δρομολόγια	
Β) Καλύτερα λεωφορεία	
Γ) Φθηνότερα εισιτήρια	
Δ) Άλλο (σημειώστε)	

Η) ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ

60. Ποιο νομίζετε ότι είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα εδώ που κατοικείτε(πόλη / χωριό);

Α) Ανεργία	
Β) Κυκλοφοριακό πρόβλημα	
Γ) Έλλειψη υποδομών (σχολεία, τράπεζες, φροντιστήρια)	
Δ) Έλλειψη διασκέδασης/ ψυχαγωγίας (θέατρο, κλπ)	
Ε Μόλυνση περιβάλλοντος	
Ζ) Άλλο (σημειώστε ποιο)	

61. Πιστεύετε ότι ο αγροτικός τομέας έχει μέλλον στην περιοχή;

Α) Ναι	
Β) Όχι	

62. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το σημαντικότερο πρόβλημα του αγροτικού τομέα στην περιοχή;

Α) η μείωση των επιδοτήσεων	
Β) οι χαμηλές τιμές πώλησης των προϊόντων	
Γ) οι αυξημένες τιμές των παραγωγικών μέσων(π.χ. λιπάσματα, φυτοφάρμακα)	

Δ) η έλλειψη ενημέρωσης από τις τοπικές υπηρεσίες	
Ε) συνδυασμός των παραπάνω	
ΣΤ) Άλλο (σημειώστε τι ακριβώς)	

63. Εάν κατοικείτε ΜΟΝΙΜΑ στο ΧΩΡΙΟ, θα θέλατε να μετακομίσετε στην πόλη;

A) Ναι	
B) Όχι	

64. Εάν κατοικείτε ΜΟΝΙΜΑ στην ΠΟΛΗ, θα θέλατε να μετακομίσετε σε κάποιο γειτονικό χωριό;

A) Ναι	
B) Όχι	

Σας ευχαριστώ για τη συνεργασία

Αποτελέσματα test χ^2

ΑΓΡΙΝΙΟ

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ				
		Πλήρης	Μερική, εποχική, όχι απασχόληση	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	0 (0%)	11 (14,3%)	11 (5,5%)
	Μισθωτός	102 (82,9%)	16 (20,8%)	118 (59%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	21 (17,1%)	5 (6,5%)	26 (13%)
	Άλλο	0 (0%)	45 (58,4%)	45 (22,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	123(100%)	77 (100%)	200 (100%)

➤ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ				
		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	11 (8%)	0 (0%)	11 (5,5%)
	Μισθωτός	72 (52,2%)	46 (74,2%)	118 (59%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	19 (13,8%)	7 (11,3%)	26 (13%)
	Άλλο	36 (26,1%)	9 (14,5%)	45 (22,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	138(100%)	62 (100%)	200 (100%)

➤ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ- ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ INTERNET

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ INTERNET				
		Ναι	Όχι	Σύνολο % κατά γραμμή
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	6 (21,4%)	132 (76,7%)	138 (69%)
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	22 (78,6%)	40 (23,3%)	62 (31%)
	Σύνολο % κατά στήλη	28 (100%)	172 (100%)	200 (100%)

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ- ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝ. ΠΟΣΟ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝ. ΠΟΣΟ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗΣ					
		Καθόλου	Έως 150 ευρώ	Περισσότερα από 150 ευρώ	Σύνολο % κατά σειρά
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	8 (8,7%)	0 (0%)	3 (6,3%)	11 (5,5%)
	Μισθωτός	44 (47,8%)	44 (73,3%)	30 (62,5%)	118 (59%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	11 (12%)	9 (15%)	6 (12,5%)	26 (13%)
	Άλλο	29 (31,5%)	7 (11,7%)	9 (18,8%)	45 (22,5)
	Σύνολο % κατά στήλη	92 (100%)	60 (100%)	48 (100%)	200 (100%)

➤ ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΞΟΔΑ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΞΟΔΑ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ				
		Έως 200 ευρώ	Περισσότερα από 200 ευρώ	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	6 (9,5%)	5 (3,6%)	11 (5,5%)
	Μισθωτός	32 (50,8%)	86 (62,8%)	118 (59%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	6 (9,5%)	20 (14,6%)	26 (13%)
	Άλλο	19 (30,2%)	26 (19%)	45 (22,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	63 (100%)	137 (100%)	200 (100%)

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ- ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ				
		Σπάνια έως καθόλου	Συχνά έως πολύ συχνά	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	1 (1,3%)	10 (8,1%)	11 (5,5%)
	Μισθωτός	41 (53,2%)	77 (62,6%)	118 (59%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	6 (7,8%)	20 (16,3%)	26 (13%)
	Άλλο	29 (37,7%)	16 (13%)	45 (22,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	77 (100%)	123 (100%)	200 (100%)

➤ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ- ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ				
		Σπάνια έως καθόλου	Συχνά έως πολύ συχνά	Σύνολο % κατά γραμμή
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	56 (77,8%)	82 (64,1%)	138 (69%)
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	16 (22,2%)	46 (35,9%)	62 (31%)
	Σύνολο % κατά στήλη	72 (100%)	128 (100%)	200 (100%)

➤ ΕΤΗΣΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ						
		Αγρότης	Μισθωτός	Ελεύθερος επαγ/λματί ας	Άλλο	Σύνολο % κατά σειρά
ΕΤΗΣΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	Έως 28.000 ευρώ	11 (100%)	92 (78%)	18 (69,2%)	40 (88,9%)	161 (80,5%)
	Περισσότερα από 28.000 ευρώ	0 (0%)	26 (22%)	8 (30,8%)	5 (11,1%)	39 (19,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	11 (100%)	118 (100%)	26 (100%)	45 (100%)	200 (100%)

➤ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ- ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ				
		Σπάνια έως καθόλου	Συχνά έως πολύ συχνά	Σύνολο % κατά γραμμή
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	59 (76,6%)	79 (64,2%)	138 (69%)
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	18 (23,4%)	44 (35,8%)	62 (31%)
	Σύνολο % κατά στήλη	77 (100%)	123 (100%)	200 (100%)

➤ ΕΤΗΣΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ- ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΠΙΤΙΟΥ

ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΠΙΤΙΟΥ					
		1-80	81-160	> 160	Σύνολο % κατά σειρά
	Έως 28000 ευρώ	49 (92,5%)	97 (76,4%)	15 (78,9%)	161 (80,5%)
	Περισσότερα από 28000 ευρώ	4 (7,5%)	30 (23,6%)	4 (21,1%)	39 (19,5%)
	Σύνολο % κατά στήλη	53 (100%)	127 (100%)	19 (100%)	200 (100%)

ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΑΙΤΩΛΙΚΟΥ

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ				
		Πλήρης	Μερική, εποχική, όχι απασχόληση	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	5 (12,5%)	40 (66,7%)	45 (45%)
	Μισθωτός	24 (60%)	2 (3,3%)	26 (26%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	11 (27,5%)	0 (0%)	11 (11%)
	Άλλο	0 (0%)	18 (30%)	18 (18%)
	Σύνολο % κατά στήλη	40(100%)	60 (100%)	200 (100%)

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΜΗΝΙΑΙΑ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΞΟΔΩΝ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΞΟΔΩΝ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ				
		Σπάνια έως καθόλου	Συχνά έως πολύ συχνά	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	34 (50%)	11 (34,4%)	45 (45%)
	Μισθωτός	11 (16,2%)	15 (46,9%)	26 (26%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	6 (8,8%)	5 (15,6%)	11 (11%)
	Άλλο	17 (25%)	1 (3,1%)	18 (18%)
	Σύνολο % κατά στήλη	68(100%)	32 (100%)	200 (100%)

➤ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ				
		Σπάνια έως καθόλου	Συχνά έως πολύ συχνά	Σύνολο % κατά γραμμή
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Αγρότης	16 (45,7%)	29 (44,6%)	45 (45%)
	Μισθωτός	3 (8,6%)	23 (35,4%)	26 (26%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	1 (2,9%)	10 (15,4%)	11 (11%)
	Άλλο	15 (42,9%)	3 (4,6%)	18 (18%)
	Σύνολο % κατά στήλη	35 (100%)	65 (100%)	100 (100%)